

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER DERSİ TARİH ÖĞRETİMİNDE
KULLANILABİLECEK HİKÂYE KİTAPLARININ
İNCELENMESİ: İLK TÜRK DEVLETLERİ VE SELÇUKLU
DEVLETİ ÖRNEKLERİ

SÜNDÜS TUÇE GEMİCİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF DR. GÜLÇİN DİLEK

SİNOP- 2024

TEZ KABUL

SÜNDÜS TUÇE GEMİCİOĞLU tarafından hazırlanan “**SOSYAL BİLGİLER DERSİ TARİH ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK HİKÂYE KİTAPLARININ İNCELENMESİ: İLK TÜRK DEVLETLERİ VE SELÇUKLU DEVLETİ ÖRNEKLERİ**” başlıklı bu çalışma, 09.02.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Ramazan ALABAŞ
Kastamonu Üniversitesi / Eğitim Fakültesi

İmza

**Üye
(Danışman)**

Prof. Dr. Gülçin DİLEK
Sinop Üniversitesi / Eğitim Fakültesi

İmza

Üye

Doç. Dr. Hüseyin Vehbi İMAMOĞLU
Sinop Üniversitesi / Eğitim Fakültesi

İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime DİRİK

İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Sündüs Tuçe GEMİCİOĞLU

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLGİLER DERSİ TARİH ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK HİKÂYE KİTAPLARININ İNCELENMESİ: İLK TÜRK DEVLETLERİ VE SELÇUKLU DEVLETİ ÖRNEKLERİ

SÜNDÜS TUÇE GEMİCİOĞLU

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. GÜLÇİN DİLEK

Bu araştırma, sosyal bilgiler dersi tarih öğretiminde öğrencilere yardımcı olabilecek kaynaklar arasında yer alan resimli hikâye kitaplarının eğitsel niteliği ile tarihsel öğrenmeye olası katkılarını ortaya koymak amacıyla yola çıkmıştır. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler kapsamında değerlendirilebilecek edebi ürünlerden resimli tarih hikâye kitaplarını belirlenen kategoriler ve temalar çerçevesinde incelemek ve bunların tarihsel öğrenme sürecine katkılarını tespit etmek hedeflenmiştir. Elde edilen bulguların edebi ürünlerle sosyal bilgiler/tarih öğretimi çalışmalarına katkı sunması beklenmektedir. Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğine uygun olduğu düşünülen 30 adet resimli tarih hikâye kitabından oluşmaktadır. Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Veriler fiziksel özellikler, görsel tasarım özellikleri, dil ve anlatım özellikleri, eğitsel tasarım özellikleri ve toplumsal cinsiyet perspektifi kategorileri bağlamında belirlenen alt temalara göre analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, resimli tarih hikâye kitaplarının belirlenen kategoriler çerçevesindeki kriterleri geniş ölçüde karşıladığı sonucunu ortaya koymuştur. Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik içeriğin incelenen kitaplarda hayli yetersiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kitapların güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin bulgular ışığında çeşitli öneriler getirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Sosyal Bilgilerde Tarih Öğretimi; Resimli Tarih Hikâye Kitapları; Türk Devletleri.

Şubat 2024, 204 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

A REVIEW OF STORY BOOKS THAT CAN BE USED IN THE HISTORY TEACHING OF THE SOCIAL STUDIES COURSE: EXAMPLES OF THE FIRST TURKISH STATES AND THE STATE OF SELJUK

SÜNDÜS TUÇE GEMİCİOĞLU

**SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION**

SUPERVISOR: PROF. DR. GÜLÇİN DİLEK

The problem of this research is to what extent illustrated story books, which are resources that can help students in teaching social studies and history, contribute to teachers and students in lessons, in what ways they are beneficial and what qualities they have. The aim is to provide a solution to the identified problem situation and to analyze illustrated history story books, which are among the beneficial literary products within the scope of Social Studies, within the framework of determined categories and themes, and to determine their contribution to the historical learning process at the end of the analyses. The data to be obtained will touch upon an important point in the social studies history teaching literature and is important for closing the gap. In this research, document review is applied within the scope of qualitative research method. The population of the research is all story books used in Social Studies history teaching. The sources chosen for the sample of the research are 30 illustrated history stories used in Social Studies History teaching. Illustrated history story books were analyzed within the framework of descriptive analysis and content analysis during the review process. Analysis was carried out by taking into account the sub-themes determined within the scope of evaluation categories in terms of physical features, visual design features, language and expression features, educational design features and gender. When the data obtained at the end of the analyzes were examined in the light of categories, it was concluded that illustrated story books largely met the criteria for students in general. On the other hand, it was found that the content on gender equality was quite insufficient in the books analyzed. Recommendations have been developed for the deficiencies obtained in the light of the findings.

KEYWORDS:Teaching History in Social Studies; Illustrated History Story Books; Turkish States.

February 2024, 204 Page

TEŞEKKÜR

Hem lisansta hem de yüksek lisansta bana her konuda yardımcı olan, desteğini her zaman üzerimde hissettiğim, bana bu uzun süreçte büyük cesaret veren ve sabırla, tecrübelerini, bilgilerini paylaşan çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Gülçin DİLEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu zorlu süreçte bana sabırla ilgisini gösteren ve emeğini üzerimden esirgemeyen canım babam Bahattin ZEREN'e, sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bana her zaman yol gösteren, ılık olan ve sevgisini hiç esirgemeyen biricik annem Hamiyet Zeren'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bir tanecik kardeşim Zeynep ZEREN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımda en değerli varlığım olan, benden saygısını, sevgisini ve sabrını hiç esirgemeyen, her şeyim olan eşim Batuhan GEMİCİOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL.....	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GRAFİKLER DİZİNİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi	3
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları	4
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1.Edebi Ürün Olarak Hikâye ve Öğretimdeki Rolü	5
2.2.Sosyal Bilgilerde Tarih Konularının Öğretiminde Hikâye Kullanımı	7
2.3.Orta Asya ve İlk Türk Devletleri	20
2.3.1.Asya Hun (Büyük Hun) devleti (M.Ö. 221 – M.S. 439).....	22
2.3.2.Mao-Tun (Metehan) dönemi (M.Ö. 234- M.Ö. 174)	22
2.3.3.Asya Hun Devleti’nde sosyal ve kültürel yapı.....	24
2.3.4.Göktürk devleti (552-582).....	25
2.3.5.II. Gök-Türk (Kutluk) devleti (682 – 745).....	26
2.3.6.Göktürklerin sosyal ve kültürel yapısı	27

2.3.7.Orhun yazıtları	28
2.3.8.Uygur devleti (745-840).....	28
2.3.9.İlk Türk devletlerinde toplumsal cinsiyet	29
2.3.10.Orhun yazıtlarında kadın.....	33
2.4.Büyük Selçuklu Devleti	34
2.4.1.Sultan Tuğrul dönemi (1040 – 1063)	36
2.4.2.Sultan Alp Arslan dönemi (1063-1072).....	37
2.4.3.Sultan Melikşah dönemi (1072-1092).....	38
2.5.Anadolu Selçuklu Devleti	39
2.6.Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletlerinde Toplumsal Cinsiyet	41
3. YÖNTEM	43
3.1. Araştırmanın Modeli	43
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	44
3.3. Verilerin Toplanması	44
3.4. Verilerin Analizi.....	46
3.4.1. Betimsel Analiz.....	46
3.4.2. İçerik Analizi.....	47
4. BULGULAR.....	69
4.1.Fiziksel Tasarım Özellikleri	69
4.1.1.Hikâye kitaplarının künyesi	69
4.1.2.Hikâye kitaplarının kapak tasarımının içeriğe uygunluğunun incelenmesi	73
4.1.3.Hikâye kitaplarının yazı tasarımının incelenmesi	85
4.2.Görsel Tasarım Özellikleri	91
4.2.1.Görsellerin kullanım amacına göre incelenmesi	91
4.2.2.Görsellerin estetik açıdan incelenmesi.....	96
4.2.3.Görsellerin ve metinlerin şiddet içermesi	100
4.3.Dil ve Anlatım Özellikleri.....	109

4.3.1.Dil bilgisinin ve terimlerin öğrenme ve gelişim düzeyine uygunluğunun incelenmesi.....	109
4.3.2.Anlatım ilkeleri açısından incelenmesi	116
4.4.Eğitsel Tasarım Özellikleri.....	119
4.4.1.İçeriğin beceriler eğitimi açısından incelenmesi	119
4.4.2.İçeriğin değerler eğitimi açısından incelenmesi.....	123
4.4.3.İçeriğin öğrenme ilkeleri açısından incelenmesi	127
4.4.4.İçeriğin tarihsel bağlam ve tarihsel imgelem açısından incelenmesi	130
4.5.Toplumsal Cinsiyet Perspektifi	132
4.5.1.Cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyleri.....	132
4.5.2.Meslekler ve kişilik özellikleri	135
4.5.3.Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	139
4.5.4.Dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği.....	152
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	158
KAYNAKLAR.....	164
EKLER.....	173
EK 2. Hikâye Kitapları Kapak Tasarımı Veri Formu	174
EK 3. Hikâye Kitapları Yazı Tasarımı Veri Formu	175
EK 4. Hikâye Kitapları Görsellerinin Kullanım Amacı Veri Formu	176
EK 5. Hikâye Kitapları Görsel Estetik Veri Formu	177
EK 6. Hikâye Kitapları Şiddet İçeriği Veri Formu	178
EK 7. Hikâye Kitapları Dil Bilgisi ve Terimlerin Öğrenme ve Gelişim Düzeyi Veri Formu	179
EK 8. Hikâye Kitapları Anlatım İlkeleri Veri Formu	180
EK 9. Hikâye Kitapları Beceriler Eğitimi Veri Formu	181
EK 10. Hikâye Kitapları Değerler Eğitimi Veri Formu	182
EK 11. Hikâye Kitapları Öğrenme İlkeleri Veri Formu.....	183
EK 12. Hikâye Kitaplarında Cinsiyetlerin Görsellerde Yer Alma Düzeyi Veri Formu	184

EK 13. Hikâye Kitapları Meslekler ve Cinsiyetler Veri Formu.....	185
EK 14. Hikâye Kitapları Cinsiyetlerle Bağdaştırılan Nesne ve Renkler Veri Formu.....	186
EK 15. Hikâye Kitapları Dil ve Anlatımda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Veri Formu.....	187
ÖZGEÇMİŞ	188

TABLÖLER DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1 Hikâye kitaplarının künyesi kodlama kesiti.....	47
Tablo 3.2. İçerikte bulunan örnek cümleler ve temalar/mesajlar kodlama kesiti	49
Tablo 3.3. Hikâye kitapları kapak tasarımı kodlama kesiti.....	49
Tablo 3.4. Hikâye kitapları yazı tasarımı kodlama kesiti.....	51
Tablo 3.5. Hikâye kitapları görsellerinin kullanım amacı kodlama kesiti	52
Tablo 3.6. Hikâye kitapları görsel estetik kodlama kesiti	53
Tablo 3.7. Hikâye kitapları şiddet içeriği kodlama kesiti	53
Tablo 3.8. Hikâye kitapları dil bilgisi ve terimlerin öğrenme ve gelişim düzeyi kodlama kesiti..	55
Tablo 3.9. Kriterlere göre anlatım ilkeleri kodlama kesiti	56
Tablo 3.10. Hikâye kitapları anlatım ilkeleri kodlama kesiti	58
Tablo 3.11. Beceriler eğitimi kodlama kesiti	59
Tablo 3.12. Hikâye kitapları beceriler eğitimi kodlama kesiti	61
Tablo 3.13. Değerler eğitimi kodlama kesiti.....	61
Tablo 3.14. Hikâye kitapları değerler eğitimi kodlama kesiti.....	63
Tablo 3.15. Öğrenme ilkeleri kodlama kesiti.....	64
Tablo 3.16. Hikâye kitapları öğrenme ilkeleri kodlama kesiti	65
Tablo 3.17. Hikâye kitaplarında cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyi kodlama kesiti	66
Tablo 3.18. Hikâye kitapları meslekler ve cinsiyetler kodlama kesiti	66
Tablo 3.19. Hikâye kitapları cinsiyetlerle bağdaştırılan nesne ve renkler kodlama kesiti.....	67
Tablo 3.20. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği kodlama kesiti ...	67
Tablo 4.1 Hikâye kitapları künyesi	69
Tablo 4.2. Hikâye kitapları kapak tasarımı	74
Tablo 4.3. Kapak tasarımının içeriğe uygunluğu	81
Tablo 4.4. Hikâye kitapları yazı tasarımı	85
Tablo 4.5. Hikâye kitapları görsellerinin kullanım amacı.....	91
Tablo 4.6. Hikâye kitapları görsel estetik durumu	96
Tablo 4.7 Görsellerin ve metinlerin şiddet içeriği.....	100
Tablo 4.8. Dil bilgisinin ve terimlerin öğrenme ve gelişim düzeyine uygunluğu.....	109
Tablo 4.9 Hikâye kitapları anlatım ilkeleri	117

Tablo 4.10 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında temel beceriler.....	120
Tablo 4.11 Hikâye kitapları beceriler eğitimi	120
Tablo 4.12. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı temel değerler	123
Tablo 4.13. Etik değerler.....	123
Tablo 4.14. Milli değerler	123
Tablo 4.15. Hikâye kitapları değerler eğitimi	124
Tablo 4.16. Hikâye kitapları öğrenme ilkeleri	127
Tablo 4.17. Hikâye kitaplarında cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyi.....	132
Tablo 4.18. Hikâye kitapları meslekler ve cinsiyetler.....	135
Tablo 4.19. HK.1 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	140
Tablo 4.20. HK.2 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	140
Tablo 4.21. HK.3 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	140
Tablo 4.22. HK.4 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	141
Tablo 4.23. HK.5 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	141
Tablo 4.24. HK.6 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	141
Tablo 4.25. HK.7 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	142
Tablo 4.26. HK.8 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	142
Tablo 4.27. HK.9 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	142
Tablo 4.28. HK.10 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	143
Tablo 4.29. HK.11 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	143
Tablo 4.30. HK.12 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	143
Tablo 4.31. HK.13 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	144
Tablo 4.32. HK.14 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	144
Tablo 4.33. HK.15 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	144
Tablo 4.34. HK.16 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	145
Tablo 4.35. HK.17 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	145
Tablo 4.36. HK.18 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	145
Tablo 4.37. HK.19 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	145
Tablo 4.38. HK.20 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	146
Tablo 4.39. HK.21 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	146
Tablo 4.40. HK.22 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	146
Tablo 4.41. HK.23 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	147
Tablo 4.42. HK.24 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	147

Tablo 4.43. HK.25 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	148
Tablo 4.44. HK.26 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	148
Tablo 4.45. HK.27 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	149
Tablo 4.46. HK.28 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	149
Tablo 4.47. HK.29 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	149
Tablo 4.48. HK.30 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler	150
Tablo 4.49. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	153
Tablo 4.50. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	153
Tablo 4.51. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	154
Tablo 4.52. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	155
Tablo 4.53. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	155
Tablo 4.54. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	155
Tablo 4.55. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği	156

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1 HK.3 Kapak tasarımı.....	82
Şekil 4.2 HK.7 Kapak tasarımı.....	83
Şekil 4.3 HK.28 Kapak tasarımı.....	83
Şekil 4.4 HK.14 Kapak tasarımı.....	84
Şekil 4.5 HK.6 Bölüm arası yazı tipi örneği	89
Şekil 4.6 HK.11 Kapak yazı tipi örneği	89
Şekil 4.7 HK.28 Sayfa içi yazı tipi örneği.....	90
Şekil 4.8 HK.5 Sayfa içi yazı tipi örneği.....	90
Şekil 4.9 HK.29 Süsleyici resim	94
Şekil 4.10 HK 21 Metni tamamlayıcı resim.....	95
Şekil 4.11 HK.4 Açıklayıcı resim	95
Şekil 4.12 HK.8 Görsel örneği	99
Şekil 4.14 HK.12 Görsel örneği	99
Şekil 4.13 HK.5 Görsel örneği	99
Şekil 4.15 HK.14 Şiddet içeriği	108
Şekil 4.16 HK.7 Şiddet içeriği	108
Şekil 4.17 HK.20 Kelime sayısı	115
Şekil 4.18 HK.4 Yazım yanlışı.....	116
Şekil 4.19 HK.5 Kelime sayısı	116
Şekil 4.20 HK.4 Erkek- asker.....	138
Şekil 4.21 HK.25 Kadın- asker	138
Şekil 4.23 HK.3 Kadın-nesne.....	151
Şekil 4.22 HK.2 Erkek çocuk-nesne	151
Şekil 4.24 HK.19 Kız çocuk-nesne	151
Şekil 4.25 HK.2 Erkek-nesne.....	151

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 4.1. Kapak tasarımının içeriğe uygunluğunun grafiği	81
Grafik 4.2 Hikâye kitaplarının yazı tasarımı veri grafiği	88
Grafik 4.3. Kullanım amacına göre görseller oranı.....	93
Grafik 4.4. Anlatım ilkelerine uyumlu kitap sayısı.....	118
Grafik 4.5. Anlatım ilkelerine uyumsuz kitap sayısı.....	118
Grafik 4.6. Hikâye kitaplarında cinsiyetlerin görsellerdeki yer alma düzeyi.....	134

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

akt : Aktaran

HK : Hikâye Kitabı

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

SB : Sosyal Bilgiler

SBDÖP : Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Program

TDK : Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

Bu araştırma beş bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi üzerinde durulmuştur. Araştırmanın sınırlılıkları belirlenerek ilgili bölüm tamamlanmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde konuyla ilgili kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi yer almaktadır. Dördüncü bölümde incelenen verilerden hareketle elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Son olarak yapılan tüm araştırma ve inceleme sürecinde varılan sonuç ve bu sonuçlara göre bazı gerekli görülen öneriler sunulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Sosyal bilgiler dersinde tarih konuları işlenirken öğretmenlerin tek düze anlatım yapmaktan ziyade öğrencinin de dikkatini çekmesi açısından ve dersi sıradanlaştırmamak adına bazı materyallerden faydalanması, düşünsel süreçlerin gelişiminde ve dersi daha aktif hale getirmede önemli bir yerde durmaktadır. Öğretmenlerin ders içi ve ders dışı etkinliklerinde kullandığı bu materyallerin içinde sosyal bilgilere önemli katkısı olan edebi ürünlerden biri olan hikâyeler de yer almaktadır. Hikâye kitapları olay örgüleriyle ve bazen sıra dışı anlatım tarzıyla öğrencilerin tarih konularına daha meraklı olmasını ve derslerinde daha etkili olmasını sağlayan bir edebi ürün çeşididir (Deniz ve Gönen, 2020). Hikayeler günlük hayatta her anımızda bulunmaktadır ve dolayısıyla hikâye kitapları da yalnızca okullarda kullanılan eğitime yardımcı bir araç olmaktan ibaret değildir. Çocukların evlerinde, toplu taşıma benzeri yerler gibi okul dışı yaşamlarında da okuyacakları, yararlanacakları edebi eserlerdir. Bundan dolayı hikâye kitapları okul dışı öğrenmelerde önemli bir edebi eser ve öğrenme için yardımcı kaynaktır denilebilir. Dolayısıyla, belirli bir olay çerçevesinde yaşanıp anlatılmış ve yazılmış olan ve tarihsel mekanları, kahramanları, nesneleri, renkleri içerisinde barındıran resimli tarihsel hikayelerin de okul dışı öğrenmelerde önemli bir yeri olduğu ileri sürülebilir. Tarihsel hikayeler tarihsel imgeleri, olayları öğrencinin daha kolay kavrayabilmesi, zihninde canlandırabilmesi için hikayelerin ve tarihin belli başlı olay örgüleri ile gerçeğin tarihsel imgelem becerileri yoluyla kurgulanıp ilgi ve merak uyandırıcı bir anlatı formunda okuyucuya sunulması sürecini kapsar (Dilek ve Yapıcı, 2005). Bu noktadan hareketle okulda sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde hikâye kitaplarının kullanılması, öğrencilerin geçmişi zihinlerinde canlandırabilmelerine ve anlamlandırmalarına destek olabilir. Soyut kavramları somutlaştırarak, resimleyerek

öğrencinin tarihi olaylara ilgi ve merak duymasını sağlayabilir. Bu noktada derste veya ders dışı süreçlerde tarihsel öğrenmelere destek olabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının çeşitli boyutlarıyla incelenerek niteliklerinin keşfedilmesi; öğrencilerin sınıf düzeylerine uygun, okulda gerçekleşen tarihsel öğrenmeleri destekleyen/tamamlayan/pekiştiren, bilgi, beceri ve değer kazanımı bakımından verimli kitapların seçimine önemli katkılar sunabilir. Resimli tarih hikâye kitaplarının çeşitli boyutlarıyla incelenerek güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması, öğretmen ve ebeveynlerin öğrencileri/çocukları için bu türden kitap seçimlerinde bir farkındalık çerçevesi oluşturabilir. Bu yüzden Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabında bulunan Kültür ve Miras öğrenme alanında yer alan “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” ve “Yeni Yurt Anadolu” konularının öğreniminde yararlanılabilecek resimli hikâye kitaplarının niteliği, tarihsel öğrenme sürecine olası katkılarının yeterlilik durumları bu araştırmanın odaklandığı temel problemdir. Hikâye kitapları, derste kullanılan veya derse yardımcı bir eğitsel materyal olma özelliğinin yanında öğrencilerin düşünsel gelişimi, değer ve beceri kazanımında dikkate değer rol oynama potansiyelinden dolayı yazımı sorumluluk gerektiren ürünler olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda tarih hikâye kitaplarının, ders kitaplarındaki bilgileri destekleyecek özelliklere sahip olup olmadığı ve öğrencileri ne yönde ve nasıl etkileyebileceği, ilgili yaş düzeyine çeşitli yönlerden uygunluk durumu, tarih öğretimine olası katkıları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunma durumu, satışı sunulmuş hikâye kitaplarının beklenen nitelikleri ve eğitsel sorumluluğu ne ölçüde taşıdığını tespit etmek adına önemli görünmektedir. Nitekim bu araştırmanın odaklandığı tarihsel konular ile ilgili olarak da çok sayıda tarih hikâye kitabı basılmıştır ve bu kitapların en azından bir kısmına eğitsel açıdan genel bir bakış, öğretmenlerin ve ebeveynlerin daha nitelikli ve işlevsel kitapları seçmelerine katkı sağlayabilir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretimi kapsamında yararlanılan edebi ürünlerden biri olan resimli tarih hikâye kitaplarını çeşitli kategori ve temalar açısından incelemek ve nitelikleri ile tarihsel öğrenmeye olası katkılarını tespit etmektir. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2018) belirtilen 6. sınıf düzeyindeki Kültür ve Miras öğrenme alanında bulunan “SB.6.2.1. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımını kapsayan “Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusu ve “SB.6.2.4. Türklerin

Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımını kapsayan “Yeni Yurt Anadolu” konusunu merkeze alan resimli hikaye kitaplarının incelenmesi hedeflenmiştir. İlgili edebi ürünlerin incelenmesinin sonucunda elde edilen veriler ile belirlenen konular ve edebi ürünler ile ilgili tarih öğretimine yönelik öneriler geliştirmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

- Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının fiziksel niteliğini tespit etmek.
- Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarında yer alan görsel tasarım özelliklerini ortaya koymak.
- Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının dil ve anlatım özelliklerini ortaya koymak.
- Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarında yer alan eğitsel tasarım özelliklerini tespit etmek.
- Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarını Toplumsal Cinsiyet açısından analiz etmek.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan edebi ürünlerin incelenmesi ile ilgili literatür çalışmaları mevcuttur. Fakat belirli ünitenin belirli konularını kapsayan edebi ürünleri detaylı olarak inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma Sosyal Bilgiler dersine katkı sağlayan 30 adet resimli tarih hikâye kitabının önceden belirlenmiş kategori ve temalar açısından incelenmesi ve literatüre de katkı sağlayacak tespitler ışığında öneriler geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu araştırma mevcut hikâye kitaplarının seçimine ışık tutabileceği gibi, daha nitelikli ve tarih öğretimi bakımından verimli hikâye kitaplarının yazılması için de yol gösterici olabilir. Bundan dolayı bu araştırmanın tarih hikâye kitaplarının eğitim-öğretim sürecinin paydaşları tarafından seçimi ve yeni yazılacak kitapların şekillendirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- Konu bakımından “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” ve “Yeni Yurt Anadolu” konuları kapsamındaki içeriği merkeze alan resimli tarih hikâye kitapları ile,
- Süre bakımından 2008-2022 tarihleri arasında yayımlanmış- basılı tarih hikâye kitapları ile,
- Sayı bakımından 30 adet resimli tarih hikâye kitabı ile sınırlıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, edebi ürünün ne olduğuna ve bir edebi ürün türü olan hikâyenin öğrenme üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Sosyal bilgilerde tarih öğretimi, sosyal bilgiler tarih öğretiminde ve okul dışı öğrenmelerde resimli tarih hikâye kitapların yeri ve önemi açıklanmıştır. Tarihsel çerçeve kısmında ise Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleri ve bu devletlerde toplumsal cinsiyet konusu, Büyük Selçuklu devleti, Anadolu Selçuklu devleti ve bu devletlerde toplumsal cinsiyet konusu yer almaktadır.

2.1. Edebi Ürün Olarak Hikâye ve Öğretimdeki Rolü

Ben hikâye yazarken kafamdaki insanlar balığa çıkarlardı.

Sait Faik ABASIYANIK

İnsanlığın var oluşundan bugüne kadar sürede sınırsız kelimelerle ve cümlelerle iletişim halinde olmuştur. Bu iletişim bir süre sözlü olarak devam etse de yazının icadı ile artık nesilden nesle aktarılabilir yazılı iletişim şekilleri de ortaya çıkmıştır. İnsanlar yaşadıklarını, savaşlarını, hayatlarında gelişen önemli olay ve olguları yazıya dökerek geleceğe bırakmıştır. Bazen de sadece içlerinden geldiği gibi duygu ve düşüncelerini, hissettiklerini, üzüntü, sevinç, korku, endişelerini yazmayı tercih etmişlerdir. Sözlü bir şekilde iletişimden yazıya dökülen kelimeler cümleleri, cümleler zamanla satırları, satırlar da kâğıtlar dolusu yazıları ortaya çıkarmıştır.

Edebiyat; olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatıdır (TDK, 2024a). Edebiyat; malzemesi dile dayanan, insanların duygu, düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözü ve yazılı verimlerin tamamıdır (Yalçın ve Aytaş, 2014’ten akt Tokcan, 2020, s.1). Yapılan tanımlamalara göre duygu ve düşünceler ile hareket edip estetik kaygısı olan ve okuyucuları harekete geçiren tüm sözlü ve yazılı materyallere edebi ürün denilmektedir. Edebi ürünlerde estetik ön planda tutulduğu gibi öğreticilik de önemli tutulmuştur (Tokcan, 2020). Bu özelliği ile edebi ürünlerin birçok derslerde öğreticilik açısından yararlanılan materyaller olarak kullanılması kaçınılmaz bir

gerçektir. Edebi ürünler tek bir ürün olarak ortaya çıkmamaktadır. Birden fazla çeşitleri bulunmaktadır. Destanlar, şiirler, romanlar, hikâyeler, anılar, masallar, atasözleri vb. gibi eserlerin hepsi edebi üründür. Dünya üzerinde her insan birer hikâyedir. Herkesin hikâyesi birbirinden farklıdır. İnsanların yaşamlarında duygu, düşünce, hissiyat, estetik değerler önemli bir yer tutmaktadır. Buradan yola çıkıldığında hikâyelerde bir edebi ürünün ta kendisidir. Hikâyeler insanoğlu ile birlikte oluşmaya başladığından dolayı aslında en eski edebi ürünlerden biri olarak sayılmaktadır (Akdağ, 2020). Hikâyenin tam olarak tanımını yapmak gerekirse, “gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü” (TDK, 2022b). Hikâyelere bakıldığında olay, yer ve zaman kavramlarının içinde yazıldığı görülmektedir (Akdağ, 2020). TDK’nin da belirttiği tanıma göre gerçek veya gerçekleşmesi muhtemel olaylar hikâyelerle anlatılmaktadır. Edebi ürün olarak hikâyeler olay hikâyesi ve durum hikayesi olarak iki ana türe ayrılırken, olay hikâyesinin temsilcisi olarak Guy de Maupassant, durum hikayesinin temsilcisi olarak da Anton Çehov kabul edilmiştir (Akdağ, 2020). Ülkemizde de bu iki tür hikâyeye örnek olacak önemli yazarlarımız da vardır. Olay Hikâyesinde Ömer Seyfettin, durum hikâyesinde ise Sait Faik Abasıyanık en önemli temsilci olarak kabul edilmiştir (Akdağ, 2020). Edebi ürünlerin en eskilerinden ve önemlilerinden olan hikâye, insanları bazen düşündürmeye ve hayal kurmaya yönelttiği belirlenmiştir. Bu yönü ile öğreticilik açısından yaş düzeyine göre çocuklarda öğrenmeye yardımcı bir materyal olarak görülmektedir. Bundan dolayı okullarda derslere ek olarak yardımcı materyal olarak gösterilmektedir. Çocukların sınıf düzeylerine ve derslerine uygun yazılmış olan hikâye kitaplarının okutulması önerilmektedir. Hikâye kitapları çocukların zihinsel gelişimini sağlamasında yardımcı olmaktadır. Hikâye kitaplarında bulunan duygular, olaylar, resimler, çocukların dikkatlerini çekerek, merak duygusunun uyanmasına ve aslında anlatılmak istenen konuya daha çok odaklanmasına sebep olmaktadır (Şimşek, 2004). Hikâye kitaplarında bulunan olay, yer, zaman kavramları çocuğun gerçek dünyada bulunan bu kavramları daha iyi algılamasına yardımcı olmakta ve bu durum da aslında hikâye kitaplarının çocuklara neden-sonuç ilişkisi kurmasına yardımcı olarak gerçek hayata hazırladığının göstergesidir (Şimşek, 2004). Öğrenmeyi etkileyen faktörlerden olan, çocukların biyolojik yapısı ve yaş düzeyi, hazır oluş düzeyine uygun hazırlanmış hikâye kitapları, çocuğun öğrenmesinde daha etkili olmasına yardımcı olmaktadır (Seven ve Engin, 2008). 4-6 yaş aralığında olan çocuklara 12-14 yaş aralığında hazırlanmış olan hikâye kitapları uygun görülmemektedir. Henüz çocuk o hikâye kitabında bulunan duyguları ve bilgileri

öğrenebilecek olgunluğa erişememiştir. Bu duruma ek olarak öğretmenlerin öğrencilere hikâye kitapları okuması ve içerisinde bulunan mesajlardan gelişimi açısından yararlanabilmesi için uygun güdülemeyi yapması gerekmektedir (Seven ve Engin, 2008). Dışarıdan bir isteklendirme ile çocuğun hikâye kitaplarına olan ilgisi artacağı ön görülmektedir.

2.2. Sosyal Bilgilerde Tarih Konularının Öğretiminde Hikâye Kullanımı

Sosyal bir varlık olan insanın içinde bulunduğu toplum inşa edilirken dikkat edilmesi gereken konulardan biri içinde bulunan toplumsal yapının eğitim ve öğretim yolu ile dönüştürülerek modernize edilmesi ve kültür ve eğitim seviyesi yüksek bir ülke olmasıdır (Aslan, 2016). Bu dönüşümün oluşabilmesi için okullarda okutulan derslerin de bu amaçlara göre yapılandırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler dersi sürekli bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. Sosyal Bilgiler dersinin sıkça isim değiştirmesi bulunduğu dönemin şartlarından kaynaklanmaktadır. Sosyal bilgiler dersi kendi ismini almadan önce de farklı isimlerle müfredatta yer almaktaydı. 1926 yılında Yurt Bilgisi olarak okutulurken, 1962 yılında Toplum ve Ülke incelemeleri olarak değiştirilmiştir. 1968 yılında Sosyal Bilimler içeriğinde barındırdığı disiplinler ile bir araya gelerek Sosyal Bilgiler adı altında toplanarak tek bir ders olarak okutulurken, 1985 yılında ise disiplinleri ayırarak Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık dersi olarak devam edilmiştir. Fakat 1998 yılında tekrar birleştirilerek Sosyal Bilgiler dersi adı ile yürürlüğe girmesine karar verilmiştir (Yalçın ve Akhan, 2019). Sosyal Bilgiler dersinin diğer ülkelere göre Türkiye'deki okullarda daha geç yer almaya başlaması, bu dersin köklü bir geçmişe sahip olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Sosyal bilgiler doğası ve içeriği gereği insanlığın eski dönemlerinden bu yana kullandığı ve dersin okutulduğu dönemlerde tarihsel süreçten etkilenerek gelişen ve değişen yapıya sahip bir derstir, fakat Türkiye müfredatına Sosyal Bilgiler ismi ile 1968 yılında ilk kez girmiştir (Aslan, 2016). Sosyal bilgilerin gelişim aşamasından itibaren akıllarda olan bir soru vardır: Bu disiplinin okullarda okutulmasındaki amaçları nedir? Sosyal bilgilerde, öğrencilerin tam da öğrenmeye açık olduğu gelişimsel dönemlerinde bireysel ve toplumsal olarak çevrelerine ve kendi yaşamlarına destek olacak birçok beceri ve değer; toplum ve bireysel fayda için gerekli davranışların ve fikirlerin öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır (Yalçın ve Akhan, 2019). “Ülkeler genel anlamda eğitim, özel olarak her bir dersin eğitimine yön ve biçim verirken yaşamakta oldukları, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal

yapılarında ortaya çıkan değişimleri veri olarak alırlar. Eğitime ilişkin beklentilerini de bu değişimlere koşut olarak oluşturdular” (Aslan, 2016, s. 41). Bu etkenlere göre sosyal bilgilerin öğretime ilişkin amaçlar zaman içerisinde şekillenerek değişiklik göstermiştir (Aslan, 2016). Geçmişten günümüze okulların en önemli amaçlarından biri topluma yararlı bireyler yetiştirmek olduğu gibi Sosyal Bilgilerin içinde de bu amaç güdülmüştür. Savaş dönemlerinde, okullarda ve sosyal bilgiler derslerinde daha ziyade kültürel miras ve milli değerleri aktararak, vatanına yararlı bir vatandaş olma amaçlarının ön planda tutulduğu gözlemlenmiştir (Keskin, 2016). Dönemin koşullarında ihtiyaç neye yönelik ise daha çok o konular üzerinde durulmuştur. Süreç içinde toplumu ve insanı geliştirmek için sosyal bilgilere ihtiyaç giderek artmıştır Geçmişten günümüze kadar olan araştırmalarda sosyal bilgiler öğretiminde: Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler eğitimi, Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler eğitimi, Yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler eğitimi olarak üç yaklaşım temel olarak alınmıştır (Yalçın ve Akhan, 2019). Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler eğitimi yaklaşımı toplumun yararını en çok destekleyen yaklaşımdır ve içinde yaşanan toplumun değer yargılarını ve toplumun ihtiyacı olan bilgi, becerileri iyi öğrenen ve toplumuna katkı sağlayacak bireylerin yetişmesini amaçlamaktadır (Aslan, 2016). Buradaki amaç toplumu bir arada tutarak bölünmeyi ve ulus benliğinin kaybını önlemektir. Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler eğitimi yaklaşımı, bilimsel süreçlerin incelenmesini, analiz yeteneklerinin geliştirilmesini, öğrencilerin daha araştırmacı, eleştirel ve sorgulayan bir vatandaş olarak yetişmesini temel alan bir yaklaşımdır (Bilgili, 2016). Diğer yaklaşımlar daha çok öğrencilere neyi nasıl yapacaklarını öğretecek şekilde ilerlemesine rağmen yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler eğitimi yaklaşımı öğrenme sürecine yardımcı olmayı tercih etmektedir. Bu yaklaşım, öğrencilere fazladan bilgi yüklemesi yapılmaması gerektiğini savunmaktadır. Öğrencilerin daha çok ilgi ve ihtiyaçlarına göre bilgileri alarak kullanmasından yana olan bu yaklaşım, bireyin kendi düşüncelerini ve karar verme süreçlerini etkili kullanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Aslan, 2016). Yansıtıcı araştırma sosyal bilgiler eğitimi yaklaşımında insani sorunların ön planda tutulduğu gözlemlenmiştir. Bakıldığında insanların en eski dönemlerini anlatan, insani sorunları ve insanı içinde bulunduran Tarih, Sosyal Bilgiler Dersi içinde yer alan önemli disiplinlerden biridir. “Sosyal bilgiler, amacına hizmet ettiği ölçüde, konularını başta tarih olmak üzere sosyal bilimlerden alabileceği gibi din, ahlak, arkeoloji ve doğal bilimlerden de alabilir (İlgaz ve Akdoğan, 2016 s. 165).” Sosyal Bilgiler dersinde ve ders kitaplarında önemli

derecede yer kaplayan Tarih disiplinin temelinde geçmişe dayalı verilerden bilgiler üretmek ve geçmişteki deneyimlerden ders çıkararak geleceği şekillendirmek olsa da tarih öğretiminin amaçları sosyal bilgilerin amaçları ile örtüşmektedir. Tarih öğretiminin amacına yönelik öğrencinin kişisel gelişiminde etkili olduğu, öğrencini sosyalleşmesinde ve kültür aktarımında bir aracı olduğu ve vatandaşlık eğitiminde bir araç olduğuna dair üç çeşit görüş ileri sürülmektedir. Aktın (2016)'a göre öğrencinin kişisel gelişimine katkı sağlayan amacı tarih öğretiminin disiplin içi (akademik) amacını ifade ederken, diğer iki amaç ise tarihin disiplin dışı (sosyal) amaçlarını ifade etmektedir. Tarih öğretiminde güdülmesi gereken asıl amacın disiplin içi amaçlar olduğu ileri sürülmüştür. Öğrencinin tarihini nesnel bir şekilde araştırıp keşfetmesi, kendi kimliğini oluşturması, kazanılması amaçlanan değerleri ve becerileri kendine edinmesi tarih öğretiminde disiplin içi amaçlarının en temel öğelerindendir (Şıvgın, 2009). Tarihin disiplin içi amacında, çıkarımda bulunma, araştırma, sosyal katılım, zaman ve kronolojiyi algılama, mekânı algılama, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme vb. gibi beceriler tarih konularının öğretiminde doğrudan kazandırılmak istenmektedir (Aktın, 2016). Tarihin disiplin dışı amacı ise öğrencinin sosyal bilgiler tarih konularını öğrenirken dolaylı bir şekilde kazandığı beceriler ve değerleri kapsamaktadır. Yurttaşlık bilincine sahip, topluma yararlı, milli kimlik bilinci gelişmiş bir vatandaş, demokratik, eleştirel bakış açısı kazanmış bir birey yetiştirilmesi vb. tarih öğretiminin disiplin dışı amacı olarak bilinmektedir. Öğretim programının yenilenmesi ve öğretmenlerin yapılandırmacı yaklaşıma göre derslere hazırlanması ile öğrencilere tarihin disiplin içi ve disiplin dışı amaçlarının kazandırılması mümkün olmaktadır. Tarih öğretiminin temel amaçları arasında vatandaşlık bilincinde olan ve topluma faydalı, ahlaklı, toplum değerlerini kazanmış birer birey yetiştirmek vardır. Değişim ve gelişim içinde bulunan toplumu anlamak, toplumu oluşturan insanları çözümlemek ve bu bilgiler ışığında bir toplumun nasıl oluştuğunu ve geliştiğini anlamak da tarih öğretiminin amaçlarından biridir (Dilek, 2007). Tarih öğretiminde tarihsel metotlarla incelemeler yapılmaktadır. Bu incelemeler ve araştırmalar sayesinde öğrencilerin düşünsel gelişimini, analiz etme becerisini ve soyut düşünme ve kronolojik düşünme becerilerinin geliştiği gözlenmektedir (Safran, 2015). Günümüzde tarih öğretiminde kullanılan yaklaşımlar ve yöntemlere bakıldığında geleneksel ve yapılandırmacı yaklaşım dikkat çekmektedir. Geleneksel yaklaşımda derslerde öğretmen etkin olduğundan öğrenci pasif ve dinleme durumunda kalmaktadır. Tarih dersi geleneksel yaklaşım söz konusu olduğunda öğrenciler açısından diğer derslere

göre daha durağan bir ders olarak görülür, zira geleneksel bir yaklaşımla rutin olarak düz anlatım yöntemiyle işlenen dersler öğrenci için sıkıcı olabilmektedir. Bu yaklaşım ile tarih öğretiminin etkin yurttaşlık bilincine sahip, araştırmacı ve birçok beceriyle donanmış vatandaş yetiştirmek gibi hedeflerine ulaşmak güçtür. Türkiye’de 2004 yılında gerçekleşen bir yenilik ile sosyal bilgiler öğretim programının (MEB, 2018) yapılandırmacı eğitim yaklaşımına göre yenilenmesi ile sosyal bilgiler ve tarih öğretimine yeni bir soluk getirilmiştir (Aktın, 2016). Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenciler etkin, öğretmen rehber rolündedir. Bilgi öğrenciye direkt olarak verilmeden ipuçları ve sorular yolu ile bilgiyi öğrencinin kendisinin keşfetmesine yardımcı olunmaktadır. “Öğrenme etkinliklerinde bilginin doğrudan depo edilmesinden ziyade nasıl öğrenildiği, başka bir deyişle öğrenmenin öğrenilmesi gerekmektedir” (Demircioğlu, 2015, s. 175). Tarih dersi durağanlıktan sosyal yapılandırmacılık ile birlikte kurtulmaktadır. Derslerde kullanılan araştırma, tartışma, durum çalışması vb. öğretim yaklaşımları; beyin fırtınası, tartışma, problem çözme, iş birliğine dayalı öğrenme vb. yöntem ve teknikler; kullanılan öğretim materyalleri çeşitlendirildikçe tarihin öğrenilmesi daha ilgi çekici, eğlenceli ve kolay öğrenilir duruma gelmektedir (Demircioğlu, 2015). Sosyal bilgiler öğretim programının yapılandırmacı yaklaşıma göre yenilenmesi ile birlikte öğrencilere tarihsel düşünme becerilerinin de kazandırılması amaçlanmaktadır (Safran ve Ata, 2016a). Bu becerilerin kazandırılmasında okul dışında veya okul içi ders materyali olarak kullanılan hikâye kitapları büyük rol oynamaktadır. Tarihsel konuların öğretiminde kullanılan teknikler ilerlemeci yaklaşımda pasif öğrenme olarak nitelendirilmektedir. Fakat öğrenci tarihi öğrenirken fiziksel olarak aktif olmasının yanı sıra zihinsel olarak aktif olmalıdır, çünkü tarihsel öğrenme fiziksel çevrede ve etkinliklere dayandırılarak değil; öğrencinin kendi düşünceleri ve yapılandırmalarıyla zihninde oluşmaktadır (Dilek ve Yapıcı, 2005). Tarihsel öğrenme birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Kieran Egan da bu araştırmacılardan biridir. Egan tarihsel öğrenmeyi öğrencinin yaş düzeyi ve zihinsel gelişimi ile doğru orantılı olarak mitsel evre, romantik evre, felsefi evre ve ironik evre olarak ayıştırmıştır (Keser, 2010). Bu araştırmanın konusu gereği Egan’ın tarihsel düşünme evrelerinde romantik evreden bahsedilecektir. Hikâye kitaplarının öğrenmeye olan etkisi olduğu Egan tarafından da açıklanmaktadır (Dilek ve Yapıcı, 2005). Egan tarih öğretimi evrelere ayırmıştır ve bu evlerin genel adına Tarihsel Düşünme Evreleri” vermiştir. Egan’a göre; Mitsel Evre (4-9), Romantik Evre (9-15), Felsefi Evre (15-20) ve İronik Evre (20 +) olarak dört evreye ayrılmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi tarih konuları yaş

düzeyine göre Romantik evre (9-15 yaş) öğrencinin tarihin içinde hissettiği, hikayedeki tarihi karakterlerin yerine kendini koyarak onlarla bir romantik bağ kurmaya çalıştığı, neden-sonuç ilişkisi aramaya çalıştığı ve kronolojiyi ve okuduğu hikayedeki tarihi olayların çağdaş olaylarını anlamaya çalıştığı bir evredir (Dilek ve Yapıcı, 2005). Dolayısıyla Egan'ın romantik evresinde öğrenciler hikayeler ile birlikte sosyal bilgiler dersinde bulunan tarihi kahramanların yerine kendilerini koyarak tarihe kendi gözleriyle bakabilmektedir. Tarihi olaylar ve kahramanlarla özdeşim kurarak, tarihsel empati içinde bulunarak, yaratıcı düşünme çabasına girerek kahramanların davranışlarını, duygularını, kendilerini ifade şekillerini benimseyerek kendilerini geliştirdikleri ve çok yönlü düşündükleri bilinmektedir (Yapıcı, 2006). Sosyal bilgilerin tarih konularının öğretildiği dönemde öğrencinin bu soyut işlemler döneminde olması gerekmektedir. Çünkü tarihsel konular daha çok soyut konuları ve daha çok imgesel olarak düşünmeyi içermektedir (Yapıcı, 2006). Eğitim bilimlerinin ve özelde Piaget'nin bilişsel gelişim aşamalandırmasına göre, öğrencinin bu konuları algılayabilmesi için soyut konuları algılayabilme döneminin içinde olması gerekir (Dilek ve Yapıcı, 2005). Piaget'ye göre öğrencinin tarihsel hikayelerdeki zamanı, kronolojik sıralamayı ve olayları algılaması ancak soyut işlemler döneminde gerçekleşmektedir (Dilek ve Dilek, 2015) Sosyal bilgiler dersinde kronolojiyi öğrenciye kavratmak öğretmenler açısından zor bir durumken, tarihsel hikayeler sayesinde bu durum kolaylaşmaktadır. Soyut işlemler döneminde kronolojik düşünme becerileri ile öğrenciler okudukları tarihsel olayları tek bir zaman olarak algılamaktan çıkarak, hikâyede bulunan tarihi olayların çağdaş olaylarını da düşüncesinden geçirerek aynı tarihlerde farklı olayların da var olduğunu algılamaktadır. Kieren Egan'ın, tarihsel düşünme becerilerini çocukların zihinsel gelişimlerine göre ve yaşlarına göre ayırması, öğrencilerde tarihsel düşünme süreçlerine yönelik çalışmalara önemli katkılar sağlamıştır. Romantik evrede bulunan öğrenciler soyut düşünme ve algılamaya hazır oldukları için tarihsel olaylar ve tarihsel hikayeler onlara kolaylıkla sunulabilmektedir. Sosyal bilgilerin amaçları göz önüne alındığında bu amaçların gerçekleştirilmesi için hikayeler önemli bir araçtır. Sosyal bilgiler dersinde hikâye anlatım yöntemi (*storytelling*) kullanılması ile öğrencilere kazandırılmak istenen değerler ve beceriler aktarılabilen ve tarihsel düşünebilen, değişimi ve sürekliliği algılayan, kendi kimliğini oluşturmuş topluma faydalı bir birey yetiştirmenin önü açılmaktadır (Akdağ, 2020). Hikayeler okundukça ve öğrenciler tarafından içselleştirildikçe, Tarihin yalnızca derslerde aktarılan kuru bir anlatıdan ibaret olmadığı ve benzer olayların

geçmişte yaşandığı, şu an yaşanıyor olduğu ve gelecekte de yaşanacağı anlaşılabilir hale gelmektedirler. Bu durum öğrencilerin geçmişi anlamlandırmasını, geçmişten dersler çıkarmasını, geçmişi değiştiremese bile bugününü ve geleceğini şekillendirmesini önemli ölçüde etkilemektedir. Somut işlemler döneminden çıkan çocuk, bu evrede soyut işlemler döneminde bulunduğundan dolayı tarihsel kavramları ve karakterleri daha içselleştirerek anlamaya ve benlik kavramını bulmaya çalışırken, tarihi hikâyeye kitapları tarihsel düşünmeye yardımcı bir rol üstlenir (Dilek ve Yapıcı, 2005). Benmerkezci olan çocuk hikâyeye kitaplarındaki karakterlerin yerine kendini koyarak olaylarla romantik bir ilişki kurmaya çalışır; ayrıca hikâyeye kitapları, çocuğun kendini keşfetmesinde, tarihsel karakterlerin yerine düşünerek empati duygusunun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Dilek ve Yapıcı, 2005). Tarihi gerçeklerin hikayeler sayesinde kurgulanması ve her bir öğrencinin kendi deneyimleri ile imgeleri zihinlerinde farklı şekilde canlandırmaları yoluyla öğrenciler tarihi olaylara kendi bakış açıları ile bakmaya başlayabilir ve bu da tarihin yeniden yapılandırılması ve yorumlanması anlamına gelmektedir. (Dilek ve Yapıcı, 2005). Tarih öğretiminde öğrencinin geçmişi bugünün bakış açısıyla değil de dönemin koşullarına göre düşünebilmesi ve o dönemdeki kişilerle, nesnelerle, olaylarla bağ kurup kendini dönemin içinde hissederek düşünmesi de tarihsel bağlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin günümüzde düşüncemize uymayan bir yönetim şekli geçmişte insanların kendilerinin tercih ederek seçtikleri ve yaşadıkları yönetim şekli olarak görülebilir bu da o dönemi kendi koşullarına, zaman ve kronolojiye, sosyo-ekonomisine, kültürel çeşitliliğe göre değerlendirmemizi düşündürmektedir (Fidan, 2023). 20. yy. Almanya'sının yönetim şeklini ve bu yönetim şeklini seçen halkı eleştiren günümüz insanları, geçmişte o insanların Hitler'in politikasını ve amaçlarını bildiğini varsayarak yorum yapmaktadır, fakat o dönemde bu düşüncelerden habersiz bir halk kitlesi de olduğu için Hitler'i destekleyen bir kesimin varlığı bilinmektedir (Fidan, 2023). Bu örnek üzerinden düşünüldüğünde bugüncülüğten (*presentism*) kaçınarak geçmişi anlamlandırmak, değerlendirmek ve yorumlamak gerekmektedir. Bu durum da tarihsel bağlam kurarak gerçekleşmektedir. Tarihsel düşünmenin gelişimi için tarihi bütünüyle anlamak ve kavramak önemlidir. Tarihin anlaşılması empati ve tarihsel imgelem kavramlarıyla örtüşmektedir. Öğrencilere verilen bilgilerle öğrencilerin tarihsel olayları günümüz düşüncesi ile değerlendirip yargılamaması için öğretmenlerin tarihsel imgelem konusuna dikkat etmesi önem taşır. Geçmişin zihinde yeniden canlandırılıp yeniden yapılandırılması ve yeniden kavramsallaştırılıp yazılara dökülerek ifade

edilmesinde tarihsel imgelem işe koşulur. Tarihsel imgelem bir tarihi olayın veya geçmişte yaşamış insanları o dönemin şartlarını, duygu ve düşüncelerini göze alarak ve değerlendirerek yorumlamaktır (Cooper, 2016). Tarihin anlamlandırılması, tarihsel imgelem becerilerinin öğrencilere kazandırılabilmesi ve öğrencilerin soyut düşünebilmesi için tarih derslerinin belli yaklaşımlarla hazırlanması gerekmektedir (Büyüktuncay, 2014). Tarih öğretiminde imgelerin kullanılması öğrencilere tarihi anlatım açısından kolaylık sağlamaktadır. Geçmişin öğrenciler tarafından yeniden yapılandırılması öğrencilerin tarihi olaylar, kahramanlar ve nesneler ile bir bağ kurmasına ve empati süreçlerine yol açmaktadır. Bu da imgelerin öğrencilerin tarihsel aktörlerle özdeşim ve empati kurmalarına yardımcı olması anlamına gelmektedir. Dilek ve Yapıcı (2005)' ya göre tarihin öğrenilmesi sırasında öğrencinin zihinsel yönden aktif olması gerekmektedir. Bu noktada imgelerin ve tarihsel hikayelerin tarihsel öğrenme süreçlerindeki işlevselliği birlikte düşünülerek, imgelerle (görsellerle) desteklenmiş tarihsel hikayeler, öğrencilerin tarihsel imgelemelerini harekete geçirerek zihinlerini aktif kılmada işlevsel araçlar olarak değerlendirilebilir. Tarih, insanların çevresinde gelişen olay ve olgulardan oluşmaktadır. Olayların ve durumların odağında insanlar bulunmaktadır. Her insan kendi hikayesi ile birlikte dünyaya doğar, kendi hikayesini yaşar ve hikayesi bittiğinde yaşadıklarını geride bırakarak dünyadan ayrılır. Bu yaşanılanlar her insan için bir tarihtir. Gerçek veya gerçekten uzaklaşmamış kurgu da olsa her şekilde bir tarihsel hikâye ortaya çıkmaktadır. İnsanın içinde bulunduğu her durum da gün geçtikçe tarih olmaya başlamaktadır. Hikayeler gerçekçi olmaları yönüyle masallardan ayrılmaktadır. Bu durum da öykülerin öğretici olma özelliğinin daha da güçlü olmasını sağlamaktadır. Hikâye yazımında birçok yöntem ve teknik kullanılmaktadır. Bu yöntem ve tekniklerin içinde öğretim ilkeleri ve anlatım ilkeleri hikâye kitaplarının öğrenciye uygun hazırlanması için önem arz etmektedir. İnsanın duyu ve düşüncelerini açık ve net bir şekilde anlatabilmesi zor bir durumdur. Sözlü dilde bile bu kadar zor olan durumun yazı dilinde açıkça uygulanması daha da zor hale gelmektedir. Yazı dilinde anlatılacak olan durumları, olayları, duyguları, düşünceleri açık ve net olarak aktarılabilmesi için anlatım ilkelerinden yararlanılmaktadır. Anlatım ilkelerinde gerekli görülen bazı dil kuralları belirlenerek anlatılmak istenenin daha kısa, sade, gösterişten uzak bir şekilde ifade edilerek herkesin aynı şekilde anlaması sağlanmaktadır. Sağlıklı bir iletişimde karşılıklı olarak insanların birbirlerini net bir şekilde anlaması gerekmektedir.

Anlatım ilkelerinde de bu amaçlanmaktadır. Güzel ve anlaşılır bir anlatımda aşağıdaki özellikler olması gerekmektedir (Tekin, 2017).

Açıklık İlkesi: Açıklık ilkesinde amaçlanan bir ifadenin tek bir yargısının bulunmasıdır. Yoruma açık olmamakla birlikte herkesin tek bir kanıya vardığı bir anlatım özelliğidir. Bu anlatımda özellikle edebi sanatlara yer verilmemektedir. Genellikle yaygın olan herkes tarafından bilinen kelimeler kullanılmaktadır. Cümlelerde ögelerin ve noktalama işaretlerinin yanlış yerde kullanımı da açıklık ilkesine aykırı bir durumdur (Tekin, 2017).

Duruluk ilkesi: Duruluk ilkesinde tekrarlanan veya aynı anlama gelen sözcüklerin kullanımlarından kaçınılmaktadır. Gereksiz ek kullanılmamaktadır (Albayrak ve Yeşilyurt, 2020).

Yalınlık ilkesi: Yalın kelimesinin zıt anlamı süslülüktür. Süslü kelimelerden ve söz sanatlarından oldukça sıyrılmış bir anlatıma yalın anlatım denilmektedir (Taşdelen, 2005).

Akıcılık ilkesi: Akıcılık ilkesi anlatımda karşımıza çıkan engellerden arındırılmış, anlatımın akışını engelleyen unsurlardan arındırılmasıdır. Bu anlatım ilkesinde Gereksiz ekler, sesler ve sözcüklere yer verilmemektedir (Yaşar, 2013).

Doğallık (Samimiyet) ilkesi: Yazarın dilinde içtenlik olan bir anlatım ilkesidir. Bu anlatım ilkesinde yazar duygularını, düşüncelerini aktararak okuyucuyu düşündürmelidir. Anlatılan olayların arasında tutarlılık ve uyum sağlanmalıdır; yoksa anlatımın inandırıcılığı ortadan kalkmaktadır (Yaşar, 2013).

Özgünlük ilkesi: Özgünlük ilkesinde yazarın diğer yazarlara benzer cümleleri kullanmaması gerekmektedir. Başka bir yazarın yapıtını taklit etmemelidir. Düşüncelerde ve duygularda orijinallik bulunmalıdır (Tekin, 2017).

Özlülük ilkesi: Az olsun öz olsun cümlesi herkesin dinlerken bir olaydan sıkılması karşılığında duyulan ifadedir. Bu anlatım ilkesinde okuyucunun anlatımda sadece duymak istediği olayın özüdür. Az kelimelerle çok şey anlatılmalıdır. Bu durumda okuyucuya çok iş düşmektedir. Okuyucunun, daha çok düşünerek daha çok yorum yapması sağlanmaktadır (Tekin, 2017).

Sağlamlık ilkesi: Anlatımın tüm dil bilgisi kurallarına uygun olarak yapılması ilkesidir. Cümlelerin ögeleri yerli yerinde olmalıdır. Cümlede yapılan yanlışlıklar anlatımın sağlamlığını bozmaktadır (Yaşar, 2013).

Tutarlılık ilkesi: Anlatımın ilk başta ne anlatılmaya çalışılıyorsa sona kadar da o konudan devam edilmesi ve yapının tamamında fikir ayrılığı olmamasıdır. Açıkça, anlatım mantık kurallarına uygun olmalıdır (Yaşar, 2013).

Anlatım ilkelerinin yanı sıra Öğrenme İlkeleri de hikâye kitabında bulunması gereken özelliklerdendir. “Başta öğretmenler olmak üzere öğrenciler ve eğitimin diğer paydaşları tarafından takip edilmesi gereken genel öğretim ilkeleri, eğitimin hedeflerine ulaşmasında pusula gibi yol gösterici role sahiptir” (Yeşilyurt, 2020, s.263). Dersin branşı, ünitesi, konusu fark etmeksizin bütün programların genel öğretim ilkelerine uygun olarak hazırlanması gerekmektedir ve öğrencilere kazandırılması istenen değerler, beceriler öğretim ilkeleri pusulasında olmalıdır. “Her iş, meslek nasıl ki birtakım ilkeler doğrultusunda yapılıyorsa, öğretme işinin ve öğretmenlik mesleğinin yapılma sürecinde de adı “genel öğretim ilkeleri” olan birtakım ilkelere ihtiyaç duyulmakta ve öğretmenlerin yeterlikleri arasında bu ilkeler önemli yer tutmaktadır” (Yeşilyurt, 2020, s.265). Öğretim İlkeleri öğrencinin bilgiyi anlamlandırması ve bilgiyi kullanabilmesi, öğrenmeyi kolaylaştırmaya yardımcı olabilmesi için kendi içlerinde uyumlu ve birbirini destekleyici olmalıdır. Öğrenme ilkelerini şu şekilde sıralayabiliriz: *Hedefe Görelilik İlkesi:* Sosyal Bilgiler Ders Programında belirlenen ve öğrenciye kazandırılmak istenen kazanımlar (hedefler) vardır. Öğrenci dersin başında bu kazanımdan haberdar edilmektedir ve bu durumda öğrenciler konu dışına çıkmayıp kazanıma uygun bilgiler ışığında konuya ilgisini vermesine yardımcı olmaktadır (Yeşilyurt, 2020). *Öğrenciye Görelilik İlkesi:* Dersin planını, ilerleyişini her öğrenciye ve onların gelişim düzeylerine göre oluşturulmasını sağlamaktadır. Öğretmenler bu ilkeye göre derste kullanacağı eğitim araç ve gereçlerini, eğitimin yapılacağı çevreyi ve dersin programını öğrenciye görelilik ilkesine göre hazırlamaktadır (Sünbül, 2011). *Hayatilik İlkesi:* Öğrenciye verilen bilgiler günlük yaşamda kullanabileceği ve yaşama kolaylıkla aktarabileceği şekilde verilmektedir. Bu bilgiler ışığında öğrenciler günlük yaşamda hayatilik ilkesi ile düzenlenen derste öğrendiği bilgilerle karşılaştığı sorunlara çözüm üretmesi daha kolay olmaktadır (Ummanel ve Dilek, 2016). *Bilinenden Bilinmeyene İlkesi:* Öğrenme uzun bir süreçtir. Bu süreçte öğrenciye doğrudan bilmediği bilgilerle işini zorlaştırmak ve dersten sıkılmasındansa daha eski bilgilerinden çağrışımlar yaptırarak yeni bilgiye ulaşmasını sağlamak öğrencinin bilgiyi kalıcı olarak öğrenmesini bir önceki bilgiyi hatırlamasını sağlamaktadır (Yeşilyurt, 2020). *Somuttan Soyuta İlkesi:* Gelişim düzeylerine göre öğrenciler somut düşünmektedir. Soyut bilgileri öğrencilere aktarabilmek için öğrencinin

öğrenme sürecinde bütün duyularını kullandırmak gerekmektedir (Ummanel ve Dilek, 2016). Öncelikle öğrenciye nesnenin kendisi gösterilir, daha sonra maketi, sonra filmi ve son olarak resmi gösterilmektedir (Küçükahmet, 2011). Öğrenci nesneyi tüm duyularıyla gerçek ortamda algıladığında daha sonra hayal gücünde canlandırması daha kolay olduğu görülmüştür. *Açıklık İlkesi*: Öğretmen bilgileri aktarma sürecinde ne kadar açık ve net olursa öğrenci bilgi karmaşası yaşamadan o bilgiyi öğrenebilmektedir. Somuttan soyuta ilkesinde olduğu gibi birçok duyu organına hitap eden araç ve gereçlerle derse gelinebilmektedir. Öğrenci bu sayede açık ve temiz bilgiye daha kolay ulaşabilmektedir (Ummanel ve Dilek, 2016). *Yakından Uzağa İlkesi*: Öğrenci bir bireydir ve her birey bir aileye doğar. Eğitimin ailede başladığı bilinmektedir. Bundan dolayı öğrenci öncelikle yakın çevresinden bilgiler edinerek daha sonradan uzak çevreye açılmaktadır. Öğrencinin yaşadığı yakın çevresiyle uyumlu olacak şekilde eğitim ve öğretime hazırlamak bilgilerin kalıcılığını artmasına olanak sağlamaktadır (Sünbül, 2011). *Ekonomiklik İlkesi*: Her dersin en az maliyet, zaman, emek ve enerji ile hazırlanması ve uygulanması esas alınmaktadır Her ailenin maddi gelir düzeyi birbirinden farklıdır. Bu durum göz önüne alınarak öğrencilerin alamayacağı materyallerin istenmemesi için daha ulaşılabilir materyaller ve kaynaklar kullanılması bu ilkenin temel esasıdır (Küçükahmet, 2011). *Yaparak-Yaşayarak Öğrenme İlkesi*: Öğrenmenin kalıcı olarak gerçekleşebilmesi için öğrencinin bilgiye maruz kalması gerekmektedir. Öğrencinin görerek ve dinleyerek öğrendiği bilgilerden çok, yaparak öğrendiği bilgilerin kalıcı olduğu bilinmektedir; fen bilimlerinde deney dersleri bunun bir örneğidir. Öğrencinin işe koşularak öğrendiği bilgilerde birden fazla duyu organı harekete geçirildiği için öğrenme daha yararlı ve kalıcı olmaktadır (Yeşilyurt, 2020). *Güncellik İlkesi*: Eğitim ortamında verilen bilgiler öğrencinin günlük yaşamla, yakın çevresiyle ilgili bilgilerle bağlantı kurularak verilmektedir. Bu yolla öğrencinin var olan güncel bilgileri ile diğer öğreneceği bilgilere ilgi duyması sağlanmaktadır (Yeşilyurt, 2020). *Transfer (Bilginin kullanılması) ilkesi*: Öğrenci eğitim ortamında edindiği bilgileri günlük yaşamına veya başka bir öğrenme ortamına transfer edebilmelidir. Örneğin, Sosyal Bilgiler dersinde oy kullanma hakkını öğrenen öğrencinin 18 yaşına geldiğinde oy kullanması, matematik dersinde dört işlemi öğrenen öğrencinin market alışverişinde kullanması gerekmektedir (Yeşilyurt, 2020). Sosyal bilgiler öğretiminde birçok disiplinden de yararlanılmaktadır. Hikâye kitapları ile birlikte edebiyat disiplini de bu disiplinler arasında yer almaktadır. Edebi ürünler sosyal bilgiler öğretimine büyük ölçüde katkı sağlamaktadır. Önemli bir edebi ürün olan

hikayelerin de anlatım tarzları ve betimlemeleri ile insanların yaşamlarından kesitleri daha açık ve öğretici şekilde göz önüne serdiğinden dolayı eğitim ve öğretimde yardımcı kaynak olarak kullanılması da kaçınılmaz olmuştur. Hikayeler de anlatım ve yazım bakımından tarihsel konularla birçok benzerlik göstermektedir (Dilek ve Yapıcı, 2005). Tarihsel olaylarda ve hikâyelerde kurgulamalar, öğrencilerin tarihsel kavramlar ve olayları zihinlerinde daha çok betimlemelerine ve canlandırmalarına yardımcı olmaktadır (Akdağ, 2020). Hikayeler, belirli bir olay veya belirli bir insanın hayatı anlatılırken hem eğlendirici hem de öğretici olabilmektedir. Hikayelerin yukarıda anlatıldığı bu yönleri ile sosyal bilgiler dersinde yardımcı kaynak olarak kullanılması, verimli öğrenmeleri beraberinde getirebilir. Bu noktada Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (2023) hikayeleri de içeren edebi ürünlerin kullanımını öngören ifadeler şöyledir:

“Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir” (s.10).

Hikâye kitaplarında bulunan görseller de öğrenmeye yardımcı niteliktedir (Çetin, 2021). Görseller hikâye kitaplarında belirli amaçlara göre yerleştirilmektedir. Görseller, kullanım amaçlarına göre Süsleyici Resimler, Açıklayıcı Resimler, Metni Tamamlayıcı Resimler olarak üçe ayrılmaktadır. Süsleyici resimler daha çok görsellik ve dikkat çekme için kullanılmaktadır ve eğitsel bir amaç güdülmemektedir. Açıklayıcı resimler bazen sözcüklerin ve metnin yerine kullanılarak ilgili olduğu metni açıklamaya yardımcı olmaktadır; metinleri ile birlikte yerleştirilen resimler metni tamamlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Verilen metin ve resim ile daha önce bilinmeyen bilgilerin tanıtımı da yapılabilirken, yapının duysal ve duygusal yönünün güçlendirilmesi sağlanabilir (Köksal, 2011). Ders kitaplarında ve derslere yardımcı kitaplarda yer alan görseller öğrencilerin ilgisini çekmek için kullanılmaktadır.

Hikayelerin en önemli özelliği neden-sonuç ilişkisi ve belirlenmiş bir olay çerçevesi içerisinde yazılmasıdır ve bu durum hikayelerin sosyal bilgiler dersinde tarihsel konuların öğretilmesinde büyük katkısını gözler önüne sermektedir. Öğrenciler hikayeler sayesinde tarihi olaylarda bulunan neden- sonuç ilişkisini daha iyi bir şekilde kavramaktadır.

Sosyal bilgilerin; öğrenciyi hayata hazırlamak, kendi benliğini bulmak, ruhsal ve kimlik gelişimine yardımcı olmak gibi amaçlarından birçoğu hikayelerin de öğretirken

amaçladığı hedeflerindendir. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere SBDÖP’da yer alan değer ve becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Değerler bir toplumun yapı taşlarından biridir. Bir toplum değerlerinden sıyrılıp koparsa o toplumdan geriye bir şey kalmaz ve o toplum kolay bir şekilde başka toplumlar tarafından asimile edilebilecek duruma gelir. “Değerler “Toplum tarafından önem atfedilen, çoğunluk tarafından kabul gören, toplumsal normların temelini oluşturan denetim araçlarıdır” (Haralambos, 1987’den akt. Bindebir, 2021, s.8). İyi, kötü, güzel, çirkin nedir ve neye göre karar verilir? Buna toplumun normlarına, zamanında oluşturulmuş değerlerine göre karar verilmektedir. Değerlerin eğitimi geleceği emanet edeceğimiz neslin yetişmesinde önemli rol oynamaktadır (Bindebir, 2021). Bireylerin eğitimde öğretilen bilgilerin ışığında aktarılacak istenen değerler ile daha iyi bir birey, iyi bir vatandaş, kendi benliğini geliştiren, insanlarla iletişimi kuvvetli, sağlıklı davranışlar sergileyen, sorumluluk sahibi kişiler olması doğrultusunda değerler eğitimi müfredatta önemli bir yere sahiptir; değerler bir bireyin hayatının olumlu yönde ilerlemesini, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesini desteklemektedir (Keskin, 2016). Eğitimin başlangıç yeri aile olduğu aşikardır fakat bilinçli bir değer aktarımının olduğu yer okullardır. Bilinçli bir değerler eğitimi sonucunda bireyin kararlarını daha sağlıklı alması kaçınılmazdır. Bu kararlar doğrultusunda birey yaşamı boyunca daha vicdanlı, yardımsever, duyarlı, öz farkındalığı yüksek bir kişiliğe sahip olmaktadır (Güngör Akıncı ve Karadeniz, 2022). Sosyal bilgiler öğretiminde, değerler eğitimine önemli bir pay verilmiştir. Sosyal bilgilerin amaçlarını gerçekleştirebilmek için değerlere önemli bir görev düşmektedir. Sosyal Bilgiler dersi de öğrencilere beceriler, değerler, tutumlar kazandırması amaçlanan bir derstir. Değerlerin yanı sıra beceriler eğitimi de önem taşır (Dilek ve Dilek, 2015). “Beceri; öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir (Keskin, 2016, s.46).” Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki disiplinler arası ilişkilerden kaynaklı birçok beceriyi bünyesinde barındırmaktadır. Kazandırılan beceriler öğrencinin bilgileri günlük yaşamına daha kolay aktarabilmesine olanak sağlamaktadır. İlkokul 4. Sınıf ile birlikte 5, 6, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin amacı öğrencilere temel becerileri kazandırarak topluma faydalı, iyi ve kabiliyetli bir birey yetiştirmektir. Kazandırılan beceriler sayesinde üretebilen, hayal gücü geniş, sorunlarla başa çıkabilme yeteneğini geliştiren bireyler olmaktadır. Araştırma, Finansal okuryazarlık, Hukuk okuryazarlığı, Çevre okuryazarlığı, Empati, İletişim, Değişim ve sürekliliği algılama, Girişimcilik, Kanıt kullanma, Dijital okuryazarlık, Gözlem, İş birliği, Eleştirel düşünme,

Harita okuryazarlığı, Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, Öz denetim, Medya okuryazarlığı, Konum analizi, Karar verme, Politik okuryazarlık, Problem çözme, Sosyal katılım, Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Mekânı algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, Yenilikçi düşünme Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan temel becerilerdir (MEB, 2018, s.9). Bu beceri ve değerlerin haricinde sosyal bilgiler tarih öğretiminde öğrenciye verilmek istenen mesajlar ve kavramlar vardır. Geçmiş anlamlandırma ve geçmişteki insanın yerine kendilerini koyma, tarihi yaşıyormuşçasına ve aslında gelecekte kendisinin de tarih olacağını anlayıp bugünü, geleceği değiştirmek ve geliştirmek için yaşamayı öğrenmesi gibi mesajları alması ve gerçek hayatla ilgili ekonomi, göç, savaş, vergi gibi kavramların da kazandırılması istenmektedir (Keskin ve Kaplan, 2012). Yukarıda belirtilen değerler, beceriler, mesajlar ve kavramların sosyal bilgiler tarih öğretiminde kazandırılmasında yardımcı olacak en işlevsel yardımcı kaynaklardan biri tarihsel hikâyelerdir. Resimli tarihsel hikâyelerde verilmek istenen birçok kazanım bulunmaktadır. Öğrenciyi tarih konularının düz anlatımının içinden alarak daha eğlenceli bir şekilde öğrenme ortamı sağlamaktadır. Ayrıca resimli tarihsel hikâyelerin artı bir yanı daha vardır. İçerisindeki görsellerde bulunan öğelerle öğrenciyi anlatılan tarihsel döneme götürmeye yardımcı olur. Konuların sadece sözde değil görsel olarak zihinde belirmesinde faydası olmaktadır. Tarihsel öğrenmelerin yalnızca okullarda değil okul dışı ortamlarda da gerçekleştiği, çağdaş öğretimin temel kabullerinden biridir; zira okul dışında da medya, gezi, kültür-sanat faaliyetleri ve edebi ürünler gibi çeşitli kanallardan bireyin eğitim ve öğrenme süreci devam etmektedir. “Modern eğitim akımlarından ilerlemeciliğin kurucusu ve temsilcisi Dewey’e göre eğitimin kalıcı olması için deneyimlenmesi gerekir” (Keskin ve Kaplan, 2012, s.96). Yaşanılan bir ortamda deneyimler ile birlikte soyut konuların zihinsel ve fiziksel olarak öğrenciye aktarılması gerekmektedir. Sosyal bilgilerde Tarih konuları soyut konular olduğundan dolayı öğrenciye okul içerisinde deneyim olanağı sağlanması, birkaç öğretim yöntem ve teknik kullanılması dışında pek mümkün değildir. Bu konuların öğrenilebilmesi ve deneyimlenebilmesi için okul dışından bir destek alınması daha uygundur. Sosyal bilgiler tarih öğretiminde okul dışı öğrenmeler kapsamında yararlanılan alanlar müzeler, tarihi mekanlar gibi yapılardır (Safran ve Ata, 2016b). Burada anlatılan tarih konuları sözlü veya yazılı olarak desteklenmektedir ve öğrenciye günlük yaşamla birlikte tarihi deneyimleme imkânı sunmaktadır (Safran ve Ata, 2016b). “Okul dışı tarih öğretiminin bir unsuru olarak sözlü tarih etkinliğinde, orta

dereceli okullarda öğrencilerin ilk sözlü tarih görüşmelerini büyükanne ve büyükbabalarıyla yapmaları sağlanabilir” (Somersan, 1994’ten akt. Safran ve Ata, 2016b, s. 2). Büyüklerimizin anlattığı sözlü tarihler aslında yaşanmış hikâyelerdir.

Resimli tarihsel hikâyeler okul dışı öğrenmelerde kullanıldığında görsellerle, renklerle, betimlemeleri ile geçmişi öğrenmek için güdülenmesine, geçmişe ilgi ve merak duymasına yardımcı olarak, öğrenciyi aslında okul içi tarih konularını öğrenmeye de hazır duruma getirecektir. Okul dışı öğrenmelerin olumlu yanları olduğu gibi zaman kullanımı, maliyet, gibi birçok olumsuz yanları da vardır. Fakat hikâye kitaplarının okul dışı öğrenmede kullanılmasında bu olumsuz yönler ortadan kalkmaktadır. Hikâye kitaplarının kullanımında ders süresi gibi zaman sınırlaması olmaması veya yüksek maliyet gerekmemesinden yola çıkarak, sosyal bilgiler tarih öğretiminde okul dışı süreçlerde bu ürünlerin kullanımının öğrenciler ve öğretmenler açısından ekonomik ve faydalı olacağı ileri sürülebilir. Zira hikâyelerin okul dışında öğrenmeye etkisinin bir faydası da zamanı etkili kullanmaktır. Diğer okul dışı öğrenme etkinliklerinde okul haricinde bir zaman planlaması yapılması gerekmektedir; fakat hikâye kitaplarında böyle bir planlama - yapılacaksa bile- çok daha esnek olabildiğinden bu zamanı artıya çevirmek mümkündür. Öğrenci okul dışında okuduğu tarihsel hikâyelerle okulda öğretmenin anlatacağı konuya hazırlanıp gelmiş olacağı için derste daha etkili öğrenmeye ve zamanı etkili kullanmaya yardımcı olması, tarihsel hikayeler okumanın sağlayabileceği dikkate değer bir avantajdır.

Buraya kadar edebi ürün olarak hikayelerin eğitsel değeri ile hikayelerin Sosyal Bilgiler ve tarih öğretimindeki yeri ana hatlarıyla ele alınmıştır. Sonraki başlık altında bu çalışmada incelenen hikaye kitaplarının konusu olması dolayısıyla İlk Türk devletleri ve Selçuklu Devletine dair kısa bir literatür sunulmuştur.

2.3. Orta Asya ve İlk Türk Devletleri

Türkler, tarihi merak uyandıran bir millettir. Türk milletinin tarihi Asya Hun Devleti’ne dayandığı bilinse de aslında tarihi daha da eskilere dayanan kadim bir millettir. Tarihi bu kadar eskiye dayanan bir millet asırlardır sayısız milletlerle etkileşime girdiğinden dolayı diğer milletlerin kaynaklarında da Türk ismi birçok farklı şekilde şüphesiz yer almıştır. “Türk adı 542 yılında tarih sahnesinde yer alan, Gök-Türk (Kök-Türk) Devleti’yle resmi bir kimlik kazanmıştır” (Kanlıdere, 2013, s.4). Türk ismi; miğfer, nizam, kanun, olgunluk

gibi anlamalara gelmektedir (Kafesoğlu, 2016). Devletler yıkılıp yerine yeni devletler geldiğinde adları değişse bile yine de Türk olarak anılmaya ve Türk kimliklerini sürdürmeye devam edilmiştir. Uygurlar, Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti bu tanıma örnek verilebilir. Türklerin bilinen ilk çıkışları Orta Asya coğrafyasında olduğu bilinmektedir. Orta Asya, çok uzun yıllar çoğunlukla Türklerin ikamet ettiği coğrafya olduğundan dolayı 6. Yüzyılda Bizanslar tarafından Türkiye olarak anılmaktaydı. Orta Asya yaşam koşulları açısından oldukça çetin bir coğrafyadır. Türkler bu coğrafyada o kadar uzun yıllar yaşamlarını sürdürmüşlerdir ki bu coğrafya artık Türkler için Anayurt haline gelmiştir. Orta Asya dediğimiz coğrafya, doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibirya Bozkırları ve güneyde Karanlık Dağlar ile çevrilidir ve bu coğrafyanın özelliklerinden dolayı Türkler konar- göçer bir yaşam tarzı benimsemek zorunda kalmışlardır. Coğrafi koşullar tarımdan daha çok hayvancılığa dayalı ekonomi benimsenmesine yol açmıştır. Türkler hayvancılıkla birlikte ihtiyaçları olan tarım ürünleri için de komşu devletlerle ticaret ilişkileri geliştirmiştir (Taşağıl, 2017). Orta Asya bozkır ekonomisine sahipti. Tarım fazla geliştirilemediği için hayvan ekonomisi de beslenmeyi şekillendirmiştir. Bu durum etin Türkler için önemini ortaya çıkarmıştır. Hayvancılık yapılabilmesi durumunda hayvanların beslenebilmesi için otlak ve sulak alanlara daha yakın olmak gerekiyordu ve bu durum Türklerin belli zamanlarda göç etme gerçeğini doğurmuştur. Bozkır insanların kendilerini her türlü zorluklara alıştırmalarına ve kendi kendilerine yetebilmelerine sebep olmuştur. Türkler bu coğrafyada kimseye ihtiyaç duymadan kendi yiyecek, giyim, barınma gibi ihtiyaçlarını kendileri karşılayabiliyorlardı. Orta Asya Türklerinin iyi olduğu bir alan da demir işçiliğidir (Taşağıl, 2022). Türklerin konar-göçer yaşam tarzını benimsemelerinin ortaya çıkardığı etkiler olmuştur. Sözlü kanunlar ve sözlü edebiyat geliştiği için yazı kültürü çok sonra ortaya çıkmıştır. Yaşam tarzlarında bozkır insanı hep birlikte hareket ettiğinden dolayı teşkilatçı ve savaşçı bir devlet yapısı gelişmiştir. Türkler’ in devletlerini kurdukları zaman kendilerine başkent olarak Ötüken’i seçmeleri gelenek haline gelmiştir. Türk kağanları otağlarını Ötüken’de kurmuşlardır. “Eski Türk veya Moğol diline ait olduğu varsayılan Ötüken yer adını bazı araştırmacılar “Zemin İlahı veya İlahesi” ile bazı araştırmacılar da “elverişi dağ yaylası”, “iskân yeri” gibi anlamlandırmışlardır” (Hatamavo, 2020, s.1). Ötüken Türkler için kutsal ve siyasi bir merkez haline gelmiştir.

2.3.1. Asya Hun (Büyük Hun) devleti (M.Ö. 221 – M.S. 439)

Türkler tarihte birçok devlet kurmuşlardır. Tarih sahnesine çıkış tarihleri kesin bir şekilde bilinmemektedir. Türklere ait en eski kaynaklara ancak Çin kaynaklarından ulaşılabilmektedir. “Hunların tarih sahnesine kesin çıkışlarının tarihi belli olmamasına rağmen efsanevi Çin kayıtlarına göre M.Ö 2255’lere kadar götürülebilir” (Taşağıl, 2017, s.51). Bu bilgiler ve arkeolojik verilere bakıldığında tarihte ilk resmi olarak ortaya çıkan Türk devleti Asya Hun Devleti’dir. Asya Hun Devleti’nin kuruluş tarihi M.Ö 221 olarak kabul edilmektedir. Hunlar M.S 220 yılına kadar Orta Asya’da ihtişamlı bir hüküm sürmüşlerdir ve Asya Hunların ilk adı bilinen hükümdarı Teoman’dır (T’ou-man). Teoman’ın hükümdarlık unvanı Shan-Yü (Ch’an-yü) olarak bilinir (Taşağıl, 2017). Teoman hükümdarlık yaptığı M.Ö 221 ve M.Ö 209 yılına kadar komşuları Tunguzlar, Yüe-çiler (Yüe-Chih), Çin ile savaşmıştır. Teoman’ın Ulu Hatun (ilk eşinden)’dan olan Mete (Mao-tu, Bahadır) Asya Hun Devleti’nin ikinci hükümdarı olmuştur. Teoman, Mete’nin üvey annesinin entrikaları ile devletin kendinden sonraki varisi Mete’yi Yüe-çi’lere rehin olarak vermiştir (Ahmetbeyoğlu, 2018). Üvey annesinin amacı Mete’den kurtulup kendi oğullarını tahta çıkarmak istemesiydi. Bu durumun üstüne Mete’nin rehin olduğu Yüe-çi’lere Teoman tarafından saldırı düzenlendi ve o durumdan kurtularak ülkesine döndüğünde Teoman, büyük başarısından dolayı Mete’yi on bin askerli bir okçu birliğinin başına getirdi (Taşağıl, 2017). Mete ordunun disiplini önemseydiğinden dolayı askerleri teste tabii tutuyordu ve bir gün ıslık çalan oku nereye doğrultursa askerlerin de oraya nişan almasını istedi, atına nişan aldı ve askerlerin bazıları ıslık çalan oku atına attı, fakat atmakta tereddütte kalan askerleri idam ettirdi, sonra oku ile eşine nişan aldı; askerlerin yine bazıları atarak bazıları atamadı, en sonunda bir gün avda iken babası Teoman’ı nişan aldı ve bu sefer askerlerin hepsi Teoman’ı nişan alarak öldürttü (Ahmetbeyoğlu, 2018). Teoman’ın M.Ö 209 yılında ölümü ile Mete Asya Hunlarının hükümdarı oldu. Buradaki amaç askerlerin kendine olan itaatiydi.

2.3.2. Mao-Tun (Metehan) dönemi (M.Ö. 234- M.Ö. 174)

Asya Hun Devleti’nin Teoman ve Mete’den öncede var olduğu bilinmektedir. Fakat Teoman Asya Hun Devletini kurmasına rağmen devletin en parlak döneminin Mete döneminde yaşanmıştır. “Hun tarihinin Mete ile başladığını söyleyenler de vardır” (Atalay, 2014, s. 107). Mete’nin hükümdar olmasıyla Asya Hun Devleti’nin adı tüm dünyaya korku salmıştır. Mete, döneminde birçok devletle savaşmış ve birçok devleti

kendine muhtaç hale getirmeyi başarmıştır. Mete'nin Tung-Hular ile olan bir mücadelesi bu dönemde dikkat çekmiştir. Tung-Hular Teoman'a ait olan bir atı Mete'den istemiştir. Mete'nin danışmanları bu durumun asla kabul edilemeyeceğini belirtmesine rağmen Mete, atı devletten üstün tutamam, diyerek atı Tung-Hular'a göndermiştir, Tung-Hular daha sonra Mete'den karısını istediklerinde Mete yine ,bir kadını devletten üstün tutamam, demiştir ve karısını komşu devlete göndermiştir, Tung-Hular Mete'nin kendilerinin her istediğini yapacağını düşünerek bu sefer Mete'den bir toprak parçası istemiştir; bu durum üzerine Mete devletin malı olan toprağı veremeyeceğini söylemiştir (Atalay, 2014). Bu istek üzerine Mete Tung-Hular'a savaş açmıştır. Mete'nin saldırısı üzerine Tung-Hular hezimete uğratılmıştır. Yüzyıllarca sürecektir Tung-Hu (Moğol) ve Hun savaş dönemi bu olay ile birlikte başlamıştır (Taşağıl, 2017). Mete ile Tung-Hular arasında geçen bu mücadele ile Asya Hun Devleti'nin toprağı ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır. Bir küçük toprak parçası için bile kelleler alınıp savaşlar başlatılabilir. Bu anlayış Türk tarihinde geçmişten günümüze her daim süregelmiştir. Tung-Hular gibi Yüe-çiler de Mete'nin odağında olmuşlardır. Mete babası tarafından Yüe-çilere esir verildiğinde onları ve oradaki bölgeyi yakından tanıma imkânı bulmuştur ve onların bölgesinin gücünü fark etmiştir. Yüe-çilere karşı üstünlük kazanarak batıya göç etmelerine sebep olan Mete'nin Yüe-çileri o bölgeden uzaklaştırması ile birlikte önüne Çin İmparatorluğu gibi daha büyük bir hedef çıkmıştır (Pamir, 2022). Fakat Mete bunları yapmayarak daha taktiksel ilerlemeye çalışmıştır. Bunun için birçok politikalar uygulamıştır. Mete'nin politikalarına karşı Çin İmparatoru Kao danışmanlarının fikirlerini uygulamaya geçirerek kızını Mete ile evlendirecek ve doğan çocuklarını olası bir durumda tahta ortak edebilecek ve bu durumda Asya Hunlarını kontrol etmiştir olan Mete M.Ö 197 yılında Çin ile “dostluk ve barış antlaşması” imzalayarak Çin imparatorunun kızı ile evlenerek Çin'i uzun bir süre vergiye bağlamıştır fakat Mete'nin yaptığı bu antlaşma ve evlilik Asya Hunlarını sarsılacak duruma getirebilecek bir hamle olduğu gerçeğı çok sonra ortaya çıkmıştır (Atalay, 2014). Mete Asya Hun'u siyasal ve askeri olarak büyük bir güç haline getirmiştir.

“Yedi gün süren bu kuşatmada Mete dünya tarihinde bir ilke imza atarak, Çin imparatorunu kuşatması esnasında ilk defa bir ordu birliklerini at renklerine göre düzenlemiş, Doğı tarafına mavi atlar (kır atlar), Kuzey yönüne siyah atlar, Güney istikametine ise kırmızı atlar (doru atlar)'dan oluşan süvari alaylarını yerleştirmiştir” (Atalay, 2014, s.108).

Askeri alanda başka bir düzen ve ilk yine Mete tarafından uygulanmıştır. Orduyu onluk sisteme göre ayırarak bugünkü askeri düzenin temelini atmıştır (Taşağıl, 2017). Mete Çin ile olan antlaşmadan ve evliliğinin üzerinde çok geçmeden M.Ö 174 yılında hayatını kaybetmiştir. Böylece Asya Hun Devleti'nin en parlak ve güçlü bir dönemi son bulmuştur.

2.3.3. Asya Hun Devleti'nde sosyal ve kültürel yapı

Orta Asya coğrafyasından kaynaklanan hayvan besleme ekonomisiyle geçimlerini sağlayan Hunların yaşam şekillerinde hayvancılık ile birlikte hayvanları evcilleştirme geleneği de öne çıkmıştır (Kafesoğlu, 2016). Evcilleştirilen hayvanlardan olan atlar Hunlar için büyük bir öneme sahiptir. Savaşlarda atlı mücadele etmeyi tercih etmişlerdir. Çocuklara çok küçük yaşlarda at binmeyi öğretmişlerdir. At sütü “kımız” onlar için milli içeceği haline gelmiştir. Hunlar sadece hayvancılık değil az da olsa tarımla da uğraşmışlardır. “Orhun ve Selegne ırmakları havalisinde yapılan kazılarda ise sabanlar, oraklar ve tarım ürünlerini öğütmede kullanılan değirmen taşları ele geçmiştir” (Kanlıdere, 2013, s.8). Asya Hun toplumunda Gök tanrı inancı vardır. İnançlarına eşlik eden ölümden sonra yaşam inancı da ileri gelmiştir. Bu inançlarının olduğu günümüzde yapılan mezar kazılarından yola çıkarak anlaşılmıştır. Hunların mezarlarına Kurgan denilmektedir. Mezarları oda şeklindedir ve içinde ölen insanla birlikte eşyaları, atları hatta hizmetçileri ve eşlerinin de gömüldüğü tespit edilmiştir (Taşağıl, 2017). Öldükten sonra gömülen eşyaları birlikte tekrar dirileceklerine inanmışlardır. Hunların yaşadığı Bozkır kültürünün de getirmiş olduğu bir sanat anlayışı vardır. Demir, gümüş gibi maden işçiliği gelişmiştir, madenleri işleyerek süs eşyaları, kılıç gibi eşyalar üretmişlerdir (Kafesoğlu, 2016). Yaptıkları sanat eserlerinin üzerinde genellikle hayvan motiflerini işlemişlerdir. Giysilerinin üzerinde kullandıkları kemer tokaları da yapmışlardır. Hunların kıyafetleri bozkır kültürüne uygun olarak yapılmıştır. Kalın, yünlü ve üst üste giyilen kıyafetler tercih edilmek zorunda kalınmıştır. Giysilerini kendileri dokuyarak üretmişlerdir. Buradan çıkarılan sonuca bakılırsa Hunlar dokumacılıkta da gelişmişlerdir. Hunların dokudukları halıları o dönemde çok meşhur olmuştur. Dokumacılık, giysilerdeki hayvan motifleri Hunların hayvancılıkla uğraşmalarının bir etkisi olarak görülmektedir. Geçim şekilleri hayvancılık olan Asya Hun Devletinin beslenme şekilleri de ağırlıklı olarak et tüketimi şeklinde olduğu bilinmektedir (Kanlıdere, 2013). Orta Asya

coğrafyası ve bozkır kültürü Asya Hunlarının yaşamını şekillendirmelerinde en önemli etkenler olmuştur.

2.3.4. Göktürk devleti (552-582)

Türk adı birçok devletin kaynaklarında farklı şekillerde geçmiştir. Fakat Göktürk Devleti'ne kadar Türk devletleri isminde Türk adını geçirmemelerine rağmen Türkler olarak bilinmekteydi. Türk adının devlet adı olarak görülmesi ve resmileşmesi ilk olarak Göktürk Devleti'nde görülmüştür (Deveci Bozkuş, 2022). Altay dağlarının güneyinde A-shih-na kabilesi öncülüğünde tarih sahnesi boy göstermişlerdir. (Taşağıl, 2017). Göktürkler devlet olmalarından önce Juan-juanlara bağlılardı. Çin kaynaklarına göre Göktürkler Hunların kuzey kolundan geldiği söylenmektedir (Kanlıdere, 2013).

“Çeşitli kaynaklarda esası aynı olup küçük farklılıklarla anlatılan Gök Türklerin köken efsanesinin özeti şöyledir: Gök Türkler, Hunların bir boyudur. Komşu devlet tarafından saldırıya uğradı. Küçük büyük, kadın erkek herkes öldürüldü. Sadece bir oğul sağ kaldı. Küçük olduğu için askerler öldürmeye kıyamadılar. Kollarını ayaklarını keserek bir bataklığın içine attılar. Bir dişi kurt vardı. Her et getirisinde hepsini ona yedirip besledi. Bundan sonra kurtla çocuk münasebette bulundular. Kurt gebe kaldı. O komşu ülkenin kralı çocuğun yaşadığını duydu. Tekrar adam gönderip öldürtmek istedi. Askerler tam çocukla kurdu öldürecek iken, kurt doğaüstü güçleri olduğu için denizin doğusunda dağa uçarak gidip kondu. Bu dağ Kao-ch'ang (Turfan)'ın kuzeybatısında idi. Dağın içinde mağaraya benzeyen oyuk vardı. Kurt onun içine girdi. 200 (yaklaşık 100 km karelik) den fazla bir alanda bol otlulu bir yerle karşılaştı. Burada on tane erkek çocuk doğurdu. Bunlar büyüdüklerinde dışarıdan evlendiler. A-shih-na, bunlardan birinin adıdır. Birkaç nesil geçince çoğaldılar. Hep birlikte oradan çıkarak Altay Dağları'nın güney eteklerine yerleştiler” (Taşağıl, 2017, s.125).

Göktürkler Çin'e baskılar yapacak güce gelmişlerdir fakat ilk hedefleri kendi soylarından olan Töles boyunu kendilerine bağlamaktır ve Bumin önderliğinde Töles boyunu kendilerine bağlayarak güçlerine güç katmışlardır (Deveci Bozkuş, 2022). Askeri anlamda güce sahip olan Bumin bağlı oldukları Juan-juanları yıkarak bağımsız bir devlet olan Göktürk Devleti'ni 552 yılında resmen kurmuş ve Ötüken'i başkent yapmıştır (Kanlıdere, 2013). Devletin doğusunda Göktürk Devleti'nin hükümdarı Bumin Kağan, batısında Bumin Kağanın kardeşi İstemi Yabgu bulunuyordu. Batıdaki savaşlar ve fetihler İstemi Yabgu tarafından yönetilmektedir. Göktürk Devleti'nin ilk hükümdarı ve kurucusu Bumin “İl Kağan” unvanını almıştır. Kuruluşun ilk yılı içinde Bumin Kağan'ın ölümü üzerine büyük oğlu Kara Kağan tahta geçse de 553 yılında vefat etmiştir (Taşağıl, 2017). Kara Kağan'ın yerine kardeşi Mukan tahta geçmiştir. Artık Göktürk Devleti'nin en görkemli dönemi Mukan Kağan'ın tahta geçmesi ile başlamıştır. Mukan Kağan tüm

Türk boylarını ve yabancı boyları Göktürk devletine tabii etmiştir. “Tarihi İpek Yolu Gök Türk ülkesinde huzura kavuşmuş, Uzak Doğu ile Orta Doğu arasında irtibat çok sağlam bir düzeye çıkmıştı (Taşağıl, 2017, s.132).” Göktürk devleti 557 yılında Ak Hun devletini yok ederek İpek Yolu’nu ele geçirmiştir, Mukan Kağan sayesinde ülkeler arası gelişmeler İpek Yolu ile daha da yakından takip edilir hale gelerek Gök Türk Devleti’nin döneminin en büyük gücü olarak gösterilmesini sağlamıştır (Taşağıl, 2017). Mukan Kağan ölümünden önce kardeşi Taspar’a (Ta-po) tahta geçmesi için vasiyette bulunmuştur ve Taspar, Mukan Kağandan devraldığı hâlihazırda güçlü bir devletin tüm imkanlarını kullanarak Çin üzerindeki ve güney komşularını baskı altında tutmuştur (Kanlıdere, 2013). Amcası İstemi Yabgu zaten batıyı idare ediyorken, Yeğenleri Börü batıda, She-tu doğu tarafında küçük kağan olarak yer aldı (Taşağıl, 2017). Fakat Taspar Kağan’ın halkının yaşam ve inanış şekline ters düşecek olan bir düşüncesi de Budizm’e olan ilgisi ve girişimleri Gök Türk Devleti’nin geleceği için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Budizm’e olan yatkınlık ve ölüm döşeginde taht veliaht seçimi de devletin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. 581 yılında taht sahibi olarak oğlu yerine Mukan Kağan’ın oğlu ve annesi Türk olmayan Ta-lo-pieni göstermiştir (Taşağıl, 2017). Taspar Kağan’ın isteği halk tarafından kabul edilmeyip Ta-lo-pien’i değil Taspar’ın oğlu An-lo tahta çıkarılsa da ülkeyi kontrol edemediği gerekçesi ile Kara Kağan’ın oğlu She-tu tahta getirilerek 581 yılında “İşbara” unvanı ile Kağan olmuştur (Taşağıl, 2017). Bu sırada batıda İstemi’nin ölümü üzere yönetimde olan Tardu, doğuda oluşan bu liderlik tartışmalarından faydalanarak 582 yılında Batı Gök Türk Devleti’nin bağımsızlığını ilan etmiştir (Kanlıdere, 2013). Tüm bu yaşananlardan sonra Gök Türk Devleti yıkılmıştır ve Batı ve Doğu olmak üzere iki ayrı devlet haline gelmiştir. Orhun yazıtlarında da bahsedildiği üzere Gök-Türk Devleti’nin yıkılmasında üç ana sebep bulunmaktadır. İlki güçlü hükümdardan sonra lider olan güçsüz ve kabiliyetsiz Kağanlar, ikincisi halkın Gök-Türk Devleti’ne olan görevlerini yerine getirememesi, üçüncüsü ise Türklerin en büyük sorunlarından biri olan Çin’in devlete karşı uyguladığı yıkıcı siyaset olmuştur (Taşağıl, 2017).

2.3.5. II. Gök-Türk (Kutluk) devleti (682–745)

Doğu Gök-Türk soyundan gelen Kutlug planlı şekilde Çin’i bastırarak ve Türk boylarını itaat altına alarak güçlenmiştir ve II. Gök-Türk Devleti’nin bağımsızlığını ilan etmiştir (Kanlıdere, 2013). 682 yılında Oğuzları devlete bağladığında II. Gök-Türk Devleti

resmen kurulmasıyla birlikte Kutlug, İltiş Kağan unvanı almıştır (Kanlıdere, 2013). Kutlug Kağan (İltiş Kağan) bağımsızlığı ilan ederken en büyük yardımcısı Tonyukuk, Kutlug tarafından Apa Tarkan ilan edildi ve Tonyukuk zekice fikirleri, ileri görüşlülüğü ve siyasi düşünceleriyle Oğuzların bertaraf edilmesinde büyük rol oynamıştır (Taşağıl, 2017). Kutlug Kağan (İltiş Kağan)'ın, 692 yılında ölümüyle hükümdarlık tahtına kardeşi Kapgan geçmiştir ve II. Gök-Türk Devleti zaten büyük ve güçlü bir devletken ağabeyinden devralan Kapgan Kağan yirmi dört yıl sürecek bir hükümdarlık sürecine girmiştir (Taşağıl, 2017). Kapgan Kağan hükümdarlığı boyunca Çin'i baskı altında tutmuştur. "695 yılına kadar hem doğudaki Moğol Kıtaları hem de Çin'deki T'ang İmparatorluğu'nu baskı altına almayı başardı (Kanlıdere, 2013, s.15)." Kapgan Kağan emrindeki Tonyukuk, Bilge ve Kül Tegin ile birlikte Batı Türkistan'a yönelmişlerdir ve 701 yılında Demir Kapı' ya varmışlardır (Kanlıdere, 2013). Orta Asya'nın en meşhur geçidi sayılan Demir Kapı Türkler için önemli bir yere sahip olan, Belh nehrini Semerkant'a bağlayan bir geçittir (Kanlıdere, 2013). Bu geçidin Türkler için önemi Orhun yazıtlarında detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Kapgan Kağan ve kumandanları sayesinde II. Gök-Türk Devleti'ni dönemin en güçlü devleti haline gelmiştir. Kapgan Kağan saldırıya uğrayarak öldürüldüğünde yerine oğlu İnel geçmiş fakat yetersiz bulunarak İnel'in yerine İltiş'in oğlu Bilge tahta geçmiştir (Taşağıl, 2017). Bilge Kağan zamanında boyların isyanları baş göstermiştir fakat Bilge isyanları bastırmayı başarmıştır. Bilge Kağan babası İltiş Kağan ve amcası Kapgan Kağan'ın tersi bir siyaset izleyerek Çin ile dostluk ilişkileri kurmuştur (Kanlıdere, 2013). Bu durumun sonunda beklenen oldu ve Bilge Kağan Çinlilerden etkilenerek Budizm'i benimsemeye çalışmıştır ve bu durum siyasette zayıflamaya yol açarak Bilge Kağan öldükten sonra yerine geçen hükümdarlar oluşan isyanları bastıramamıştır (Taşağıl, 2017). İsyan edenlerden biri olan Uygurlar 745 yılında II. Gök-Türk Devleti'ni yok etmişlerdir (Kanlıdere, 2013).

2.3.6. Göktürklerin sosyal ve kültürel yapısı

Göktürklerde hem devlet hem de bulunan meclisin başında Kağan olmuştur. Meclisin başında bulunsa da yine de Kağanı da denetleyen, kadınlar da mecliste söz sahibi olduğu bir Toy meclisi bulunmaktadır (Kanlıdere, 2013). Kağan'ın eşine Hatun denilmektedir. Göktürklerde aileler bir araya gelerek boyları, boylar bir araya gelerek bodunları, bodunlar ise bir araya gelerek illeri yani devleti oluşturmaktadır (Kafesoğlu, 2016). Göktürk devlet yapısı bu şekilde oluşmaktadır. Bu devlet yapısında yazılı bir şekilde

belirtilen ve sözlü olarak ifade edilen hukuk kurallarına töre denilmiştir (Kanlıdere, 2013). Devlete ihanet, zina, cinayet, hırsızlık gibi suç işleyenlerin cezası şüphesiz ki idamdır. Hukukta katı kurallar uygulanmaktadır. Belki de devletin bu kadar güçlü ve uzun süre var olabilmesi ve devlet içindeki karışıklıkları ve suçların önlenmesi bu kurallarla gerçekleştirilmiştir (Taşağıl, 2017). Göktürklerin kendilerine ait olan Gök-Türk alfabesi sosyal yapıda önemli bir yer teşkil etmektedir. Gök-Türk alfabesi ile yazılmış olan ve Göktürklerin dönemini anlatan birçok yazıt vardır. Bu yazıtların en önemlilerinden olan Orhun Abideleri Gök-Türkler adına ait bilgileri günümüze kadar getirmiştir.

2.3.7. Orhun yazıtları

II. Göktürk Devleti'nin büyük hükümdarı Bilge Kağan döneminde Orhun Abideleri dikilmeye başlanmıştır (Ergin, 2003). Orhun abidelerinde üç adet dikili taş bulunmaktadır. Bilge Kağan 732 yılında ilk Kül Tigin Abidesini diktirmiştir çünkü Bilge Kağan'ın döneminde devletin güçlenmesine yardım edenlerden biri de şüphesiz ki kardeşi Kül Tigin olmuştur (Ertimar, 1999). Kül Tigin Abidesinde yazan her cümle Bilge Kağan'a aittir. Kül Tigin abidesinin dört cepheden oluşmaktadır; batı cephesindeki yazılar tamamen Çince yazılmıştır, doğu, kuzey, güney cepheleri ise Türkçe yazılmıştır (Ergin, 2003). İkinci abide olan Bilge Kağan Abidesini, Bilge Kağan'ın oğlu 735 yılında diktirmiştir (Veziroğlu, 2020). Bilge Kağan Abidesi Kül Tigin abidesinin yakınlarında dikilmiştir. Oğlu tarafından diktirilen Bilge Kağan Abidesindeki cümlelerin Bilge Kağan'a ait olduğu, yazımının ise Bilge Kağan'ın yeğeni olan Yollug Tigin'e ait olduğu tespit edilmiştir (Veziroğlu, 2020). Üçüncü abide olan Tonyukuk Abidesinde Tonyukuk'a ait cümleler vardır (Veziroğlu, 2020). Orhun abidelerinin günümüze yakın bir tarihte 1730'da bulunabilmesini sağlayan İsveçli bir subay olan Strahlenberg olmuştur (Ergin, 2003). 1809 yılında da Rus bilim insanı Yardrintsev Orhun Abidelerinin tamamını bulmuştur (Ergin, 2003). 1891 yılında ise Rudolf öncülüğünde Rus bir ekip tarafından Orhun Abideleri çözümlenmeye başlanmıştır (Ergin, 2003).

2.3.8. Uygur devleti (745-840)

Asya Hun Devleti, Gök-Türk Devleti'nden sonra kurulmuş büyük devletlerden biri de Uygur Devletidir. II. Gök-Türk Devleti'nin zayıflamaya başladığı döneminde Uygurlar, Basmiller ve Karluklar ile birlikte hareket ederek Gök-Türkleri yıkarak Basmil

Kağanlığını kurduktan sonra, Uygurlar Basmil Kağanlığının doğusunu alarak Basmilleri de ortadan kaldırarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir ve 745 yılında Uygur Devletini kurmuşlardır (Taşağıl, 2017). İlk hükümdarları Kutlug Bilge Kül Kağan olmuştur. Uygurlar doğu ve batı olmak üzere giderek yayılarak topraklarını genişletmeye başlamışlardır. Uygurlar çağdaşı olan devletlere göre çok daha güçlü olmuştur. Kutlug Bilge Kül Kağan 747 yılında ölmüştür ve yerine hükümdarlığı boyunca Uygur devletine ve diğer devletlere kendini kanıtlamış ve kabul ettiren oğlu Bayan Çor (Mo-yen Çor) geçmiştir (Kanlıdere, 2013). Devlet birçok açıdan yapılanmasını tamamlamıştır. Büyük müttefiki olan Karlukların gücünü kendi için tehlike olarak gören Bayan Çor tek çareyi Karlukları yıkmakta gördü ve batıya yönelen Bayan Çor Karlukları ardından da Türkişleri yıkarak topraklarını Seyhun Irmağına Kadar büyütmeyi başarmıştır fakat Bayan Çor birçok büyük başarılarının ardından 759 yılında ölmüştür (Taşağıl, 2017). Atalarının aksine Çin'e karşı olan tavırlarını değiştirmeye kalkan Böğü Kağan, kağanlık tahtına geçmiştir (Kanlıdere, 2013). Böğü Kağan orduyu düzenleyerek 762 yılında Çıktığı Seferde Çin Üzerindeki Gücünü İspatlamıştır (Taşağıl, 2017). Mani dinini kabul eden Böğü Kağan'ın temel amacı millete de bu dini benimseterek bozkır kültüründen çıkmaktır fakat Mani dinine göre hayvansal gıdalar tüketmek ve savaşmak yasaktır, Böğü Kağan'ın bu dini kabul etmesi ve halkına da kabul ettirmesi üzerine devlet yapısında bazı bozulmalar olmuştur (Deveci Bozkuş, 2022). Çünkü asırlardır beslenme şekilleri hayvansal ürünler tüketmek olan ve siyasal yaşamların temelinde savaş olan Türkler bu dinle birlikte bunları yapamaz duruma gelmişlerdir. Böğü Kağan'ın hükümdarlığı sırasında Vezir Tun Baga Tarkan, Kağanı ve akrabalarını öldürterek Alp Kutluğ Bilge lakabı ile Kağan olmuştur (Taşağıl, 2017). Devlet güç kaybetmeye başlamıştır. 789 yılında Tun Baga Tarkan'ın ölümü üzerine oğlu To-lo-ssu tahta geçmiştir, bu hükümdar babası döneminde kaybedilen Beşbalık'ı almayı başarmıştır fakat 790 yılında ölmüştür ve daha sonraki hükümdarlar devleti toparlayıp yükseltmeye çalışmışlardır. Bir süre gücüne kavuşan Uygur Devleti Çinli prenseslerle evlenme, Çin ile gereğinden fazla yakın olma gibi sebeplerden dolayı Çin entrikaları ile zayıflamış ve 840 yılında yıkılmıştır (Taşağıl, 2017).

2.3.9. İlk Türk devletlerinde toplumsal cinsiyet

İlk Türk devletlerinde toplumsal cinsiyete bakmadan önce cinsiyet nedir ve günümüzde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili konulara değinilmelidir. Cinsiyet, kromozomlara,

hormonlara bağılı olarak farklılık gösteren bir doğal durumdur (Altın, 2014). Bir bebeğin hangi cinsiyette doğacağını iki olasılığı vardır. Kız doğma olasılığı %50, erkek doğma olasılığı %50'dir. Bir ebeveynin bebeklerini bekledikleri süreçte genellikle önceden tahmin süreçleri başlamaktadır. Toplumumuzda genellikle “erkek adamın erkek çocuğu olur” mottosunda beliren cinsiyetçi yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. Çünkü erkek, çocuğunu kendi gibi yetiştirmek ister. Bebek erkek doğarsa babasının yaptığını, düşündüğünü ve istediklerini yapacak şekilde yetiştirilmeye hazırlanılır. Peki ya o bebek kız doğarsa ne olur? Toplum içinde her zaman erkek çocuk güç ve kudret temsili olarak görüldüğü için kız çocuğu olan erkekler, çocuğunu büyütürken çocuğunun düşüncelerini anlayamayacağını düşünerek çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini yalnızca anneye bırakır. Çünkü erkekler kız çocukları ile ilgilendikleri zaman duygusallığa yenik düşecekleri düşüncesine kapılabiliyorlar. Bu durumda erkeklerin doğasına aykırı olduğu düşünülmektedir çünkü duygusallık kadınlara ait bir özellik olarak yansıtılmıştır (Altın, 2014). Toplumda geçmişten günümüze kadar geçen süreçte cinsiyetlere göre ayrıştırılan kişilik özellikleri, kadın ve erkeğin fiziksel özellikleri göz önünde bulundurularak mesleklerle ilgili kalıplar da oluşmaya başlamıştır ve toplum içindeki meslekler zamanla kadın mesleği, erkek mesleği olarak ayrılmaya başlamıştır (Gökçen ve Büyükgöze Kavas, 2018). Kadın doğduğu andan itibaren büyütülürken her zaman aile içinde hizmet etmeye yönelik olarak yetiştirilmiştir ve daha hassas, duyguların ön plana çıkarıldığı mesleklerle yönlendirilmiştir, erkek ise büyütülürken özgür ve her şeyi yapabilir algısı ile yetiştirilmiştir (Konür, 2021). Kadın çok uzun zamandır yalnızca ev içi işlerle ilişkilendirilmiştir. Erkek ise her zaman ağır işleri yaparak evin maddi bakımını üstlenmiştir. Aslında insana ait olan tüm duygular, tüm kişilik özellikleri ve tüm meslekler hem erkek hem de kadın içindir. Toplum içerisinde cinsiyetlere zaman içinde belirli kişilik özellikleri ve belirli meslekler atfedilmiştir. Örneğin; kadın duygusal, erkek güçlüdür. Kadınlar merhametli kişilerdir öğretmenlik ve hemşirelik gibi meslekleri daha iyi yapar düşüncesi toplumsal bir kalıp yargı olarak yerleşmiştir (Konür, 2021). Toplumda olan bu algılar ve yargılar toplum içerisinde okunan, her zaman elimizin altında olan kitaplar gibi edebi eserlerde de yerini almıştır. Okullarda öğrenilen özellikler de vardır. Öğrenci öğretmeninden, ders kitaplarından, yardımcı kaynak olan hikaye kitaplarından, arkadaşlarından gördüklerini ve okuduklarını kendine yansıtmaya çalıştıkları bu dönem öğrencilerin meslek algılarının ve kişilik özelliklerinin geliştiği önemli dönemlerdir (Konür, 2021). Sosyal Bilgiler dersi de öğrenciye rollerin anlatıldığı

ve toplum içindeki olayların ve olguların anlatıldığı bir ders olduğundan öğrencinin bireysel ve toplumsal gelişimi için önemlidir. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan materyaller de çocuğun gelişimi açısından toplumsal cinsiyet ayrımcılığından arındırılmış bir şekilde hazırlanmalı ve öğrenciye öyle sunulmalıdır (Özdemir Yılmaz, 2019).

Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinde toplumsal cinsiyet konusu, kadınların toplum içindeki rolleri, kadının toplum içindeki değeri, kadının eylemliliği, kadının özgürlüğü erkek egemenliği gibi çeşitli bağlamlarda ele alınabilir.

Kadın kelimesi Türkçeye Orta Asya Türklerinden Göktürklerle ait Orhun yazıtlarında geçen “Katun” kelimesi soylu sınıfa mensup kadın, kraliçe anlamına gelmektedir (Gömeç, 1996). Dede Korkut destanlarında ise “Ak sütünü emdiğim kadın, anam” anlamında bahsedilmektedir (Gömeç, 1996). Kadın her toplumda her zaman varlık göstermiştir. Bazen bir anne bazen eş bazen de sadece kadın olarak var olmuştur. Peki, kadın sadece anne ya da sadece eş mi olabilirdi? Kadın hem anne hem eş hem de kendi gibi olamaz mıydı? Ya da insanlar kadını sadece toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılmış bir insan olarak göremez miydi? Toplumlarda kadınlara atfedilen görevler, sorumluluklar görülmektedir. Kadınlar sadece kendilerine atfedilen görev ve sorumluklardan mı ibaret kalmıştır, yoksa kendi başına başarabildiklerini, ayakta kalabildiklerini, kendi görev ve sorumluklarını bilen biri olduklarını gösterebilmişler midir? Tabii ki kadınların toplum içinde kendilerini kanıtlamak için çabalamak zorunda kaldıkları durumlar olmuştur. Her toplumda kadın bir çaba içine girmek zorunda kalmış ya da zorunda bırakılmıştır. Göktürk ve Uygur devletlerinin başındaki kişiye Kağan unvanı verilmekteydi, kağan bilgili, akıllı olmasının yanında, cesur ve alp, erdemli, ünlü olması gerekmektedir (Taşağıl, 2017). Bunların yanında Tanrının ona verdiği Kut (kutsal yaşam gücü, bereket, hayat verici, mübareklik, canlılık), yarlık (bağış, lütuf, yargılama, af), ülüg (bodun arasında pay, ayrış.) gibi özelliklere de sahip olması gerekmektedir (Gömeç, 1996). Hatunlar için de tahta çıkarılırken kağanlara yapılan törenlere benzer törenler düzenlenmektedir (Köksel, 2011). Türk devletlerinin hepsinde kağandan sonra sırayı hatun almaktadır. Öte yandan bu verilen örnekler, kadim Türkler ’in erkek egemen bir anlayışı benimsedikleri gerçeğini değiştirmemektedir. Türk kültürü için önemli olan bir diğer bilgi ise Hatunların kendilerine özel sarayları bulunmasıdır (Gömeç, 1996). Türk kağanlarının bir veya iki kez evlendikleri bilinirken bu hatunlardan yalnızca biri baş hatun sayılmaktadır (Köksel, 2011). Bazı kaynaklarda Çinli prenseslerden olan çocukların

annelerine teyze, baş hatuna ise anne dediklerinden bahsedilmektedir (Gömeç, 1996). Mete'nin, Teoman'ın soylu hatunundan doğan oğlu olmasına ve tahta geçecek güç ve yeteneği taşımasına rağmen, Teoman (Tuman), yeterince soylu olmayan hanımı Yensih'ten olan küçük oğlunu tahta geçirmeye çalışmış ve Mete, babasına bu yüzden savaş açmıştı (Köksel, 2011). Türk düşüncesi babasını öldüren Mete'ye hak vermiş, töreye aykırı davrandığı ve hükümdar soyunda bozulmaya sebebiyet verecek davranışta bulunduğu için Teoman'ı (Tuman) suçlu bulmuştur (Köksel, 2011). “İşte Göktürk Âbideleri”nde adı kağanla birlikte zikredilen hatun, bu özellikleri taşıyan hatundur. (Köksel, 2011, s. 335).” Bu durum Türklerde kadınlara ve çocuklara verilen değer, soyluluk ve kan ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Buna göre Türklerin kadına verdiği değer, ilgili tarihsel dönemdeki toplumsal kabuller ve değerlerle, dönem koşullarına göre şekillenmiştir. Her ne kadar töreye göre yalnızca Türk soyundan olan hatunların çocuklarının tahta çıkabildiği ileri sürülse de tarihsel süreçte bunun tersi uygulamaların varlığı bilinmektedir. Baykuzu (2006), “Apa Kağan'dan sonra 587 yılında Göktürklerin başına Ni-li kağan geçti. Ni-li Çinli bir prensesle evlenmiş, ondan Ta-man adlı bir oğlu olmuştu. Ta-man babasının ölümünden sonra 603 yılında Chu-lo Kağan olarak tahta geçti” bilgisini verir (s. 6). Buna göre Çinli prensesin oğlu Ta-Man'ın kağan olduğu anlaşılmaktadır. Yıllardır ders kitaplarında da bahsedilmekte olan yalnızca Türk soyundan olan hatunların çocukları tahta geçebilir söyleminden farklı olarak Baykuzu'nun (2006) makalesinde bahsettiği gibi Çinli prenseslerin çocuklarının da tahta geçebildiği tarihteki örneklerde de görülmektedir. Kağan öldükten sonra yerine geçen veliaht eğer küçük ise oğlunun yerine devleti Hatun'un yönettiği kaynaklarda görülmektedir (Gömeç, 1996). Bu durum kadının yönetimde bir nebze de olsa söz sahibi olduğunun göstergesidir. Savaşlarda kağanların yanında hatunlar da yer almaktadır. Hatunlar devlet meclisinde yer alıp karar alma sürecine katılabilmektedir. Kadınların yönetimdeki söz hakkı, karar alma sürecine katılabilmeleri Türklerin kadına verdikleri değer, göstergesidir. Tarih sürecinde kurulan tüm Türk devletlerinde kadınların sosyal hayatta oldukları gibi siyasi hayatta da önemli rolleri vardır (Köksel, 2011). Geleneksel toplumlarda ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre her şeyden önce kadın bir annedir, eştir. Toplumun refahı onu meydana getiren ailelerin mutluluğun önemli bir parçası da annelere bağlıdır. Annenin çocuk dünyaya getirmesi, büyütmesi, eğitmesi, ahlaki değerlerle ilk eğitimi vermesi toplumun geleceği için büyük önem taşır. İslam öncesi Türklerinde kadının temel özellikleri “annelik” ve “kahramanlık” olarak karşımıza

çıkılmaktadır (Acar, 2019). Kadınlar o dönemlerde at binme, silah kullanma, ok atma savaşabilme gücü ile ünlüdürler. Türklerin “ana hakkı” dedikleri ve bunu da “Tanrı hakkı” ile eşit tuttukları kadına o dönemde verilen değeri açıklamakta mıdır yoksa kadının yerinin sadece annelik ya da iyi bir eş olabilmek olarak görüldüğünün bir göstergesi midir? Türkler tek eşlilikten yana olmuşlardır fakat zaman içinde yönetici konumunda olan kağanlar ve zengin kişiler için bu konu biraz değişmiş ve ikinci evliliklerini Çin prensesleri ile yapmışlardır (Gömeç, 1996). Çin prenseslere “Konçuy” adı verilmekteydi (Gömeç, 1996). Orta Asya’da kadınlar erkekleri ile birlikte savaşta çarpışabiliyordu, erkekler gibi savaşçı olarak yetiştiriliyordu. Hunlar döneminde kadınlar erkeklerden ayrı olarak düşünülmezdi ve kadınsız hiçbir iş yapılmazdı. Kağanın emirnamelerinde sadece “Hakan buyuruyor ki” ifadesi yerine “Hakan ve Hatun buyuruyor ki” ifadesi yer almaktadır (Köksel, 2011). Bu ifadeler kadınların siyasi alanlarda da hak ve söz sahibi olduğunun bir göstergesi sayılmaktadır. Kabul törenlerinde kağan sağda, hatun solda oturur ve siyasi görüşmeleri dinleyerek fikirlerini belirtirdi (Köksel, 2011). Eski Türk toplumlarında evliliklerde kadınların eşlerinden daha güçlü bir yiğit (alp tipi kadın) olması beklentisi de söz konusudur. Sürekli hareket halinde olan devletler için erkeğin ve kadının eşlerini güçlü seçmek istemeleri ve birbirlerini cesaret bakımından denemeleri önemli bir detaydır. Oğuz grubu Türk kahramanlık destanlarında kadınların uzlaştırıcı yönü dikkat çekmektedir. Baba sözüne itaat ve baba yanlışlıklarını görmemek kuraldır ve babanın konumu anneye göre daha farklı yerde görülmektedir (Bars, 2014). Fakat bazen baba ve oğul arasında anlaşmazlık olduğunda anne ara buluculuk sağlamaktadır. Analık hakkı Oğuz Türklerinde saygıya değer bir haktır (Gömeç, 1996). Kahramanların daha çok sosyal sorunlara, devlet yönetmeye, savaş yapamaya yönelmesi, aileden özellikle de anneden kopuşuna neden olmaktadır, bu durum sosyolojik açıdan incelendiğinde oğuz grubu Türk topluluklarının anaerkil bir topluluktan artık ataerkil bir topluluğa geçişin bir belirtisidir (Bars, 2014). Orta Asya Türk toplumlarında kadınların daha çok anne rolü üzerine durulduğu dikkat çekmektedir (Gömeç, 1996).

2.3.10. Orhun yazıtlarında kadın

Orhun abideleri sosyolojinin bir parçası olan aile kurumuna ve bu aile kurumun bir parçası olan kadına ait, devlet yönetimindeki yeri siyasi ve sosyal hayattaki rolüne ait çok önemli bilgiler, sunmaktadır (Uzun, 2020). İlk Türk devletlerinde kadınlar erkeklerin yapabildiği her işi tek başlarına yapabildiklerini Orhun yazıtlarında ve destanlarda

görülmektedir, kadın bu dönemde aile içinde ve diğer sosyal alanlarda ve siyasi alanlarda da aktiftir yetkilere sahiptir, saygı görmektedir ve tıpkı Kağan gibi kararlar alıp uygulayabilmektedir (Köksel, 2011). Hatta kağan yokken yerine tüm yetkiler hatundadır. Kadın bu dönemde ata biner, ok atar, top oynar, güreş gibi ağır sporlar yapmaktadır. Kadınlar erkeğin yaptığı her türlü faaliyetleri yapabilmekteydi. Kadınlar siyasi ve idari alanlarda da en üst kademedede bulunmaktadırlar. Orhun Kitabelerinde geçen “Türk milleti yok olmasın diye, mili olsun diye babam İlderis Kağan’ı, annem İl Bilge Hatun’u göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış” olarak ifadesi ile Türk milletinin kurtarıcısı olarak yalnızca Kağan’ın değil Hatun’un da Kağan ile beraber gönderildiğini bildirmektedir (Köksel, 2011). Hatuna ait ayrı bir saray vardır, buyruklarının bulunduğu, meclise katıldığı, hatta devlet siyasetine yön verdiği belirtilmektedir (Köksel, 2011). Eski Türklerin atfettiği kutlu özellikler sadece kağanlara ait değildir hatunlara da aittir. Orhun yazıtlarında carie hizmetkâr anlamındadır ve savaşta esir düşmek anlamına gelir ve kadının o dönemde carie olarak alınıp verilmesinden bahsedilmektedir (Uzun, 2020). Orhun Yazıtlarında hatunlara da ait bir yas töreni tertip edildiğinden bahsedilmektedir. Örneğin: “O sözü işitip, kağanım, ben eve ineyim dedi. Hatun yok olmuştu. Ona yas töreni yaptırayım.” dedi. Tonyukuk Abidesi, Kuzey cephesi” (Köksel, 2011, s. 336). Orhun Yazıtlarında bahsedildiği üzere aile içinde birlik ve beraberlik vardır. Çekişme yoktur, her karar beraber alınmaktadır. Orhun Yazıtları bize evlilik merasimlerinin de bulunduğunu belirtmektedir. Örneğin: “Türgiş kağanının kızını fevkalade büyük törenle oğluma alıverdim. Bilge Kağan Abidesi, Doğu cephesi” (Köksel, 2011, s. 339). Kadınların evlenmek için soylu olan ailelerden seçmeleri diğer kadınları değersizleştirmek olarak görülebilmektedir. Bu örnekler bize eski Türklerde evlilik merasimlerinin büyük ve gösterişli olduğuna dair bilgi vermektedir.

2.4. Büyük Selçuklu Devleti

Mehmet Altay Köymen (2021)’e göre Büyük Selçuklu devleti;

“Kuruluş devri, İlk imparatorluk devri, Fetret devri, Bölünme devri olarak ayırmak mümkündür” (Köymen, 2021, s.25). Kuruluş devrinin 10. Yüzyıldan itibaren alınması daha doğru olacaktır. Büyük Selçuklu devletinin içinde bulunduğu Oğuz Yabgu devleti 10. Yüzyılda Seyhun nehri ile Hazar Denizi’nin doğusunda bulunan bölgede yaşamışlardır. (Öngül, 2022). Oğuz yabgu Devleti’nin batısında Hazar ve Bulgar Türk devletleri, doğusunda Karluk devleti, kuzey tarafında Kıpçaklar, güney tarafında İslam

devletleri bulunmaktadır. Selçuklu devleti, Oğuzların Kınık boyuna mensupturlar. Oğuz yabgu devletinin içinde bulunan Kınık boyunun başında Oğuz Yabgu Devleti'nin iç ve dış meselelerinde söz hakkına sahip olan, devlet işlerinde Yabgudan sonra her işin kendisine danışıldığı Dukak bey vardır. Dukak Bey'in ölüm nedeni ve tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 875-885 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Sevim ve Merçil, 2020). Dukak'ın ölümü ile oğlu Selçuk, Yabgu tarafından Kınık Boyuna bey olarak atanmıştır. Kınık boyunun beyi Selçuk, babası Dukan tarafından siyasi ve askeri alanda iyi bir şekilde yetiştirilmiştir. Selçuk'un bu denli iyi bir asker olması ve yöneticilik özelliklerinin şöhretinin yayılması ile Yabgu tarafından bir tehdit olarak algılanarak Selçuk'u ortadan kaldırmak istemiştir. Selçuk ailesi ile birlikte Cend bölgesine göç etmiştir (Öngül, 2022). Selçuk zaman içinde Cend şehrini ele geçirerek beylik kurmuştur. Selçuk ve oğuzlar etrafındaki İslam kültürü etkisinden fazlaca etkilenecek İslam dinini benimsemeye mecbur kalmışlardır. İslam dininin benimsenmesi ile birçok sonuçlarla karşılaşmıştır. Selçuklar, İslam devletleri ile birlikte diğer devletlere karşı savaşmışlardır. Bu savaşlarda oğlu Mikail şehit düşmüştür. Selçuk, torunları olan Tuğrul ve Çağrı'yı Mikail'in vasiyeti olarak en iyi şekilde yetiştirmiştir (Öngül, 2022). Çağrı bey Sultan Mesud'un içinde savaş fillerinin de bulunduğu büyük ordusu ile Belh bölgesine doğru ilerlerken durmadan Talikan, Faryab, Şuburkan çevresini yağmalamaya devam ediyordu (Sevim ve Merçil, 2020). Selçuklu başbuğlarının, Gazne ordusuna yenik düşecekleri inancı ile geri çekilme düşüncelerine karşı çıkan Çağrı Bey Horasan'da bulunduğu sürece bu zaferin de öncekiler gibi Gazne ordusuna karşı galip gelinebileceğini öne sürdü ve "Onun bu fikri, diğer Selçuklu başbuğları tarafından da kabul edildi. Çok geçmeden sayısı 20 binden fazla olan Selçuklu ordusu ile 50 bin kişilik Gazne ordusu savaşa tutuştu (Mayıs 1039) (Sevim ve Merçil, 2020 s.32)". Bu durum üzerine Selçuklular bazı bölgelerden çöllere doğru geri çekilmek zorunda kalmış ve her iki taraf savaşa daha iyi hazırlanmak amacıyla geçici olarak aralarında anlaşmalar yapmıştır. Kısa süre sonra Gazneliler ordusunu geliştirerek 100 bin atlı ile harekete geçerken Selçuklu hala daha 20 bin atlı askeri ordusu ile stratejik bir plan yaparak Gaznelilerin geçecekleri yollardaki su kuyularını kapatarak onların susuz kalmasını sağlamışlardır, bu durumda Gazne ordusu su ihtiyacı için Dandanakan kalesine yön değiştirmiştir fakat buradaki su kuyularının da Selçuklu ordusu tarafından kapatıldığını gören Gazne ordusu o kadar susuz kalmışlardı ki bitik düşmüşlerdi (Sevim ve Merçil, 2020). Gazne ordusu ve Sultan Mesud arasında fikri ayrılıkları oluşarak ordu içindeki güven ve disiplin bozulmaya

başlamıştı (Köymen, 2021). Bu sırada Selçuklu ordusu Çağrı Bey'in savaş yöntemleri ve dahi fikirleri ile Gaznelileri 24 Mayıs 1040 yılında kesin bir yenilgiye uğratmayı başarmıştı (Öngül, 2022). Selçuklular Gaznelilere ve Karahanlılara karşı verdikleri mücadelelerden ve kazandıkları zaferlerden sonra nihayetinde tam olarak bağımsızlıklarını 1040 tarihinde Dandanakan Zaferi ile kazanmışlardır (Sevim ve Merçil, 2020). Dandanakan zaferinden sonra savaş meydanında Tuğrul Bey Horasan Selçuklu hükümdarı olarak tahta çıkarıldı (Sevim ve Merçil, 2020). Tuğrul bey başkent Nişabur'da yönetimi üstelendi, Musa İnaç Yabgu, Herat, Bust, Sistan bölgelerinde görevlendirilmiştir, Çağrı Bey de Merv'de ordu komutanı olarak, Serahs ve Belh şehirlerinde görev üstlenmiştir (Öngül, 2022).

2.4.1. Sultan Tuğrul dönemi (1040 – 1063)

Sultan Tuğrul Nişabur'da tahta oturup devlet teşkilatını düzenlemiştir. Devlet teşkilatını kurduktan sonra fetihlere başlamıştır. Sultan Tuğrul Curcan ve Taberistan' bölgelerini kendi toprakları içerisine dahil ederek Selçuklu devlerine tâbi hale getirmiştir. Çağrı bey Belh bölgesini ardından Cüzdan, Taharistan gibi birçok bölgeyi de kuşatmış daha sonra teslim almıştır (Sevim ve Merçil, 2020). Tuğrul Bey Dandanakan savaşı hemen sonrası Selçuklu devletinde başkent Nişabur'da sultan olarak tahta oturmuştur (Sevim ve Merçil, 2020). Zaman kaybetmeden kardeşleri Çağrı Bey, Musa İnaç Bey ile planlarını yaparak fetihlere devam ederek, Curcan ve Taberistan'ı Selçuklu devleti sınırlarına katmıştır (Sümer, 2012). Çağrı bey, Cüzcan, Badgis, Huttalan, Toharistan'ın şehirlerini fethederek ilerlemeye devam etmiştir (Sevim ve Merçil, 2020). Musa bey ise kendi ordusuyla Herat'ı fethetmiştir fakat çok geçmeden Gazne devleti Herat'ı geri almıştır. Tuğrul bey ve kardeşleri kurultayda alınan kararların ışığında fetihlerini hızla yapmaya devam etmişlerdir. Çağrı bey Cend emiri Şahmelik ile girdiği mücadele sonucunda Harezm Selçuklu devletine bağlı hale gelmiştir (Öngül, 2022). Çağrı bey uzun savaşlar dönemini geride bırakarak hastalandığı için artık seferlere oğlu Alparslan'ı göndermiştir. Sultan Tuğrul ve düzenli Selçuklu ordusu Anadolu'nun fetihlerine girişmişlerdir. Bu planlar neticesinde başkent Nişabur'dan Rey kentine geçirilmiştir (1043). Sultan Tuğrul'un büyük çabalarına rağmen Anadolu'nun fethi Bizans'ın direnişinden dolayı gerçekleşmemiştir (Sevim ve Merçil, 2020). Fakat bu durum Anadolu'nun fethinin gerçekleşmeyeceği anlamına gelmemektedir. Anadolu'nun fethedilmemesi Selçuklunun sınırlarının genişlemesini anlamına da gelmemektedir. Doğu ve batı olmak üzere yapılan

fetihlere birlikte büyük sınırlara ulaşmayı ve İslam alemine hâkim durumuna gelmiştir (Sümer, 2012). Sultan Tuğrul, Bağdat seferinde uzun uğraşlar sonucunda Bağdat'ta üstünlük kurarak Batı ve Doğu'nun hükümdarı, dinin temeli lakaplarına halife tarafından layık görülmüştür, Sultan Tuğrul tekrar alınmaya çalışılması üstüne Bağdat'ı yine kurtarmıştır (Sevim ve Merçil, 2020). Ayrıca Halifenin kızı ile evliliğini gerçekleştirmiştir (Öngül, 2022). Sultan Tuğrul 4 Eylül 1063 yılında eşi ile başkent Rey'e geldiklerinde hastalığı ilerleyişi yüzünden vefat etmiştir (Öngül, 2022).

2.4.2. Sultan Alp Arslan dönemi (1063-1072)

Sultan Tuğrul'un vefatı üzerine Süleyman'ın adına hutbeler okutularak tahta getirildi (Öngül, 2022). Fakat Alp Arslan ve Süleyman'ın Sultanlığını tanımadıkları mı ilan ederek Musa İnanç ve diğer taht iddiasına kalkışanları bertaraf ederek tahta çıkmıştır ve adına para bastırmıştır (Öngül, 2022). Nizamülmülk'ü Selçuklu devleti vezirliğine getirmiştir. Nizamülmülk bazen siyaset yolu ile bazen de savaş yolu ile kaleleri fethetmeye devam etmiştir. Sultan Alp Arslan, Sultan Tuğrul döneminde yapılan Anadolu seferlerini devam ettirmiştir. Doğu Anadolu ve Gürcistan seferlerini başarı ile tamamlamıştır (Sevim ve Merçil, 2020). Sultan Alp Arslan, karısı ve veziri Nizamülmülk desteği ile Malazgirt Meydan savaşını kazanarak zafer imzalarını atmışlardır. “Malazgirt zaferi Türk ve Dünya tarihinin dönüm noktalarından birisini oluşturan önemli bir olaydır (Sevim ve Merçil, 2020, s. 92).” Bizans'ın durumu darmaduman olduğundan dolayı Selçuklu askerleri karşılarında engel olmadan Anadolu'nun içine doğru rahatça hareket etmişlerdir (Öngül, 2022). Buraları sadece fetih amaçlı almamışlardır. Artık fethettikleri yerlere yerleşmeye yurt haline getirmeye başlamışlardır. Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da Saltuklular (1072-1202), Mengücekliler (1080-1228), Danişmendiler (1080-1178) vb. Türk devletleri kurulmaya başlamıştır. Kurulan Türk devletleri Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır (Öngül, 2022). Sultan Alparslan'ın Malazgirt zaferi günümüzdeki Türk yurduna sahip olmamızı sağlamıştır. Berzem kalesinin kumandanı Harezmli Yusuf tarafından ağır yaralanmıştır. 24 Kasım 1072'de vefat etmiştir. Vefatından önce Melikşah'ın tahta geçmesi ve Nizamülmülk'ün onun veziri olarak devam etmesini vasiyet etmiştir (Öngül, 2022).

2.4.3. Sultan Melikşah dönemi (1072-1092)

Melikşah küçük yaşından itibaren babası Sultan Alp Arslan ile birlikte seferlere çıktığından dolayı devlet işlerinde gereken bilgiye sahiptir, nitekim Sultan Alp Arslan oğlu Melikşah'taki devlet işlerindeki yeteneği ve cesaretini öngörmüş olacak ki kendisinden sonra tahta başka oğulları olmasına rağmen Melikşah'ı vasiyet etmiştir ve Sultan Alp Arslan'ın vefatı ve vasiyeti üzerine oğlu Melikşah tahta geçmiştir (Öngül, 2022). Sultan Melikşah'ın saltanatı dönemin Abbasi halifesi tarafından onaylanmıştır ve resmi olarak Melikşah Sultan ilan edilmiştir (Öngül, 2022). Bizans imparatoru Romanos Diogenes ölümü üzerine Bizans-Selçuklu antlaşması bozulduğundan dolayı Anadolu'ya ilerlemeye devam edilmiştir ve Sultan Melikşah Karahanlıları, Suriye ve Filistin'i hakimiyet altına alınmıştır (Sevim ve Merçil 2020). Bu ilerlemeler Sultan Melikşah döneminde Anadolu fetihleri olarak karşımıza çıkmıştır. Melikşah döneminde Sultan (Özaydın, 2004). Urfa ve Antakya bu dönemde Büyük Selçuklu sınırlarına katılmıştır. Melikşah Maverâünnehir seferinden sonra başkenti Rey'den İsfahan'a taşımıştır böylece Melikşah dönemi Büyük Selçuklu Devleti'nin en geniş sınırlarına sahip olduğu dönem olarak tarihe geçmiştir (Özaydın, 2004). Selçuklu devleti altın çağını bu dönemde yaşamıştır. Fetihler olduğu gibi isyanlar ve sorunlar da olmuştur. Dönemin önemli sorunlarından biri de Hasan Sabbah'ın Alamut'u işgali üzerine Nizari-İsmaili devleti kurması olmuştur, Batınilerle mücadele Büyük Selçuklu devletinde devlet politikası haline gelmiştir (Özaydın, 2004). Batınilerle mücadele için çareler arayan Sultan Melikşah, öldükten sonra sorunlar engellenememiştir. Vezir Nizamülmülk Batınilerden birinin bıçakla yaralanması üzerine vefat etmiştir (Özaydın, 2004). Sultan Melikşah 19 Kasım 1092 tarihinde ise av sırasında vefat etmiştir (Öngül, 2022). Sultan Melikşah ölümünden sonra Selçuklu devleti duraklama dönemine girmiştir (Özaydın, 2004). Bunun nedeni ise Melikşah'ın oğulları arasında geçen taht mücadeleleridir. Berkjaruk, Muhammed Tapar, Sencer, Mahmut olarak dört şehzade taht için mücadele etmiştir (Özaydın, 1992). Sultan Melikşah oğlu Berkjaruk Gazneliler ve Karahanlılar tarafından hükümdar olarak tanınmıştır fakat saltanatı henüz sağladığı sıralarda verem hastalığına yakalanmıştır ve vefat etmiştir (Öngül, 2022). Sultan Melikşah'tan sonra devlet eski haline dönememiştir Sultan Sencer döneminde Kara Hitaylarla gerçekleşen Katvan savaşı yenilgi ile sonuçlanınca Selçuklu devleti yıkılma dönemine girmiştir (Sevim ve Merçil, 2020). Sultan Sencer Büyük Selçuklu Devleti'nin son hükümdarı olarak 1157 yılında

vefat etmiştir ve bunun sonucunda Büyük Selçuklu devleti tarih sahnesinden çekilmiştir (Sevim ve Merçil, 2020).

2.5. Anadolu Selçuklu Devleti

Oğuzların Anadolu'ya akınları Çağrı Bey döneminden itibaren başlamış ve Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir. (Öngül, 2018). Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan Malazgirt Zaferi'ne kadar geçen sürede yapılan Anadolu akınları Anadolu'daki Bizans'ın hakimiyetini sarsmıştır, bu akınlar ve Türkmen kitlelerinin Anadolu'ya göç etmesi sayesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu gerçekleşmiştir (Öngül, 2018). “Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve Anadolu'nun gerçek fatihi Selçuk'un oğlu Arslan Yabgu'nun torunu ve Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah'tır (Öngül, 2018, s.1).” Süleyman şah Antakya'dan ayrılarak Anadolu'nun içine girip harekât başlatmıştır ve bu harekatta Gevale kalesini almıştır (Sevim, 2010). Daha sonra Süleyman Şah Bizans'ın önemli şehirlerinden İznik'i 1075 yılında fethederek bu şehrin başkent haline getirmiştir ve Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur (Sevim, 2010). Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu üzerine Sultan Melikşah, Süleyman Şah'a Anadolu Selçuklu devleti hükümdarı fermanı yollamıştır (Özaydın, 2004). Bu dönemde Bizans'ın içi karışıklıklarla doluydu ve Süleyman şah bu karışıklıklardan fırsat bularak devletin sınırlarını Marmara ve Karadeniz yönlerine doğru genişletmiştir (Sevim, 2010). Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurması üzerine kendi adına para bastırması veya hutbe okuttuğu hususuna ait kanıtlar tespit edilemediği için bu devletin Sultan Melikşah'a tâbi oldu İslam kaynaklarında belirtilmektedir. (Öngül, 2018). Süleyman Şah döneminde Bizans'la anlaşmalar yapılmıştır, Çukurova ve Antakya fethedilmiştir (Sevim, 2010). Böylece Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırları Marmara Denizi'nden Akdeniz'e doğru uzanmaya başlamıştır (Sevim, 2010). Halep'in alınma sürecinde Süleyman Şah beklenen desteği ve onayı alamadığı için ilk kez yenilgiye uğramıştır (Sevim, 2010). Suriye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve hükümdarı olan Tutuş, Süleyman Şah'ı yanına gelmesi ve barış yapılması için haber göndermiş fakat Süleyman Şah bu durumdan kendisini sorumlu tuttuğu için kalbine bıçak saplayarak intihar etmiştir (Sevim, 2010). Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Anadolu Selçuklu devleti altı yıl hükümdarsız kalmış ve daha sonra Sultan I. Kılıçarslan Anadolu Selçuklu tahtına oturmuştur (Öngül, 2018). Kılıçarslan Bizans'a karşı Birlik olabilmek için İzmir Bey'i Çakı'nın kızı ile evlenerek Bizanslı hem Marmara hem de Ege kıyılarından

saldırmıştır, daha sonra Sultan I. Kılıçarslan Çakabey'i kendisine oyun oynadı düşüncesi ile öldürmüştür (Demirkent, 2022). Sultan I. Kılıçarslan döneminde ilk Haçlı seferi gerçekleştirmiştir ve daha sonra Haçlılar bir araya gelerek Urfa'ya ve Antakya'ya ardından Kudüs'e hâkim olmuşlardır (Öngül, 2018). Sultan I. Kılıçarslan Maraş bölgesine haçlılardan temizledikten sonra Malatya'yı ve Musul'a hâkim olmuştur (Demirkent, 2022). Sultan I. Kılıçarslan Emir Çağla'nın askerleri ile girdiği savaşta yenilgiye uğradığından dolayı kurtulabilmek için Habur nehrine girmiştir fakat nehirde boğularak vefat etmiştir (Sevim, 2010). Sultan I. İzzettin Mesut döneminde Anadolu'nun hakimiyeti Danişmentliler'e geçmiştir ve Sultan Mesut sayesinde yeniden Selçuklular hakimiyetine girmiştir (Öngül, 2018). II. Haçlı seferi Sultan Mesut döneminde gerçekleşmiştir ve daha önce Haçlı seferi ordularına karşı kaybettikleri savaşın intikamını alarak ikinci Haçlı seferini yenmişlerdir fakat Sultan I. İzzettin Mesut hastalığından 10 ay sonra 1155 yılında vefat etmiştir (Öngül, 2018). Sultan İzzettin Kılıçarslan döneminde Miryokefalon meydan savaşı gerçekleşmiştir ve başarılı olunmuştur (Öngül, 2018). II. Kılıçarslan döneminde de III. Haçlı seferi gerçekleşmiştir (Özaydın, 2022). Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ilk saltanatında Bizans'la karşı Batı Anadolu'ya sefer düzenlemiştir ve başarıyla sonuçlanmıştır fakat Tokat meliki Rükneddin Süleyman Şah ile arasındaki çekişmeden sonra ilk saltanatı sona ermiştir ve tahta Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah geçmiştir (Öngül, 2018). Sultan I. Gıyasettin Keyhüsrev II. saltanatı 1205 tarihine dayanmaktadır, I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Samsun kurtarılmış Antalya fethedilmiş Ermeniler üzerine sefer gerçekleşmiştir ve I. Gıyaseddin Keyhüsrevden sonra gelen I. İzzettin Keykavus döneminde Sinop fethedilmiştir, Antalya geri alınmıştır (Öngül, 2018). Sultan İzzettin Keykavus ölümünden sonra I. Alaaddin Keykubat tahta geçmiştir ve Alanya fethedilmiştir, Ermeniler ve haçlılara karşı seferler düzenlenmiştir, Kırım fethedilmiştir, bu dönemde Yassı Çimen meydan savaşı gerçekleşmiştir (Öngül, 2018). Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan döneminde Denizli beyliği Karamanoğulları beyliği kurulmuştur (Öngül, 2018). Anadolu Selçuklu Devleti sultan II. Gıyaseddin Mesuttan sonra bir asırlık saltanat sona ermiştir (Sevim, 2022). Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti Anadolu'yu bir Türk yurdu haline getirmişlerdir ve kendilerinden sonraki Anadolu'da kurulacak yeni devletlerin temellerini atmışlardır (Öngül, 2018).

2.6. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletlerinde Toplumsal Cinsiyet

İslamiyet öncesi Türk tarihinde kadın toplumsal hayatta, siyasi hayatta, ekonomik alanda erkeklerle eşit tutulmaya çalışılmıştır. İslamiyet'e geçişten sonra kadının yeri fazla değişiklik göstermemiştir. İslam'ın kadına verdiği değer ile İslamiyet'ten önceki kadına verilen değer birbirine benzer olduğundan Türklerin İslamiyet'e adapte olmaları çok da zor olmamıştır (Biçak, 2007). Kadın bu dönemde de erkek hükümdar ile birlikte siyasi kararlar almaya devam etmiş, devlet konuları ile ilgili fikirlerini beyan edebilmiş, at binme, ok atma, yay tutma gibi savaş tekniklerine sahip bir şekilde savaşlara katılmaya devam etmiştir. Türk toplumunda ilk Türklerle birlikte Selçuklu Devleti'nde de kadına hem analık hem kahramanlık görevi atfedilmiştir (Biçak, 2007). Türk Müslüman hanedan kadınları devlet içinde kendi yerlerini korumaya devam etmişlerdir, gerektiğinde görevlerini yerine getirmişlerdir (Biçak, 2007). Selçuklu hatunlarından Altun can Hatun, Gevher hatun, Sultan Melikşah'ın zevcesi Terken Hatun ve Sultan Sencer'in eşi Terken Hatun en bilinen ve devlet yönetiminde ve toplum içinde büyük rol oynayan kadınlardır (Selçuk, 2014). Selçuklu tarihinde Türk kadını, Sultan ile birlikte savaşlara katılırdı. Sultanlar ve oğullarının olmadığı zamanlarda hatunlar "naibe" sıfatıyla devlet yönetiminin idaresini ele almıştır (Selçuk, 2014).

Altun can hatun Sultan Tuğrul Bey'in eşidir. Tuğrul bey, eşi Altun Can hatunun sözlerine ve siyasi fikirlerine önem vermiştir (Kuşçu, 2016). Devlet siyasetindeki yüksek bilgisi ve geleceğe bırakacak izleri ile önemli bir şahsiyet olmuştur (Kuşçu, 2016). Altun can hatun Türk tarihinde kahraman Türk kadını tipine en iyi örneklerden gösterilmektedir (Selçuk, 2014). Tuğrul Bey üvey kardeşi ile olan mücadelesinde kuşatılmış durumdayken eşi Altun can hatun Oğuzlar ile birlikte eşine yardıma gitmiştir (Selçuk, 2014). Altun can hatun yaşadığı süre boyunca yardımlarda bulunan biri olarak tarih sahnesinde bulunmuştur.

Gevher hatun sultan Alparslan'ın kız kardeşidir. Gevher hatun eşi Erbasgan'ı kurtarmak için Yabgu Türkmenlerini çevresinde toplayabilmiştir (Selçuk, 2014). Bu durumdan gevher hatunun nüfuzlu bir insan olduğu anlamı çıkarılmaktadır. Dönemin veziri Nizamülmülk'ün kadınlar hakkındaki söylemleri dikkat çekmektedir. Nizamülmülk, kadınların devlet yönetiminde ve siyasi alanda olmaması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir (Kuşçu, 2016). Nizamülmülk, Sultan Melikşah'a öldürtmesi için Gevher Hatun'un yaptığı hareketleri bildirmiştir ve Gevher hatun Sultan Melikşah'ın emri ile öldürülmüştür (Kuşçu, 2016).

Sultan Melikşah'ın zevcesi olan Terken hatun aynı zamanda Karahanlı hükümdarının kızıdır ve Celaliye hatun veya Türkan Hatun-ı Celali isimleri ile bilinmektedir (Selçuk, 2014). Terken hatun askeri ve siyasi alanda başarıları Selçuklu tarihinde büyük önem taşımaktadır. (Bezer, 2011). Terken Hatun'un amaçları arasında oğlunu saltanat sahibi, torununu halifelik makamına getirmektir (Selçuk, 2014). Terken hatun, şahsına ait vilayetler, asker birliği, kendisine ait hazinesi bulunan önemli bir şahsiyettir (Bezer, 2011). İlk Türk devletlerinde ve Selçuklu devletinde görülen kadının devlet yönetimindeki yeri ne yazık ki Anadolu Selçuklu devletinde aynı şekilde devam etmemiştir (Selçuk, 2014). Kadınlar genellikle diplomatik evlilik rolü ile karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri haçlı seferleri ve Moğol istilasından en çok kadın nüfusu etkilenmiştir ya öldürülmüşlerdir ya da esir alınarak satılmıştır (Bezer, 2011). Bu dönemde dikkat çeken hatunlardan sultan Kılıçaslan'ın eşi hatun aynı zamanda İznik beyi Çaka Bey'in kızıdır (Selçuk, 2014). I. Haçlı ordusu Anadolu Selçuklu devletinin başkenti İznik'i abluka altına aldığında Kılıçaslan ve ailesini haçlılara esir bırakmak zorunda kalmıştır (Selçuk, 2014). Anlaşıldığı üzere Anadolu Selçuklularında kadınların yeri ilk Türkler ve Selçuklu devletindeki kadar parlak değildir. Bu duruma istisnai olan Fatma Hatun vardır. Fatma hatun Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahi Evran'ın eşidir. Anadolu bacıları Teşkilatı'nın (Bacıyan- ı Rum) kurucusudur (Ekinci, 2022). Fatma Hatun Moğol istilası sırasında esir düştüğü ve hayatının on dört yılını esaret altında geçirdikten sonra eşi Ahi Evran'ın yanına gittiği bilinmektedir (Bayram, 2016). Fatma Hatun gerek ekonomik gerekse toplumsal alanda kadınların birlik olarak faaliyet göstermeleri için Ahilik Teşkilatının kadın kolu sayılan Anadolu Bacılarını kumuştur (Ekinci, 2022). Ahi teşkilatındaki tüm değerler, Anadolu bacıları teşkilatında da geçerli olmuştur. Bu teşkilat kadınların, sosyal, ticari, kültürel ve siyasi alanlarda var olmasını sağlamıştır (Ekinci, 2022). Anadolu bacıları teşkilatında, örgücülük, dokumacılık, tasavvufi faaliyetler, askeri faaliyetler gelenek ve göreneklere uygun şekilde yapılmaktadır (Bayram, 2016). Bu faaliyetler Anadolu'yu yurt edinmiş Türkmen Kadınlarının yurtlarına fayda sağlaması, kadınları toplumun her alanında görmek için gelecek nesillere örnek teşkil etmektedir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, verilerin toplanması, verilerin analizi konularına yer verilerek araştırmanın yöntemi açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada yöntem olarak nitel veya nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada da nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi tek bir açılımı veya tek bir yöntemi yoktur. “*Nitel araştırma, insanın kendi potansiyelini anlaması, sırlarını çözmesi ve çabasıyla inşa ettiği sosyal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetmek için geliştirdiği bilgi üretme biçimlerindendir*” (Baltacı, 2019, s. 370). İçerisinde birçok araştırma yöntemlerini barındırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırma, sosyolojik bir varlık olan insan yaşamını, onlarla ilgili olan problemleri ortaya koyarak belirli metotlarla bu problemlere çözüm aramayı hedeflemektedir (Karadağ, 2010). “*Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç veri toplama yöntemi vardır: görüşme (odak grup görüşmesi de dahil), gözlem ve yazılı doküman incelemesi*” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden “doküman incelemesi (analizi)” kullanılmıştır. Nitel araştırmaya görüşme ve gözlem kadar doküman incelemesi de yardımcı olmaktadır. Yazılı kaynaklar nitel araştırmalara önemli oranda yardımcı olmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinde birçok disiplinlerde yer alan durumlara bütünsel olarak bakabilmesi ve farklı yorumlar yapılabilmesi açısından önemlidir (Karataş, 2015). Okullarda kullanılan ders kitapları, yardımcı çalışma kitapları, öğrencilere uygulanan sınav belgeleri, ders konuların yardımcı kaynak olarak edebi ürünler vb. gibi yazılı ve görsel içerikli materyaller nitel araştırmalar için belge niteliği taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). “*Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar*” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189). Bu çalışmada da birer yazılı doküman görünümünde olan edebi ürünlerden hikâye kitaplarının incelenmesi için en uygun yöntem olarak öne çıkan doküman incelemesi işe koşulmuştur.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Nitel araştırma yöntemlerinde evren ve örneklem seçimi araştırmanın daha sağlıklı ve zaman açısından ekonomik yürütülebilmesi açısından önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada da ilgili konuda yayımlanmış tarih hikâye kitaplarını temsil edebilecek nitelikte örneklem seçilmiştir. Buna göre evren Sosyal Bilgiler Derslerinde Türklerin Anayurdu Orta Asya ve Yeni Yurt Anadolu konularının öğretimini destekleyebilecek tüm hikâye kitaplarıdır. Örneklemi ise Sosyal Bilgiler Dersindeki Türklerin Anayurdu Orta Asya ve Yeni Yurt Anadolu konularının öğretimini destekleyebilecek 30 adet resimli tarih hikâye kitabı oluşturmaktadır. Seçilen hikâye kitaplarının künye ve sayfa sayısı bilgileri Bulgular başlığı altında Tablo 20’de sunulmuştur. Bu çalışmada örneklem, “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” yöntemine göre belirlenmiştir. Buna göre resimli ve “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” ile “Yeni Yurt Anadolu” konularına uygun içerikteki hikâye kitaplarından kitapevlerinde satışa sunulan örnekler seçilmiştir. Resimli tarih hikâye kitapları seçilirken öne çıkan kriter 6. Sınıf yaş düzeyine uygun olmasıdır.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın bu bölümünde veri toplama süreci yer almaktadır. Veri toplama sürecinde doküman incelemesinden yararlanılmıştır; zira nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizi yalnız başına bir araştırmanın veri toplama yöntemi olabilme özelliğine sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman incelemesinde belirli aşamalar bulunmaktadır. Birinci aşaması dokümanlara ulaşmaktır (Karadağ, 2010). İkinci aşama, ulaşılan dokümanların özgünlüğünü kontrol etmek; üçüncü aşama dokümanlarla baş başa kalıp onları anlama ve çözümlemeye çalışılması; dördüncü aşama, çeşitli işlemler yoluyla ulaşılan dokümanların analiz edilmesi (bu işlemler, örneklem seçme, analiz için kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırma basamaklarından oluşmaktadır); beşinci aşama ise elde edilen dokümanların kullanılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada veriler araştırmanın alt amaçları doğrultusunda hazırlanan formlar aracılığıyla toplanmıştır. Buna göre araştırmanın alt amaçları ve ilintili olarak hazırlanan veri formlarına ait açıklamalar aşağıda sunulmuştur. Tema ve alt temalar ile ilgili detaylar Verilerin Analizi başlığı altına alınmıştır.

Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının fiziksel niteliğini tespit etmek alt amacı doğrultusunda hazırlanan veri toplama formları şöyledir:

- Hikâye Kitaplarının Künyesi Veri Formu: Hikâye kitaplarının yazarı, resimleyeni, yayınevi, basım yeri, yılı, baskı sayısı ve sayfa sayısına yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır. Bu form (EK 1) ile toplanan veriler bulgular kısmında tablo şeklinde sunulmuştur.
- Hikâye Kitapları Kapak Tasarımı Veri Formu: Hikâye kitaplarının içeriğindeki temalar/mesajlar, kapaktaki imgeler, kapaktaki yazılar ile kapak-içerik uyumuna yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 2).
- Hikâye Kitapları Yazı Tasarımı Veri Formu: Hikâye kitaplarının yazı tipi, boyutu, satır sayısı ve tasarım tutarlılığına yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 3).

Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının görsel tasarım özelliklerini tespit etmek alt amacı doğrultusunda hazırlanan veri toplama formları şöyledir:

- Hikâye Kitapları Görsellerinin Kullanım Amacı Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki süsleyici, açıklayıcı ve metni tamamlayıcı görsel türlerine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK4).
- Hikâye Kitapları Görsel Estetik Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki görsellerin netliği, canlılığı, rengi ve renk uyumuna yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 5).
- Hikâye Kitapları Şiddet İçeriği Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki şiddet içeren görsel ve metinlere yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 6).

Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının Dil ve Anlatım özelliklerini tespit etmek alt amacı doğrultusunda hazırlanan veri toplama formları şöyledir:

- Hikâye Kitapları Dil Bilgisi ve Terimlerin Öğrenme ve Gelişim Düzeyi Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki cümle uzunluklarının 6. Sınıf yaş düzeyine uygunluğunun tespitine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 7).
- Hikâye Kitapları Anlatım İlkeleri Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki anlatımda sağlamlık, tutarlık, açıklık, yalınlık, duruluk, akıcılık, doğallık, özgünlük ve özlülük ilkelerinin tespitine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 8).

Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının Eğitsel Tasarım özelliklerini tespit etmek alt amacı doğrultusunda hazırlanan veri toplama formları şöyledir:

- Hikâye Kitapları Beceriler Eğitimi Veri Formu: Hikâye kitaplarında, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan becerilerden hangilerine yer verildiğini tespit etmek üzere hazırlanmıştır (EK 9).
- Hikâye Kitapları Değerler Eğitimi Veri Formu: Hikâye kitaplarında, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan etik ve milli değerlerden hangilerine yer verildiğine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 10).
- Hikâye Kitapları Öğrenme İlkeleri Veri Formu: Hikâye kitaplarında öğrenme (öğretim) ilkelerinden hangilerine yer verildiğine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 11).

Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde kullanılabilecek resimli tarih hikâye kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifi özelliklerini tespit etmek alt amacı doğrultusunda hazırlanan veri toplama formları şöyledir:

- Hikâye Kitaplarında Cinsiyetlerin Görsellerde Yer Alma Düzeyi Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki görsellerin kadın, erkek, kız ve erkek çocuklarını hangi düzeyde içerdiğinin tespitine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 12).
- Hikâye Kitapları Meslekler ve Cinsiyetler Veri Formu: Hikâye kitaplarındaki içeriğin meslekler-cinsiyet ve kişilik özellikleri-cinsiyet bağlamlarında toplumsal cinsiyet perspektifinden tespitine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 13).
- Hikâye Kitapları Cinsiyetlerle Bağdaştırılan Nesne ve Renkler Veri Formu: Hikâye kitaplarında kadın, erkek, kız ve erkek çocukların hangi nesne ve renklerle ilişkilendirildiğinin tespitine yönelik veri toplamak üzere hazırlanmıştır (EK 14).

3.4. Verilerin Analizi

Belirlenen dokümanların incelenmesi ve analizinde Betimsel analiz yaklaşımı ve İçerik analizi yaklaşımı kullanılarak veriler çözümlenmiştir.

3.4.1. Betimsel Analiz

Betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmek istenen kaynaklar bazı tema ve kategoriler belirlenerek incelenir ve araştırmanın konusuna göre yorumlanmaya çalışılır (Akdemir ve Kılıç, 2021). *“Betimleme: araştırmada toplanan verilerin, araştırma problemine ilişkin olarak neleri söylediği ya da hangi sonuçları ortaya koyduğu ön plana*

çıkılmaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 238). Bu çalışma kapsamında, belirlenen kategori/temalar bağlamında hikaye kitaplarından elde edilen veriler doğrudan alıntılarla sunulmuş ve yorumlanmıştır.

3.4.2 İçerik Analizi

Bu çalışmada, verileri daha kategorize edilmiş ve sayısallaştırılabilir bir şekilde incelemek üzere içerik analizinden de yararlanılmıştır (Akdemir ve Kılıç, 2021). *İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır*”(Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242). Bu doğrultuda veriler çeşitli temalar altında bir araya getirilerek çözümlenmiş, ulaşılan bulgular verilerin elverdiği ölçüde nicelleştirerek frekans-yüzde/nicel grafik veya betimsel tablolar şeklinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. *“İçerik analizi çalışmalarının genel amacı, ele alınan konu kapsamında, daha sonra yapılacak akademik çalışmalara yol göstermesi ve konu ile ilgili genel eğilimin tespitinin sağlanmasıdır”* (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021, s.190). Buna göre bu araştırmada örneklem olarak seçilen resimli tarih hikâye kitaplarından elde edilen veriler yapılacak benzer araştırmalara yol göstermesi için alt amaçlar doğrultusunda belirlenen kategori ve temalar çerçevesinde veri toplama formlarına işlenmiş ve içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. *“Fiziksel Tasarım Özellikleri, Görsel Tasarım Özellikleri, Dil ve Anlatım Özellikleri, Eğitsel Tasarım Özellikleri, Toplumsal Cinsiyet Perspektifi”* ana kategoriler olarak belirlenmiştir. Beş ana kategori altında çeşitli temalar bulunmaktadır. Sözü edilen kategori ve temalar aşağıda açıklanmıştır.

“Fiziksel Tasarım Özellikleri” kategorisinin temaları:

- **Hikâye Kitaplarının Künyesi:** Bu tema kapsamında Hikâye Kitaplarının Künyesi Veri Formu aracılığıyla toplanan resimli tarih hikâye kitaplarının adı, yazarı, resimleyeni, yayınevi, basım yeri, basım yılı, baskı sayısı ve sayfa sayısı verileri analiz edilerek yorumlanmıştır.

Tablo 3.1 Hikâye kitaplarının künyesi kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Yazar	Resimleyen	Yayınevi	Basım yeri	Basım yılı	Baskı sayısı	Sayfa sayısı
HK.1 BEN BİLGE KAĞAN	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2020	6.Baskı	24

- **Hikâye Kitaplarının Kapak Tasarımı:** Bu tema kapsamında Hikâye Kitapları Kapak Tasarımı Veri Formu aracılığıyla toplanan resimli tarih hikâye kitaplarının kapak tasarımı ile içeriğin ne derecede ve hangi yönlerden uygun olduğu analiz edilerek yorumlanmıştır.

Kapak ve içerik uyumu: Kitapların içerikleri incelenerek içeriğin kapağa yansıtılma durumu analiz edilmiştir. Bu aşamada kapaktaki görsellerin ve yazıların karşılık geldiği olay, olgu, metafor ve kavramların içerik ile bağlantılı olup olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre tema “uyumlu”, “kısmen uyumlu” ve “uyumsuz” olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir.

Bu kodlama için aşağıdaki işlemler yapılmıştır:

Her bir kitap içeriğindeki cümlelerde öne çıkan temalar/mesajlar tespit edilerek Hikâye Kitapları Kapak Tasarımı Veri Formunda “İçerikteki Temalar/Mesajlar” başlığı altına; kitap kapağında yer alan imgeler “Kapaktaki İmgeler” başlığı altına; kapak üzerinde tespit edilen tüm yazılar da “Kapaktaki Yazılar” başlığı altına listelenmiştir. Son olarak bu üç temadan elde edilen veriler karşılaştırılarak ulaşılan sonuç, formdaki “Kapak-İçerik Uyumu” başlığı altına “uyumlu”, kısmen uyumlu” veya “uyumsuz” şeklinde kaydedilmiştir. İçerikte tespit edilerek listelenen tema/mesaj/imgeleri kapsamlı/yeterli olarak kapağa taşıyan, bir başka ifadeyle içeriğin yeterince temsil edildiği kitap kapakları “uyumlu” olarak kodlanmıştır. İçerik analizinde ilgili kitapta listelenen tema/mesajları tek boyutlu olarak kapağa taşıyan, içerikteki diğer tema/mesajların temsil edilmediği kapaklar “kısmen uyumlu”; ilgili kitapta listelenen tema/mesaj/imgelerin gözlenemediği kapaklar ise “uyumsuz” olarak kodlanmıştır. Kodlama işleminden örnek kesitler aşağıda görülebilir.

Buraya kadar detaylarına yer verildiği gibi çözümlemenin bir boyutunu içerikteki mesaj/temalar oluşturmaktadır. İçerikteki cümleler incelenerek hangi mesaj/temalara ulaşıldığı tespit edilmiş, ardından kitap kapağındaki mesaj ve imgeler saptanmış ve son olarak her iki işlem sonucu ulaşılan mesaj ve temalar karşılaştırılarak içerik-kapak uyumunun durumu bulgulanmıştır.

HK1-Ben Bilge Kağan (Turgut, 2020b) hikâye kitabı içeriğinde temalar/mesajların nasıl tespit edildiğine dair bir örnek kodlama aşağıya alınmıştır. İlgili tema/mesajlardan birkaç örnek cümle verilerek ilgili mesaj/temalara nasıl ulaşıldığı gösterilmiştir.

Tablo 3.2 İçerikte bulunan örnek cümleler ve temalar/mesajlar kodlama kesiti

Hikâye Kitabından Örnek Cümle	Mesaj/Tema
<i>“Diktirdiğim yazıtlarla geleceğe ışık tuttum, sizlere öğütler verdim” (s.1).</i>	Orhun Yazıtları
<i>“Türk milletine yol gösterebilmek için anıt kitabeler diktirmeye karar verdim. Böylelikle Türk milletine öğütlerim, gelecek nesillere ışık tutacaktı.” (s.13).</i>	Orhun Yazıtları
<i>Bu kitabelerde birlik ve beraberliğin önemini anlattım. Tonyukuk’un bilgi ve tecrübeleri ile Kül Tigin’in kahramanlıkları da yer aldı” (s. 13).</i>	Orhun Yazıtları
<i>“Türk töresine göre DEVLET; birlik, beraberlik, güç demektir. (s.5).</i>	Birlik-beraberlik
<i>“Devletinizi güçlü kılmak için, her zaman güç birliği içinde olun (s.5).</i>	Birlik-beraberlik
<i>“Türk elinde Kağan TEK oldu. Türk milleti BİR oldu” (s.12).</i>	Birlik-beraberlik
<i>“Bu kitabelerle geleceğe seslenirken; Türk milletinin birliği, dirliği ve refahı bozulmasın diye siz torunlarımıza bazı uyarılarda bulundum” (s.16).</i>	Birlik-beraberlik

HK1 (Ben Bilge Kağan) örneğinde cümlelerin kodlanması ile ulaşılan mesaj/temalar, imgelerin listesi ve kitap kapağındaki yazıların listesi ile her üç temanın değerlendirmesini (uyumlu/kısmen uyumlu/uyumsuz) gösteren kodlama tablosu kesiti Tablo 3.3’te görülebilir.

Tablo 3.3 Hikâye kitapları kapak tasarımı kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	İçerikteki Temalar/Mesajlar	Kapaktaki İmgeler	Kapaktaki Yazılar	Kapak-İçerik Uyumu
HK.1	Birlik-beraberlik Devlet yönetimi Orhun Yazıtları Savaş	Kılıcı elinde Bilge Kağan Orhun Yazıtı	Adam Olmuş Çocuklar Yıldızlara Ulaşmak Serisi-1 Ben Bilge Kağan Öne Çıkan Değerler Liderlik Bilgi-Bilim Sorumluluk Çalışkanlık	Uyumlu

			Bütünlük İçimizdeki Çocuğun Yaşı Yoktur	
--	--	--	---	--

Tablo 3.3'ün devamı.

Tablo 3.3'ten anlaşılabileceği gibi HK 1'in kapağına bakıldığında kapaktaki kılıcı elinde Bilge Kağan içerikteki temalardan savaşı, Orhun Yazıtı İmgesi ise içerikteki Orhun Yazıtları temasını temsil etmektedir. Kapaktaki yazılardan liderlik, sorumluluk, çalışkanlık içerikteki devlet yönetimi; bütünlük de içerikteki birlik-beraberlik temalarına karşılık gelmektedir. Bu üç veri birlikte değerlendirilerek kapak ve içeriğin uyumlu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. HK. 10 ile ilgili veriler dikkate alındığında, kapaktaki ok ve yay taşıyan üç asker imgesinin, yalnızca içerikteki savaş, kahramanlık ve cesaret temalarını temsil ettiği anlaşılabılır. Oysa Tablo 3.3'te görüldüğü gibi içerikteki temalar bunlarla sınırlı değildir. Kapaktaki yazılarla imgeler birlikte incelendiğinde de içerikte, Tarih Dede ve Emir adlı kurgusal karakterlerin Türkler'in ataları olan Bilge Kağan ve Kül Tigin'in savaştaki rollerine odaklanacakları izlenimini uyandırmaktadır. Ancak belirtildiği gibi içerikteki temalar savaşın ötesinde destanlar, Orhun Abideleri, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, devlet yönetimi gibi sosyo-kültürel/siyasal konuları da kapsamaktadır. Tüm bu veriler birlikte değerlendirilerek kapak içerikteki tek bir boyutu (savaş/kahramanlık/cesaret) yansıttığı için "kısmen uyumlu" bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında bu çözümleme ile ulaşılan bulgulara Tablo 4.2 ve Grafik 4.1'de ulaşılabilir. Elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

- **Hikâye Kitaplarının Yazı Tasarımı:** Bu tema kapsamında Hikâye Kitapları Yazı Tasarımı Veri Formu aracılığıyla resimli tarih hikâye kitaplarının yazı tipi, boyutu ve satır sayısı ve yazı tasarımının hikâye kitabı genelinde tutarlı olup olmayışı ile ilgili veriler analiz edilerek yorumlanmıştır.

Bu temada hikâye kitabının, kapak tasarımında kullanılan yazı tipi ve sayfa içerisinde kullanılan yazı tipleri "Find My Font" yazı tipi bulma uygulaması kullanılarak tespit edilmiştir. Satır sayısının tespiti için sistematik örnekleme kullanılmıştır. Öncelikle hikâye kitaplarının ilk, orta ve son sayfalarında bulunan 100 mm'de bulunan satır sayıları tespit edilmiştir. Daha sonra belirlenen üç sayfada çıkan sonucun ortalaması alınarak hikâye kitabının genel satır sayısı elde edilmiştir. Kapak tasarımında ve sayfa tasarımında yalnızca tek bir yazı tipi ve boyutu kullanılan tasarımlar tutarlı; birden fazla yazı tasarımı

ve yazı boyutu kullanılan tasarımlar tutarsız olarak kodlanmıştır. Aşağıdaki Tablo 3.4’te örnek olarak HK.1 ve HK.11 hikâye kitaplarının kodlama tablosundan bir kesit verilmiştir. Hikâye kitaplarının yazı tipi, yazı boyutu, her bir kitabın belirli sayfalarının analizi sonucu elde edilen ortalama satır sayısı ve tasarım tutarlılığına ait veriler Tablo 4.4 ve Grafik 4.2’de görülebilir. Bu inceleme belirlenen 30 hikâye kitabında uygulanmıştır. Elde edilen veriler, yazı tasarımı veri formuna yazılmıştır ve çalışmanın bulgular kısmında alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Tablo 3.4 Hikâye kitapları yazı tasarımı kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Yazı Tipi	Yazı Boyutu	Ortalama Satır Sayısı	Tasarım Tutarlılığı
HK.1	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	12	Tutarlı

“Görsel Tasarım Özellikleri” kategorisinin temaları:

- **Görsellerin Kullanım Amacı:** Bu temada resimli tarih hikâye kitaplarında yer alan kullanım amacına göre görseller, “süsleyici resim, açıklayıcı resim, metni tamamlayıcı resim” başlıklarında incelenmiştir.

Bir görselin süsleyici, açıklayıcı veya metni tamamlayıcı olup olmadığını belirli adımlar ile belirlenerek görseller ilgili başlıklar altında sıralanmıştır.

Hikâye kitabında yer verilen tarihsel olaylar ve olguları desteklemeyen ve verilmek istenen mesajların okuyucuya iletilmesine katkı sağlamayan, kavramları açıklayıcı nitelikte olmayan, yalnızca kitapta dikkat çekme amacıyla yer verilmiş ve eğitsel bir amaca hizmet etmeyen görseller “süsleyici resim” olarak kodlanmıştır.

Hikâye kitabında bulunan kavramları doğrudan açıklama niteliği taşıyan ve kavramların yerine kullanılabilen görseller “açıklayıcı görsel” olarak kodlanmıştır. Hikâye kitabında verilen metinle birlikte birbirini tamamlayıcı nitelikte olan görseller “metni tamamlayıcı resim” olarak kodlanmıştır. Her kitaptaki görsel sırasıyla Görsel 1 (G1), Görsel 2 (G2), Görsel 3 (G3) şeklinde adlandırılmıştır. Ardından görsellerin yukarıda belirtildiği gibi hangi kullanım amacına hizmet ettiği tespit edilerek, Görsellerin Kullanım amacı veri formundaki ilgili temaların altına ilgili görsel kodlarıyla yazılmıştır ve aşağıdaki Tablo 3.5’te sunulmuştur.

Tablo 3.5 Hikâye kitapları görsellerinin kullanım amacı kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Süsleyici	Açıklayıcı	Metni Tamamlayıcı	Toplam
HK.1 (Ben Bilge Kağan)	G2, G3, G4, G26, G27, G28, G29, G30, G31, G32	G1, G5, G17, G18, G23	G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13, G14, G15, G16, G19, G20, G21, G22, G24, G25	Süsleyici: 10 Açıklayıcı: 5 Metni Tam.: 17 Tümü: 32

Tüm veriler kaydedildikten sonra her bir hikâye kitabı özelinde, kullanım amacına göre görsellerin niceliği tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle bu aşamada her bir kitapta süsleyici, açıklayıcı ve metni tamamlayıcı resmin kaç adet olduğuna ve hikâye kitabında toplam görsel sayısına bakılmıştır. Son olarak tüm kitaplarda kullanım amacına göre görsellerin niceliğine ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular ilgili başlık altında Tablo 4.5 ve Grafik 4.3’te sunulmuştur.

- **Görsellerin Estetik Niteliği:** Bu temada resimli tarih hikâye kitaplarında yer alan görseller, netlik, canlılık, renk uyumu açısından incelenmiştir.

Bu temada görsellerin okuyucu tarafından bakıldığında anlaşılabilir nitelikte netliği, renkliliği, renklerin canlılığı ve uyumu tespit edilmiştir. Görsellere bakıldığında kolay algılanabilir nitelikte ise “Net”, görsellerde bulanıklık ve karmaşıklık varsa “Kısmen Net”, eğer anlaşılmayan bir görsel ise “Belirsiz” kodları kullanılmıştır. Görsellerin canlılığına bakıldığında canlı ve parlak renkler kullanıldıysa “Canlı”, mat ve buğulu renkler kullanıldıysa “Kısmen Canlı”, renksiz kullanıldıysa “Belirsiz” kodları kullanılmıştır. Görsellerin rengine bakıldığında “Renkli”, “Siyah-Beyaz” ve “Belirsiz” kodları kullanılmıştır. Görsellerdeki renk uyumuna bakıldığında ise renkler birbiri ile ahenk sağlıyor ve aşırılığa kaçmıyorsa “Uyumlu”, birbirine uyumlu renkler yoksa renklerin uyumu yeterli düzeyde değilse “Uyumsuz” kodu kullanılırken; renksiz ve siyah-beyaz görseller için ise kod kullanılmamıştır. Elde edilen veriler, görsellerin estetik niteliği veri formuna ilgili başlıklar altına kaydedilmiştir ve çalışmanın bulgular kısmında alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır. Kodlama tablosundan bir kesit aşağıda Tablo 3.6’da görülebilir.

Tablo 3.6 Hikâye kitapları görsel estetik kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Görsellerin Netliği	Görseller Canlılığı	Görsellerin Rengi	Görsellerdeki Renk Uyumu
HK.1	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.30	Kısmen Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz

- **Görsellerin Şiddet İçerme Durumu:** Bu tema kapsamında, incelenen hikâye kitaplarında şiddet unsuru barındıran görseller ve metinler, Görsellerin Şiddet İçeriği Veri Formu kullanılarak tespit edilmiştir.

Bu temada hikâye kitaplarında metinlerin ve onları açıklar/tamamlar nitelikteki görsellerin şiddet içerme durumu tespit edilmiştir. Şiddet içeren görselleri açıklayıcı şekilde “Görsellerin Şiddet İçeriği Veri Formunda” şiddet içeren görsel altına yazılarak sayfa numarası belirtilmiştir. Şiddet içeren metin kısmına ise metinlerdeki şiddet cümleleri belirlenerek yazılmıştır ve sayfa numaraları belirtilmiştir. Elde edilen veriler, görsellerin şiddet içeriği veri formuna yazılmıştır ve çalışmanın bulgular kısmında alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır. Verilerin kodlama tablosundan bir kesit Tablo 3.7 ‘de görülebilir.

Tablo 3.7 Hikâye kitapları şiddet içeriği kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Şiddet içeren görsel	Görsel Sayfa No	Şiddet içeren Metin	Metin Sayfa No
HK.6	Boynu kırılmakta olan adam	44	Diğerini de Mete boynunu kırarak hakladı.	45
	Okla vurulan kadınlar (hatunlar)	85	Mete ise gözlerinde zerre tereddüt veya üzüntü belirmeden çocukluk sevdası Tayeçe’yi okladı [...] Bu kez alpların büyük kısmı hatunlarını okladı.	84

Savaş sahnesi-kılıçla gövdeden koparılmış baş	109	Surun üzerinde kopan kelleler yuvarlanıyor ve kızıl kanlar akıyordu.	110
At üstünde iki elinde kılıç olan kadın (konçuy Luoran) ve kanayan omuzunu tutan erkek (Temirkut)	Kapak sayfası 116	Louran [...] iki kılıcı iki yana kanat gibi açmış geliyordu. Temirkut yere eğilip kendini bir kenara çekti ve Louran tam yanından geçerken gök kılıcıyla atının boğazını kesti.	117

Tablo 3.7'nin devamı.

Verilerin çözümlenmesiyle ulaşılan bulgular şiddetin doğrudan veya dolaylı gösterimi/anlatımı bağlamlarında yorumlanmıştır.

“Dil ve Anlatım Özellikleri” kategorisinin temaları:

- **Dil Bilgisinin ve Terimlerin Öğrenme ve Gelişim Düzeyine Uygunluğu:** Bu temada Dil bilgisi ve Terimlerin Öğrenme ve Gelişim Düzeyine Uygunluğu Veri Formu aracılığıyla resimli tarih hikâye kitaplarının dil bilgisinin ve terimlerinin 6. Sınıf yaş düzeyine uygunluğu incelenmiştir.

Hikâye kitabında cümlelerin uzunluğu, kelime sayısı incelenirken sistematik örnekleme kullanılmıştır. Hikâye kitabının ilk sayfası, orta sayfası ve son sayfası olmak üzere üç sayfa belirlenmiştir. İlk sayfadaki cümlelerin kelime sayılarının ortalaması, orta sayfadaki cümlelerin kelime sayılarının ortalaması ve son sayfadaki cümlelerin kelime sayılarının ortalaması alınmıştır. Son olarak da bu üç sayfanın sonucunun ortalaması alınarak hikâye kitabının cümlelerinin kelime uzunluğu ortalaması elde edilmiştir. Bu çözümleme ile ulaşılan bulgular çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Tablo 3.8 Hikâye kitapları dil bilgisi ve terimlerin öğrenme ve gelişim düzeyi kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Örnek cümleler	Cümlelerin ortalama kelime sayısı
HK.1	Tarihin bütün devirlerine damgasını vurmuş yüce Türk milletinin büyük komutan ve hükümdarlarından biriyim. (1. sayfa) Düşmanlarımızın isteği de Türk birliğinin bozulmasıydı. (11. sayfa) Ey Türk! (21. sayfa)	8
HK.6	Ötüken'in çevresinde gezinen atlı nöbetçiler şahin gözleriyle ufukları delip geçer gibi etrafı yokluyor, talim alplar birbiriyle vuruşup güreşerek ve deli aygırlarını dörtnala çarptırarak talim yapıyor, küçük çocuklar kısa ayaklı taylarının üzerine binmiş halde avlaklarda tavşan avlayıp birbirleriyle yarış tutuyor; Ötüken Yış'ta on dört çangallı geyikler sekiyor, kurtlar tepe başlarına tüneyip uluyor, dağ doruklarındaki yuvalarından kalkan kartallar ısıklık gibi ötüşleriyle Ötüken bozkırının üzerinde süzülüyordu. (11. Sayfa) Mete, okunu Tayeçe'ye çevirdi. (64. Sayfa) Dünyanın sonuna kalacak kurdun ruhundan kut almış Temirkut, kutlu kayın ağacının kovuğuna girdi ve Türk'ün talihine yine kara bulutlar çöktüğü vakit dönmek üzere kayboldu. (128. Sayfa)	21

Verilerin analiziyle elde edilen bulgular literatürle de desteklenerek yorumlanmıştır.

- **Anlatım İlkeleri:** Bu temada Anlatım İlkeleri Veri Formu aracılığıyla resimli hikâye kitaplarının anlatım özellikleri; sağlamlık, tutarlılık, açıklık, duruluk, yalınlık, akıcılık, doğallık, özgünlük, özlülük özellikleri açısından incelenmiştir. Anlatım İlkeleri analiz birimi paragraftır. Hikâye kitaplarındaki her paragraf belirlenen kriterler doğrultusunda Anlatım İlkeleri açısından incelenmiştir. Anlatım İlkelerinin hangi kriterlere göre tespit edildiği ve cümlelerin hangi anlatım ilkesine karşılık geldiğini gösteren kodlama tablosundan örnek veriler Tablo 3.9'da sunulmuştur.

Tablo 3.9 Kriterlere göre anlatım ilkeleri kodlama kesiti

Hikâye Kitabından Örnek Cümle	Kriterler	Anlatım İlkesi
Dağınık halde yaşayan milletimi bir eyleyip güçlü bir devlet inşa ettim. (Hk.1, s.1)	Okunduğunda konuda tek kanıya varılması, dil bilgisi hatalarından arındırılmış olması gerekmektedir.	Açıklık İlkesi Değerlendirme: Okuyucu örnek cümleyi okuduğunda devlet yöneticisinin milletini tek bir çatı altına topladığını anlamaktadır. Bu durum “Açıklık” ilkesine uymaktadır.
İnal’ın kağanlığı sırasında devlet birliği [...] Düşmanlarımızın isteği de Türk birliği [...] Hk.1, s.11)	Tekrarlanan kelimelerden ve gereksiz ek kullanılmasından kaçınılması gerekmektedir.	Duruluk İlkesi Değerlendirme: HK.11’de aynı kelimelerin kullanıldığı görülse de farklı cümlelerde tekrarlanması pekiştirme amacına uygun görünmektedir. Bu durumda “Duruluk” ilkesini bozan bir yapı yoktur.
Daha çocukken, arkadaşlarım tahtadan oyuncaklarla oynarken, ben ata binip ok atıyordum. Sanki at üzerinde doğmuştum. (Mübalağa Sanatı) (Hk.24, s.3)	Süslü kelimeler ve söz sanatlarından arındırılmış olması gerekmektedir.	Yalınlık İlkesi Değerlendirme: Hikâye kitabında edebi eserlerde bulunması gereken kadarıyla söz sanatları kullanılmıştır fakat aşırıya kaçılmamıştır. Bu durum “Yalınlık” ilkesine aykırılığı göstermemektedir. (Kitap yalın bir dille yazılmıştır).
Sevgi, saygı, hoşgörü; yardımlaşma ve dayanışma demektir. (Hk.25, s.11) Çünkü ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kardeşlik anlayışının bir gereği idi. (Hk.25, s.13)	Gereksiz ek, sözcüklere yer verilmemesi gerekmektedir.	Akıcılık İlkesi Değerlendirme: Hikâye kitaplarında birçok benzer kelime vardır fakat aynı cümlede bulunmaları gereksiz olduğu anlamına gelmemektedir. Verilmek istenen mesajı pekiştirmek amaçlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum “Akıcılık” İlkesine aykırı değildir.

Duygusal ve yetenekli bir çocuktum. (Hk.21, s.3) Hay bu benim dalgınlığım! (Hk.11, s.91)	Yazarın duygularına yer verilmesi, içten yazılması gerekmektedir, olaylar tutarlı olmalıdır.	Doğallık İlkesi Değerlendirme: Yazarın duyguları okuyucuya aktarması ve olayların tutarlılığı ve kopuklukların yaşanmaması da “Doğallık” ilkesini sağlamaktadır.
Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden korudum. (Hk.20, s.10)	Düşüncelerde, duygularda ve yazım şeklinde orijinallik bulunmalıdır.	Özgünlük İlkesi Değerlendirme: Birinci tekil şahıs ile yazılan hikâye kitapları okuyucunun kendisini kitabın kahramanı yerine koyabilmesini sağlar ki bu da özgün bir yaklaşıma işaret eder. Dolayısıyla bu cümle “Özgünlük” ilkesinin kriterlerini sağlamaktadır.
Ahilikte esas olan; çalışkanlık, ahlak ve ilimdir. (Hk.25, s.11) Düzenli olarak yapılan spor, hastalıklara karşı koruyucudur. (Hk.22, s. 14)	Az kelime ile çok düşünce aktarılabilmesidir.	Özlülük İlkesi Değerlendirme: Okuyucuyu sıralanmış kelimelerle boğmak yerine az kelimeler ile birçok mesaj verilmesi “Özlülük” ilkesine uymaktadır.
Ben Atilla Han (Kapak sayfası) Doğrusu: “Ben Atilla Han” (HK.4. Kapak sayfası)	Dil bilgisi kurallarına dikkat edilmelidir.	Sağlamlık İlkesi Değerlendirme: HK.4’te kapak sayfasında yer alan yazım yanlışları “Sağlamlık” ilkesine aykırıdır.
[...] toprakların Türkleşmesinde büyük rol oynamış, toplumsal birliği ve ekonomik gelişmeyi sağlamış [...] (Hk.25, s.1) Milletimizin birlik ve beraberliği ve mutluluğu için çok çalıştık. (Hk.25, s.21)	Baştan sona konu, olay, devamlılığı sağlanmalıdır.	Tutarlılık İlkesi Değerlendirme: İlk sayfadan son sayfaya kadar aynı kanıya varılmaktadır. Hikâye kitabının birinci sayfasında da son sayfasında da aynı tema ve aynı mesajın anlaşılması “Tutarlılık” ilkesini desteklemektedir.

Tablo 3.9’un devamı.

Yukarıda Tablo 3.9’da bazı örneklerin görüldüğü çözümleme işleminin ardından her bir kitap özelinde ulaşılan bulgular Anlatım İlkeleri veri Formuna işlenmiş ve kitaplarda bu ilkelere yer verilme durumu tespit edilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.10’da anlatım ilkeleri kodlama işleminden bir kesit görülebilir.

Tablo 3.10 Hikâye kitapları anlatım ilkeleri kodlama kesiti

Kitap	Anlatım İlkeleri								
	Sağlamlık	Tutarlılık	Açıklık	Yalınlık	Duruluk	Akıcılık	Doğallık	Özgünlük	Özlülük
HK.1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Kriterlere göre belirlenen ve tespit edilen Anlatım İlkelerine göre hikâye kitapları çözümlenmiştir. Hikâye kitaplarında anlatım ilkelerine uyulduğunda “✓”, uyulmadığında ise “×” kodları kullanılmıştır. Bu çözümleme ile ulaşılan bulgular çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

“Eğitsel Tasarım Özellikleri” kategorisinin alt temaları:

- **İçeriğin Beceriler Eğitimi Açısından Niteliği:** Bu temada Beceriler Eğitimi Veri Formu aracılığıyla resimli tarih hikaye kitaplarında “medya okuryazarlığı, mekân algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, iş birliği, zaman ve kronolojiyi algılama, kalıp yargı, yenilikçi düşünme, araştırma, çevre okuryazarlığı, karar verme, konum analizi, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, iletişim, kanıt kullanma” becerilerinden hangilerine yer verildiği incelenmiştir.

Hikâye kitaplarında beceriler eğitimi çözümlenmesinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2018) bulunan beceriler dikkate alınmıştır. Analiz birimi paragraftır. Hikâye kitaplarındaki her paragraf beceriler eğitimi açısından incelenmiştir. Bu tema kapsamında hikâye kitaplarının tarihsel aktörleri aracılığıyla öğrencilere hangi becerilerin aktarıldığı tespit edilmiştir. Tablo 3.11’de yalnızca hikâye kitaplarında tespit edilen becerilerden örnekler yer almaktadır. Beceriler eğitimi çözümlemesinde becerilerin nasıl tespit edildiği ve becerilere karşılık gelmesi gereken örnek cümleler Tablo 3.11’de sunulmuştur.

Tablo 3.11 Beceriler eğitimi kodlama kesiti

Hikâye Kitabından Örnek Cümle	Beceriler
Türk milletinin, Türk devletinin adı, sanı yaşıyasın diye gündüz oturmam, gece uyumadım. Milletimi düşmansız kıldım. (HK.1, s.2)	Öz denetim
Tonyukuk, benim ve kardeşim Kül Tigin’in “devlet mührüne sahip çıkma” kararımızı onayladı. (HK.1, s.9)	İş birliği
Türk milletine yol gösterebilmek için anıt kitabeler dikmeye karar verdim. (HK.1, s.13)	Karar verme
Roma güçlerine karşı, bir Türk savaş yöntemi olan “Turan Taktiğini” uyguladığımız için onları kolayca yeniyorduk. (HK.4, s.10)	Problem çözme Gözlem
Görkemli ve yenilmez ordumla Po Ovasına ulaştık. (HK.4, s.12) Çin Denizinden Hazar Denizi’ne uzanan toprakları tek devlet yaparak milletimin gücüne güç kattım. (HK.1. s.1)	Çevre okuryazarlığı
Bu durumu düzeltmek için çok düşündüm, çok çalıştım, ince hesaplar yaptım. Ve “Onluk Düzen” adını verdiğim bir sistem geliştirdim. (HK3, s.6)	Yenilikçi düşünme
Devletimizin güçlü bir imparatorluk haline gelmesi için neler yapmak istediğimi anlattım. (HK.3, s. 15) Her şey tasarladık, Devlet Yönetimine tecrübeli ve bilgi bakımından yeterli, adil ve dürüst yöneticileri getirdim. (HK.3, s.15)	Sorumluluk
Yüzyıllar sonra saygıyla anılıyor olmak ne güzel! Her yıl “Ahilik Haftası” büyük bir coşkuyla kutlanıyor. Şenlikler yapılıyor; sergiler, fuarlar açılıyor; yarışmalar düzenleniyor. (HK 26, s.20).	Değişim ve Sürekliliği Algılama.
1040 yılıydı. Sıcak bir mayıs ayı yaşanıyordu. Dandanakan Savaşı’nda Alparslan 10 yaşlarındaydı. (HK 29, s.17). 1064 yılıydı. Sultan Alparslan Azerbaycan’a gitmişti. (HK 29, s.22).	Zaman ve Kronolojiyi Algılama
Eşim Ahi Evran, Kayseri’de bir deri atölyesi (tabakhane) açıp işlenmiş deri üreterek işe başladı. (HK.25, s.7)	Girişimcilik

Aynı amaçla ben de Anadolu Bacıları Birliğini kurdum. (HK.25, s.8)	
Bacılar birliğinin üyesi hanımların çeşitli kültürel, sosyal faaliyetleri vardı. (HK.25, s.13)	Sosyal Katılım
Araştırmak, yeni bilgiler öğrenmek; benim için bir tutkuydu. (HK.22, s.3) Bunun için çok çalışmam, araştırmam ve gerekli ilimleri en iyi şekilde öğrenmem gerekti. (HK.22, s.4)	Araştırma
Göle maya çalışıyorum, dediğimde “İlahi Hoca, göl hiç maya tutar mı?” demişlerdi. Ben de bunun üzerine “Ya tutarsa...” diye yanıtlamıştım. (HK.16, s.10)	Eleştirel Düşünme
Gerektiğinde vatan savunmasına katılır eşleriyle birlikte savaşırdı. (HK.25, s.2)	Kalıp yargı ve Önyargıyı fark etme
Türk diline hakimiyetimle; Türk milletinin değerlerini, inanışlarını, erdemlerini, milli kültürünü ve hür düşüncüyü bütün Anadolu’ya aktarmış olan bir Türk düşünürüyüm. (HK.17, s.2) Ey Türk milleti! İşitin! Bu yazıtları dilimize sahip çıkmak için yazdım. Sözümüz sosuz olsun, Türkçemiz daha fazla bozulmasın diye yazdım. (HK 11, s.56). Ben de ifade özgürlüğüm için günlük konuşma dilinde açık ve net cümleler kullanıyorum. Her şeye “aynen” demiyorum. “Bro karşım” değil; “Kardeşim, arkadaşım,” diyorum. Yazarken de bunlara dikkat ediyorum. (HK 11, s.65).	Türkçeyi Doğru, Güzel, Etkili Kullanma
[...] her güçlüğü yenebileceklerini anlattım. Gelin canlar, bir olalım! Bir olalım, diri olalım, iri olalım. (HK.28, s.8)	İletişim

Tablo 3.11’in devamı.

Çözümlemeler, Tablo 3.11’de örnekleri görüldüğü şekilde yapılmıştır. Hikâye kitabındaki cümleleri karşılayan beceriler tespit edilerek, Beceriler Eğitimi Veri Formuna işlenmiştir. Ulaşılan bulgular, “Bulgular” başlığı altında Tablo 4.11’de sunulmuştur. Beceriler eğitimi kodlama tablosundan bir kesit aşağıda görülebilir.

Tablo 3.12 Hikâye kitapları beceriler eğitimi kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Beceriler	
HK.1	• Öz Denetim • Karar Verme • Zaman ve Kronolojiyi Algılama	• Problem Çözme • İş Birliği • Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma
HK.2	• Öz Denetim • Problem Çözme • Gözlem	• Çevre Okuryazarlığı • İş Birliği

Yapılan çözümleme ile ulaşılan bulgular hikâye kitaplarında becerilerin yer alma durumu bağlamında yorumlanmıştır.

- **İçeriğin Değerler Eğitimi Açısından Niteliği:** Bu temada Değerler Eğitimi Veri Formu aracılığıyla etik değerler olan “adalet, aile birliğine önem verme, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf” ve milli değerler olan “bağımsızlık, barış, dayanışma, özgürlük, vatanseverlik, yardımseverlik” değerlerinden hangilerine yer verildiği incelenmiştir.

Hikâye kitaplarında değerler eğitimi çözümlenmesinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2018) bulunan değerler dikkate alınmıştır. Analiz birimi paragraftır. Hikâye kitaplarındaki her paragraf değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Değerler eğitimi çözümlemesinde değerlerin nasıl tespit edildiği ve değerlere karşılık gelmesi gereken örnek cümleler Tablo 3.13’te sunulmuştur.

Tablo 3.13 Değerler eğitimi kodlama kesiti

Hikâye Kitabından Örnek Cümle	Değerler
Özgürlüğünüzü kaybeder, büyük acılar çekersiniz. (HK.1, s.18)	Özgürlük
Tarihe damga vuran kahraman atalarınıza layık olmak için büyük işler yapacağımıza inanıyoruz. (HK.1, s.19)	Sorumluluk
Bilim, en büyük güçtür. Bilgi; en üstün değer, erdemlerin en büyüğüdür. (HK.21, s.14).	Bilimsellik

Yüzden fazla eser yazarak insanlığa hizmet ettim. (HK.21, s.5). Ömrümü insanlığa, bilime adanmış biri olduğum için çok mutluydum. (HK.22, s.17).	Duyarlılık
Ahilik; disiplin, üretkenlik, helal kazanç, kaliteli üretim, dürüst ticaret ve adaletli yönetimdir. (HK.25, s. 11)	Adalet, Dürüstlük
Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma demektir. (HK. 25, s.11)	Saygı, Sevgi, Dayanışma
Çünkü ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kardeşlik anlayışının bir gereğiydi. (HK.25, s. 13). Erdemli insan [...] cömert ve yardımseverdir. (HK.22, s.10).	Yardımseverlik
Kurduğu devlete “Selçuklu Devleti” adını verdi. (HK.23, s.2). İşte bu sebeplerden dolayı Tuğrul Bey bir toprağa yerleşip yurt tutmaya karar verdi. Çünkü bağımsız ve hür olmadan yaşamının imkânı yoktu. (HK.29, s. 7).	Bağımsızlık
Birlik içinde olan, birbirine saygılı davranan, bilime değer veren, iyilik ve güzellikte yarışan çalışkan bir milletin huzurunu bozmaya hiç kimsenin gücü yetmez. (HK.23, s.21)	Çalışkanlık
Umut oldum, barış oldum, herkese uzanan şefkat eli oldum... (HK.18, s.15).	Barış
Anam Hayme Hatun; yüreğime vatan ve millet sevgisini nakış nakış işledi ninnileriyle. (HK.18, s.2).	Vatanseverlik
Ak bürçekli anamı, ak sakallı babamı soracak olursanız onlar da bana bakar; baktıkça “Görür gözümün aydını oğul, tutar belimin kuvveti oğul!” diye severlerdi beni. (HK.5, s.5). Amcam Rua vefat edince kardeşim Bleda tahta çıktı. Hun imparatorluğunu kardeşimle birlikte yönetmeye başladık. El ele vererek büyük işler başardık, devletimizi daha da büyüttük (HK.4, s.7).	Aile Birliğine Önem Verme
Gerektiğinde vatan savunmasına katılır, eşleriyle birlikte savaşırdı. (HK.25, s.2) Kadın erkek ayrımı olmadan eğitilirdik (HK.18, s. 5).	Eşitlik

Tablo 3.13’ün devamı.

Çözümlemeler yukarıda Tablo 3.13’te örneklerine yer verildiği şekilde yapılmıştır. Hikâye kitabındaki cümleleri karşılayan değerler, ilgili hikâye kitapları özelinde Değerler Eğitimi Veri Formuna işlenmiştir. Tablo 3.14’te veri kodlama işleminden bir kesit görülebilir.

Tablo 3.14 Hikâye Kitapları Değerler Eğitimi kodlama Kesiti

Hikâye Kitabı	Etik Değerler	Milli Değerler
HK.1	• Çalışkanlık • Sorumluluk • Adalet • Saygı • Sevgi • Bilimsellik	• Dayanışma • Bağımsızlık • Barış • Vatanseverlik • Dayanışma • Özgürlük

Tablo 3.14’te bir kesitine yer verilen veri çözümleme işlemiyle ulaşılan bilgiler, Bulgular başlığı altında Tablo 4.15’te sunulur yorumlanmıştır.

- **İçeriğin Öğrenme İlkeleri Açısından Niteliği:** Bu temada Öğrenme İlkeleri Veri Formu aracılığıyla resimli tarih hikâye kitaplarının “hedefe görelilik, öğrenciye görelilik, hayatilik, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, açıklık, yakından uzağa, ekonomiklik, yaparak yaşayarak öğrenme, güncellik, transfer edilebilirlik” öğrenme ilkelerinden hangilerini içerdiği incelenmiştir.

Hikâye kitaplarında Öğrenme İlkeleri çözümlenirken hikâye kitabında bulunan her sayfada inceleme yapılmıştır. Çözümlemelerde kriterleri karşılayan ilkeler tabloya yerleştirilmiştir. Örneğin hedefe görelilik ilkesinde “*SB.6.2.1. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.*” (MEB, 2018), kazanımını karşılaması kriteri bulunduğu için hikâye kitabının Orta Asya Türklerini anlatan bir eser olması şartı aranmaktadır. HK.1 (Ben Bilge Kağan) Orta Asya Türklerinden Göktürk Kağanlarından Bilge Kağan dönemini anlatmaktadır ve çözümleme için gereken kriteri karşılamaktadır. Öğrenciye görelilik ilkesinde ise öğrencinin gelişim düzeyine uygunluğuna bakılmaktadır. HK.1 (Ben Bilge Kağan) konusu, içeriği bakımından istenilen kriteri karşılamaktadır. Hikâye kitaplarından alınan örnek cümleler ile öğrenme ilkelerinin nasıl tespit edildiğine dair çözümleme örneği Tablo 3.15’te sunulmuştur.

Tablo 3.15 Öğrenme ilkeleri kodlama kesiti

Hikâye Kitabından Örnek Cümle	Kriterler	Öğrenme İlkeleri
Kardeşim Kül Tigin ile birlikte devleti uyum içinde yönettik. (Hk.1, s.10)	Sosyal Bilgiler Öğretim Programı- SB. 6.2.1. kazanımı	Hedefe görelilik
Bir zaman makinesi olsaydı ve Dede Korkut’un yaşadığı yıllara gitseydin ona neler söylemek ya da sormak isterdin? Aşağıdaki not kâğıdına yazar mısın? (HK.5, s.24). ()	6. sınıf yaş düzeyine uygunluğu	Öğrenciye Görelilik
Sonuç olarak beğenip beğenmediklerini anlamak mümkün değildi. Bu sözcüğün yerine “Evet, beğendik. Hayır, beğenmedik,” gibi açık cümleler kullanılabilirdi. (Hk.11, s.63-64)	Bilgilerin günlük yaşamda pratik sağlaması	Hayatilik
Alem: Evren. Dünya, cihan. (Hk.11, s.106)	Net ve açık bilgi verilmesi	Açıklık
OĞUZLAR, az önce size anlattığım kışın donan, yazın coşan Sır Derya (Seyhun) Nehri dolaylarında yaşarlardı. [...] Kışın Sır Derya ağzına yakın Yengi-Kent (Atlas Şehri) başkentleri idi. (HK.12, s.23).	Eski bilgileri çağrıştırarak yeni bilgiyi öğrenme	Bilinenden Bilinmeyene
SEVGİLİ OKUYUCULARIM, hasta olduğunuz zamanlarda size gösterilen olağanüstü ilgi ve sevgiden ne kadar mutlu olduğunuzu hatırlıyor musunuz? [...] Ailenizin hasta olduğunuz zamanlarda size karşı gösterdiği bu olağanüstü ilginin sebebinin boncuk gözleriniz, masum bakışlarınız olduğu zannına kapılmayın. [...] Aileniz yüzyıllardır devam eden bir geleneği canlandırıyorlardı aslında... Çünkü yüzyıllardır, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde hastalara olağanüstü bir bakım gösteriliyordu. (HK.15, s.17-18)	Bilginin öncelikle yakın çevreden öğrenilmesi daha sonra uzak çevrede öğrenilmesi	Yakından Uzağa
Bir selfie yapalım. Paylaşınca inanılmaz like alırsız! (Hk.11, s.119)	Yakın çevreden ve güncel bilgilerle bağlantı kurabilmesi	Güncellik
Destanlar söyledim, deyişler dedim. Oğuznamelerimle gazi erenlerin başına gelenleri söyledim. (Hk.5, s.13)	Bir bilginin kendi disiplini dışında diğer disiplinler arasında da kullanılabilmesi	Transfer Edilebilirlik
“Demek ki Orhun Yazıtları’nı araştırdın ve rüyanda görecekt kadar özümsedin. Aferin.” [...] Şöyle olur, böyle olur derken son kararı verdik. Kendi yazıtlarımı hazırlayacaktım. [...] Yazıtlarımda Türkçe’nin doğru kullanımını öğendirecek, komşuları bilinçlendirecektim. Adını da bulmuştuk: ORHAN YAZITLARI. (HK. 11, s.41-42).		

Hikâye kitabındaki cümleleri karşılayan her bir hikâye kitabın özelinde Öğrenme İlkeleri, Öğrenme İlkeleri Veri Formuna işlenmiştir. Kodlama işleminden bir kesit aşağıda Tablo 3.16’da görülebilir.

Tablo 3.16 Hikâye kitapları öğrenme ilkeleri kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Öğrenme İlkeleri	
HK.1	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Bilinenden Bilinmeyene	• Yakından Uzağa • Açıklık

Yapılan işlemler sonucunda hikâye kitaplarında hangi öğrenme ilkelerine yer verildiği tespit edilmiş; ulaşılan bilgiler bulgular başlığı altında Tablo 4.16’da sunulmuş ve yorumlanmıştır.

- **İçeriğin Tarihsel Bağlam ve Tarihsel İmgelem Açısından İncelenmesi:** Bu temada resimli tarih hikâye kitaplarının içeriğinin tarihsel süreçlere uygunluğu, tarihsel empatiye, tarihsel bağlama ve tarihsel imgeleme uygunluğu incelenmiştir.

Bu süreçte işlenen tarihsel döneme ait unsurların tarihsel gerçekliğe uygunluğu, tarihsel bilginin doğruluğu, öykülerdeki kahramanlarla empati yapılabilme imkânı ve anlatılan öykülerin tarihsel imgelemi harekete geçirebilecek nitelikte olup olmama kriterleri dikkate alınarak betimsel analiz tekniği işe koşulmuştur.

“Toplumsal Cinsiyet Perspektifi” kategorisinin alt temaları:

- **Cinsiyetlerin Görsellerde Yer Alma Düzeyleri:** Bu temada Cinsiyetlerin Görsellerde Yer Alma Düzeyleri Veri Formu aracılığıyla görsellerde kadın, erkek, kız çocuk ve erkek çocuk sayısı incelenmiştir.

Son olarak görsellerde toplamda hangi oranda kadın ve erkek, kız çocuk ve erkek çocuk görseli kullanıldığı, verilerin işlendiği formun sonunda belirtilmiştir. Ulaşılan bulguların sunumu tablo ve grafikte desteklenerek, bulgular başlığı altında, çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır. Kodlama işleminden bir kesit aşağıda Tablo 3.17’de görülebilir.

Tablo 3.17 Hikâye kitaplarında cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyi kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Cinsiyet			
	Kadın	Erkek	Kız çocuk	Erkek çocuk
HK.1	1	17	1	30
HK.2	3	20	1	29

- **Meslekler ve Kişilik Özellikleri:** Bu temada Meslekler ve Cinsiyetler Veri Formu aracılığıyla resimli tarih hikâye kitaplarında bulunan mesleklerin ve kişilik özelliklerinin cinsiyetlerle bağdaştırılma düzeyi incelenmiştir.

Hikâye kitaplarında bulunan görsellerde ve metinlerde kadın ve erkek için kullanılan meslekler ve kişilik özellikleri çözümlenmiştir. Kodlama işleminden bir kesit aşağıda Tablo 3.18.'de görülebilir.

Tablo 3.18 Hikâye kitapları meslekler ve cinsiyetler kodlama kesiti

Hikâye Kitabı	Cinsiyetler ve Meslekler		Cinsiyetler ve Kişilik Özellikleri	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
HK.9	• Prenses • Hizmetçi	• Süvari • Asker • İmparator • Hekim	• Sinsi • Meraklı	• Öfkeli • Kindar • Kudretli • Merhametli • Cesur

Bu çözümleme ile ulaşılan bulgular çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

- **Cinsiyetlerle Bağdaştırılan Nesneler ve Renkler:** Bu temada Cinsiyetlerle Bağdaştırılan Nesneler ve Renkler Veri Formu aracılığıyla kadın, erkek, kız çocuk ve erkek çocuklar ile bağdaştırılan nesneler ve renkler toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir.

Hikâye kitaplarında bulunan görsellerde ve metinlerde geçen nesneler ve renkler, kadın ve erkek, kız çocuk ve erkek çocuk olmak üzere çözümlenmiş ve gruplandırılmıştır. Kodlama işleminden bir kesit aşağıda Tablo 3.19'da görülebilir.

Tablo 3.19. Hikâye kitapları cinsiyetlerle bağdaştırılan nesne ve renkler kodlama kesiti

Hk.19			
Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Küpe Kolye	Kılıç Bayrak	Kılıç Oyuncak	Mektup Kalem Kâğıt
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Yeşil Sarı Kırmızı	Mavi Kahverengi	Mor Sarı Kırmızı	Mor Pembe Sarı, Mavi Kırmızı Kahverengi

Bu çözümleme ile ulaşılan bulgular çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

- **Dil ve Anlatımda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği:** Bu temada Dil ve Anlatımda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Veri Formu aracılığıyla resimli tarih hikâye kitaplarının dil ve anlatım özelliklerinde cinsiyet eşitsizliğine yol açan ifadeler incelenmiştir.

Hikâye kitaplarında yer alan metinlerde Toplumsal cinsiyet eşitsizliği içeren ifadeler tespit edilerek veri formuna kaydedilmiştir. İncelemenin sonucunda ulaşılan bulgular çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Aşağıda Tablo 3.20’de görülebileceği gibi cinsiyetçilik/eşitsizlik içeren ifadeler her bir hikâye kitabı özelinde tespit edilerek kaydedilmiştir.

Tablo 3.20 Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği kodlama kesiti

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeren Örnek Cümleler
“... Banu hatun nur topu gibi sağlıklı bir erkek bebek dünyaya getirmişti.” (HK.12, s.47)
“Tarihçiler bu muazzam kadını Büyük Türk Anası ve Devlet Ana gibi isimlerle anmışlardır.” (HK.12, s.130)
“Bana “Kadın ana”, “Hatun ana” da derler.” (HK.25, s.1)
“Altun Can Hatun Büyük Selçuklu Devletinin kurucusu ve hükümdarı Tuğrul Bey’in eşidir.” (HK.29, s.103)
“Kızlarımız da erkek çocuklar gibi güçlü yetiştirilirdi.” (HK.18, s.5)
“Din adamı” (HK.10, s.26)

“İlim adamı” (HK.20, s.4)
“Devlet adamları” (HK.22, s.18)
“Düşünce adamı” (HK.20, s.1)

Tablo 3.20’nin devamı

Elde edilen veriler, cinsiyet rolleri (özellikle annelik), cinsiyetçi dil kullanımı, mesleklerde cinsiyetçilik, eğitimde cinsiyetçilik kriterlerine göre çözümlenerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmanın tüm aşamaları detaylı şekilde açıklanmıştır. Nitekim nitel araştırmada dış geçerlik kapsamında araştırmanın genellenebilirliğini sağlamak, “nitel araştırmacının okuyucuyu, araştırmanın tüm aşamaları hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmesi” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 272) ile mümkün olabilmektedir. Güvenirlik kapsamında özellikle de veri toplama ve analiz süreci detaylı olarak, örnekler sunularak açıklanmıştır. Veri toplama formları uzman görüşü alınarak oluşturulmuş/revize edilmiş; formların tümü ekler kısmında sunulmuştur. Yapılan analizlerden bulgulara nasıl ulaşıldığı ve nasıl sunulduğu ayrıntılı olarak açıklanmış ve tablo kesitleri sunularak gösterilmiştir. Tüm bu işlemler araştırmanın güvenilirliğini sağlamaya dönük aşamalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 275). Yapılan analizler bir uzman ile paylaşılarak görüşüne başvurulmuş, uzman görüşü doğrultusunda analiz ve bulgular gözden geçirilerek son şekli verilmiştir. Benzer bir çalışma yürütecek araştırmacı ve okuyucular benzer formlar ve işlemler yoluyla benzer sonuçlara ulaşabilirler.

Bu bölümde çalışmanın yöntemine etraflıca değinilmiş olup takip eden bölümde veri analiz süreci sonunda elde edilen bulgular ele alınmıştır.

4. BULGULAR

Bu başlık altında araştırmaların bulguları belirlenen alt amaçlar ve temalar bağlamında başlıklandırarak sunulmuştur.

4.1. Fiziksel Tasarım Özellikleri

4.1.1. Hikâye kitaplarının künyesi

Bu başlık altında resimli tarih hikâye kitaplarının künyesi incelenmiştir. Hikâye kitabı künyesi adı altında incelenen başlıklar; kitabın yazarı veya editörü, kitabın resimleyeni, kitabın yayınevi, basım yeri, basım yılı, baskı sayısı, sayfa sayısıdır. Elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1 Hikâye kitapları künyesi

Hikâye Kitabı	Yazar	Resimleyen	Yayınevi	Basım yeri	Basım yılı	Baskı sayısı	Sayfa sayısı
HK.1 BEN BİLGE KAĞAN	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2020	6.Baskı	24
HK.2 BEN OĞUZ KAĞAN	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2018	6.Baskı	24
HK.3 BEN METE HAN	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2020	3.Baskı	24
HK.4 BEN ATTİLA HAN	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2018	1.Baskı	24
HK.5 BEN DEDE KORKUT	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2020	5.baskı	24
HK.6 TEMİRKUT METEHAN VE KUT KILICI	Hasan ERİMEZ	Enis TEMİZEL	Ötüken Yayınevi	İstanbul	2019	-	128
HK.7 TEMİRKUT OĞUZKAĞANIN YOLU	Hasan ERİMEZ	Enis TEMİZEL	Ötüken Yayınevi	İstanbul	2019	-	115

HK.8 KUMANDAN ATTİLA	Yiğit Recep EFE	İbrahim Hakkı USLU	Acayip Yayıncılık	Ankara	2022	Özel Baskı	206
HK.9 KUMANDAN METE HAN	Yiğit Recep EFE	İbrahim Hakkı USLU	Acayip Yayıncılık	Ankara	2022	Özel Baskı	206
HK.10 BİLGE KAĞAN & KÜL TİĞİN/ GÖKTÜRKLERİN YÜKSELİŞİ	Sıtkı ÖZTÜRK	-	Anatolia Yayıncılık	İstanbul	2019	1.Baskı	71
HK.11 ORHAN YAZITLARI	Yücel ÖZTÜRK	Esra GÖZDE	Cezve Çocuk Yayınları	İstanbul	2021	1.Baskı	160
HK.12 SELÇUKLU TARİHİ 1 SELÇUK BEY, TUĞRUL VE ÇAĞRI BEY DÖNEMLERİ	Zehra AYGÜL	İbrahim ÇİFTÇİ	Uğurböceği Yayınları	İstanbul	2019	2.Baskı	143
HK.13 SELÇUKLU TARİHİ 2 ALPARSLAN VE MELİKŞAH DÖNEMİ	Zehra AYGÜL	İbrahim ÇİFTÇİ	Uğurböceği Yayınları	İstanbul	2019	3.Baskı	143
HK.14 SELÇUKLU TARİHİ 3 SELÇUKLU'NUN YIKILIŞI – ANADOLU SELÇUKLULARI	Zehra AYGÜL	İbrahim ÇİFTÇİ	Uğurböceği Yayınları	İstanbul	2019	4.Baskı	143
HK.15 SELÇUKLU TARİHİ 4 SELÇUKLULARDA KÜLTÜR VE MEDENİYET, HANIM SULTANLAR, BÜYÜK ÂLİMLER VE AHİLİK TEŞKİLATI	Zehra AYGÜL	İbrahim ÇİFTÇİ	Uğurböceği Yayınları	İstanbul	2019	2.Baskı	143
HK.16 BEN NASREDDİN HOCA	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2019	3.Baskı	24
HK.17 BEN YUNUS EMRE	Suat TURGUT	Oğan KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayıncılık	İstanbul	2018	2.Baskı	24

HK.18 BEN ERTUĞRUL GAZİ	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2018	1.Baskı	24
HK.19 BEN AHMET YESEVİ	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2020	2.Baskı	24
HK.20 BEN HACI BEKTAŞİ VELİ	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2020	1.Baskı	24
HK.21 BEN FARABİ	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2020	3.Baskı	24
HK.22 BEN İBN-İ SİNA	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2018	3.Baskı	24
HK.23 BİZ TUĞRUL VE ÇAĞRI BEYLER,	Suat TURGUT	Serhat FİLİZ	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2020	10. Baskı	24
HK.24 BEN ALPARSLAN	Suat TURGUT	Serhat FİLİZ	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2021	11. Baskı	24
HK.25 BEN FATMA BACI	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2021	8. Baskı	24
HK.26 BEN AHİ EVREN	Suat TURGUT	Oğın KANDEMİROĞLU	Güneşyolu Yayınclık	İstanbul	2018	3.Baskı	24
HK.27 KAHRAMANLARIMIZ / ALPARSLAN	İbrahim KALKAN	Orhan BAL – Ayhan BAL	Semerkan Yayınclık	İstanbul	2008	-	24
HK.28 HACI BEKTAŞ VELİ	Eda BAYRAK	Emre ULAŞ	Yediveren Yayınları	İstanbul	2019	-	119
HK.29 MALAZGİRT ZAFERİ	Muzaffer TAŞYÜREK	Fatih OKTA	Pırılı Yayınclık	İstanbul	2017	-	160
HK.30 NİZAMÜLMÜLK	Hasan YİĞİT	Murat SEVİNÇ	Maviçatı Yayınları	İstanbul	2017	-	77

Tablo 4.1'in devamı.

Bu çalışmada 30 adet resimli tarih hikâye kitabından yararlanılmıştır. Tablo 4.1’de de görüldüğü gibi “HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK5, HK.6, HK.7, HK.8, HK.9, HK10, HK.11” hikâye kitapları “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” konusu kapsamındadır. “HK.12, HK.13, HK.13, HK.14, HK.15, HK.16, HK.17, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26, HK.27, HK.28, HK.29, HK.30” hikâye kitapları “Yeni Yurt Anadolu” konusu kapsamındadır. Çalışmada incelenen hikâye kitaplarının yayınevleri ve frekanslarına bakıldığında; Güneşyolu Yayıncılık (*f* 16) Uğurböceği yayınları (*f* 4), Ötüken yayınevi (*f* 2), Acayip yayıncılık (*f* 2), Semerkand (*f* 1), Yediveren (*f* 1), Pırlıltı (*f* 1), Maviçatı (*f* 1), Anatolia (*f* 1), Cezve (*f* 1) çocuk yayınları şeklindedir. Bu noktada, ilgili tarihsel dönemlere ait en fazla resimli hikâye kitabı yayımlayan yayınevlerinden birinin “Güneşyolu” olduğu görülmektedir. Hikâye kitapları 2008–2022 yılları arasını kapsamaktadır. Bu yıllar arasında basılan hikâye kitaplarında 11 baskı yaptığı tespit edilen, en çok baskı yapanlar arasında HK.24 görülmektedir. Bu hikâye kitabını 10. baskısını yapan HK.23, 8.baskısını yapan HK.25, 6.baskısını yapan HK.1, HK.2 takip etmektedir. ”HK.4, HK.10, HK.11, HK.18, HK.20” yalnızca 1. baskısını yaptığı gözlemlenmiştir. Hikâye kitaplarının yazarlarına bakıldığında, genelinin (*f* 25) erkek olduğu dikkat çekmiştir.

“HK.12, HK.13, HK.14, HK.15, HK.28” hikâye kitaplarının yazarları kadındır fakat resimleyenlerin erkek olduğu; “HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK5, HK.6, HK.7, HK.8, HK.9, HK10, HK.11, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26, HK.27, HK.29, HK.30” hikâye kitaplarının yazarının erkek olduğu, yalnızca HK.11’in resimleyeninin kadın olduğu gözlemlenmiştir.

En çok baskı yapan hikâye kitaplarının özellikleri arasında renkli resimli, diğer hikâye kitaplarına göre daha az sayfa sayısına sahip olması, yazarlarının ve resimleyenlerinin erkek olması dikkat çekmektedir. En çok baskı yapan hikâye kitaplarının, çocuk kitapları arasında büyük rağbet gördüğü çıkarımı yapılabilir. Zira en çok tercih edilen kitapların sıklıkla yeniden basılmış olduğu açıktır. Bu durum bu kitapların daha fazla okuyucuya iletilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Bu bulgular, en çok baskı yapan hikâye kitaplarında yazar ve resimleyenlerin çok azının kadın olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan Konür (2021)’e göre çocuk edebiyatında kadın yazarların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Çocuk edebiyatındaki çocuk hassasiyeti, anne çocuk bağlamında ele alınan olaylar ve durumların çokluğu, toplumsal cinsiyete karşı kadın yazarlarda gelişen bilinç bu alandaki kadın yazar oranının yüksekliğini açıklayabilecek sebepler olarak

görülmektedir (Konür, 2021, s.62). Bu ifadeler, genel olarak çocuk edebiyatında kadın yazarların sayıca ağırlıkta olduğunu ileri sürmekle birlikte bu durumun tarihsel hikâye kitaplarında aynı olmadığı anlaşılmaktadır. İncelenen 30 hikâye kitabının yalnız 5'inin kadın yazarlarca kaleme alınmış olması ve 1'inin resimleyeninin kadın oluşu bu durumun somut bir göstergesidir. Bu bulgular, incelenen hikâye kitapları bağlamında çocuk edebiyatında resimli tarihsel hikâye kitaplarının genelinde erkeklerin elinden çıkmış olduğunu göstermektedir. En çok okunan kitapların Tuğrul ve Çağrı Beyler ile Alparslan'a, dolayısıyla Selçuklu tarihine odaklananlar olduğu bulgulanmıştır. Bunu yine Selçuklu dönemi bağlamında Fatma Bacı konulu kitap takip ederken, en çok basımı yapılmış diğer kitapların Bilge Kağan ve Oğuz Kağan'ı, bu bağlamda ilk Türk devletlerini merkeze alan kitaplar olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada, Anadolu Bacıları Teşkilatı kurucusu Fatma Bacı haricinde devlet yöneticisi rolünü üstlenmiş kahramanların ön plana çıktığı söylenebilir. Baskı sayısı fazla kitaplar, bir seri (Adam Olmuş Çocuklar, Yıldızlara Ulaşmak Serisi-1) şeklinde aynı yayınevinin (Güneşyolu Yayıncılık) Türk tarihinin öne çıkmış kahramanlarını tanıtan ürünleridir. Bu kitaplar ileride de değinileceği gibi, her sayfası resimli, görece az metin içeren, kahramanların yaşam öykülerini kendi ağızlarından anlattığı, okuyucu yaş grubu kitlesine hitap edecek nitelikte, kahramanların çocuksu resmedilmiş olduğu kitaplardır.

4.1.2. Hikâye kitaplarının kapak tasarımının içeriğe uygunluğunun incelenmesi

Bu başlık altında resimli tarih hikâye kitaplarının kapak tasarımları ile kitap içeriği ile olan uyumu incelenmiştir. Hikâye kitaplarının kapak tasarımları içerik ile tamamen uyumlu, kısmen uyumlu ve uyumsuz olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Çocuklara bir hikâye kitabı alınırken öncelikle dış görünüme bakılmaktadır. “Kitapların satın alınma ve tercih edilme sürecinde rol oynayan pek çok etken vardır. Bu etkenlerden biri de kitap kapağıdır. Ürünün ambalajı olarak nitelendirilebilecek olan kapak, okuyucunun dikkatini çekmede önemli rol oynamaktadır (Kaplan, 2017, s.1585).” Öğrencinin dikkatini çekmesi, onu okuması için düşündürmesi ve en önemlisi kitabın içeriğini, kitapta verilmek istenen mesajı kitabın kapağından anlayabilmesi ve fikir sahibi olabilmesi gerekmektedir (Albayrak ve Yeşilyurt, 2020). Öğrenci, kitap kapağından ne okuyacağı ile ilgili mesajı doğru ve olumlu yönde alırsa o kitaba daha bilinçli yaklaşması ve kitabı okumaya daha istekli olması beklenebilir. Kapak tasarımında bulunan sloganlar, resimler, semboller, okuyucunun üzerinde büyük etkiye sahiptir (Kaplan, 2017). Bunun için kitap

kapaklarının mümkün olduğunca içerik ve ilgili kazanımla uyumlu olması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada da incelenen resimli tarih hikâye kitaplarının kapak tasarımında hangi özelliklerin bulunduğu ortaya konulmuştur. Hikâye kitabı kapağında bulunan hangi özelliğin, öğrenciye içerik ile ilgili ne mesaj verdiği, hangi temaya karşılık geldiği Tablo 4.2'de detaylı bir şekilde çözümlenmiştir. Çözümlemeye göre hikâye kitaplarının kapak tasarımlarının içerik ile ne derece uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4.3 ve Grafik 4.1'de sunulmuştur.

Tablo 4.2 Hikâye kitapları kapak tasarımı

Hikâye Kitabı	İçerikteki Temalar/Mesajlar	Kapaktaki İmgeler	Kapaktaki Yazılar	Kapak-İçerik Uyumu
HK.1	Birlik-beraberlik Devlet yönetimi Orhun Yazıtları Savaş	Kılıcı elinde Bilge Kağan Orhun Yazıtı	Adam Olmuş Çocuklar Yıldızlara Ulaşmak Serisi-1 Ben Bilge Kağan Öne Çıkan Değerler Liderlik Bilgi-Bilim Sorumluluk Çalışkanlık Bütünlük İçimizdeki Çocuğun Yaşı Yoktur	Uyumlu
HK.2	Birlik-beraberlik Devlet yönetimi Savaş Türklerin türeyiş hikayesi	At üzerinde ve üzerinde savaş kıyafetleri olan Oğuz Kağan Oğuz Kağan'ın minyatür portresi Türklüğün simgesi bozkurt	Adam Olmuş Çocuklar Yıldızlara Ulaşmak Serisi-1 Ben Oğuz Kağan Öne Çıkan Değerler Liderlik Özgürlük Özgüven Kahramanlık Cesaret İçimizdeki Çocuğun Yaşı Yoktur	Uyumlu

HK.3	Liderlik Devlet Yönetimi Başarı Eğitimin önemi Savaş Düzenli ordu Çinli prensesle evlilik Kararlılık	At üzerinde kılıcı belinde Mete Han Mete Han'ın minyatür portresi Çinli prenses Büyük Hun Devleti'nin simgesi	Adam Olmuş Çocuklar Yıldızlara Ulaşmak Serisi-2 Ben Mete Han Öne Çıkan Değerler Liderlik Disiplin Özgüven Özgürlük Cesaret Vatanseverlik İçimizdeki Çocuğun Yaşı Yoktur	Uyumlu
HK.4	Liderlik Devlet Yönetimi Savaş Merhamet Kararlılık Özgüven Barış	At üzerinde, savaş kıyafetleri ve ok-yay ile savaşan Attila Han Kılıcı elinde Attila Han'ın gençliği Türklüğün simgesi bozkurt	Adam Olmuş Çocuklar Yıldızlara Ulaşmak Serisi-2 Ben Atilla Han Öne Çıkan Değerler Özgüven Kahramanlık Liderlik Cesaret Adalet Barış İçimizdeki Çocuğun Yaşı Yoktur	Uyumlu
HK.5	Bilgelik Kahramanlık Dede Korkut Destanı Birlik beraberlik Vatanseverlik Yardımseverlik Cesaret Türkçe'nin önemi	Asası ve kopuzu elinde Dede Korkut Çadırlarda yemek pişiren kadınlar Dede Korkut'un yaşlı halinin portresi	Adam Olmuş Çocuklar Yıldızlara Ulaşmak Serisi-1 Ben Dede Korkut Öne Çıkan Değerler Bilgelik Dürüstlük Hayal- ilham Cesaret Ustalık İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Kısmen Uyumlu
HK.6	Savaş Liderlik Çinli prensesle evlilik Siyasi evlilik Cesaret	İki elinde kılıç, at üzerinde savaşan asker (Louran) Elinde kılıcı olan yaralanmış Mete Han Çin seddi	Temirkut Mete Han ve Kut Kılıcı	Kısmen uyumlu
HK.7	Savaş Liderlik Cesaret	Tahtında oturan Oğuz Kağan yanında Temirkut ve Türklüğün simgesi bozkurt	Temirkut Oğuz Kağan'ın Yolu	Kısmen Uyumlu

HK.8	Savaş, Liderlik Gök tanrı İnancı Cesaret	Kılıç ve kalkan ile at üzerinde savaşan Attila Hun Devleti'nin bayrağı Savaşan askerler	Kumandan Attila Özel Baskı	Kısmen Uyumlu
HK.9	Savaş Liderlik Cesaret Kahramanlık Ötüken	Ok ve yay ile at üzerinde savaşan Mete Han Savaşan askerler	Kumandan Mete Han Özel Baskı	Kısmen Uyumlu
HK.10	Türk Destanları Orhun Abideleri Liderlik Cesaret Devlet Yönetimi Kahramanlık On iki hayvanlı Türk Takvimi	Ok ve yay ellerinde üç asker	Tarih Dede ve Emir Ataların İzinde Bilge Kağan & Kül – Tigin Göktürklerin Yükselişi Roman-Hanlar Serisi: 3	Kısmen Uyumlu
HK.11	Türkçe'nin oluşumu Türkçe'nin gelişimi Türkçe'nin zaman içinde değişimi Orhun Abideleri	Orhun Abideleri Orhun Abidelerine yazılar yazan çocuk ve arkadaşları Bir yaşlı kadın	Orhan Yazıtları	Uyumlu
HK.12	Savaş Devlet kuruluşu ve yönetimi Liderlik Birlik ve beraberlik İslamiyet'in kabulü	Ellerinde kılıç olan asker Çadır At üzerinde Selçuklu bayraklı mızrak taşıyan asker	Neşeli, keyifli, macera ve bilgi dolu Selçuklu tarihi-1 Selçuk bey – Tuğrul ve çağrı bey dönemi	Kısmen Uyumlu
HK.13	Savaş Liderlik Devlet yönetimi Hilal taktiği Hoşgörü Merhamet	Ellerinde kılıç olan asker Çadır At üzerinde Selçuklu bayraklı mızrak taşıyan asker	Neşeli, keyifli, macera ve bilgi dolu Selçuklu tarihi-2 Alparslan ve Melikşah dönemleri	Kısmen Uyumlu
HK.14	Savaş Devlet yönetimi Anadolu'nun fethi Haçlı seferleri	Ellerinde kılıç olan asker Çadır At üzerinde Selçuklu bayraklı mızrak taşıyan asker	Neşeli, keyifli, macera ve bilgi dolu Selçuklu tarihi-3 Selçuklunun yıkılışı – Anadolu Selçukluları	Kısmen Uyumlu

HK.15	Savaş Kültür ve medeniyet Kadın sultanlar Devlet yönetimi Selçuklu alimleri Ahilik teşkilatı Birlik ve beraberlik Bacıyan-ı Rum Çalışkanlık Adalet Eşitlik	Ellerinde kılıç olan asker Çadır At üzerinde Selçuklu bayraklı mızrak taşıyan asker	Neşeli, keyifli, macera ve bilgi dolu Selçuklu tarihi-4 Selçuklularda kültür ve medeniyet, hanım sultanlar, büyük alimler ve ahilik teşkilatı	Kısmen Uyumlu
HK.16	Birlik beraberlik Adalet Türk Halk Felsefesi ve Değerleri Farkındalık Dürüstlük Öz eleştiri	Eşeğe ters binmiş Nasreddin Hoca içi dolu kazan Tavuk Yoğurt Ev Selçuklu devleti bayrağı	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-2 Ben Nasreddin Hoca Öne çıkan değerler Ustalık Çözüm Hoşgörü-umut Adalet Cesaret Saygı-sevgi İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu
HK.17	Birlik ve Beraberlik Anadolu'nun Türkleşmesi Türk Kültürü Türkçe'nin önemi Adalet Hoşgörü Barış	At üzerinde, elinde güller ile duran Yunus Emre Yunus Emre'nin minyatür portresi	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-2 Ben Yunus Emre Öne çıkan değerler Hoşgörü Sabır Birlik-bütünlük Çalışkanlık İyimserlik Saygı-sevgi İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu
HK.18	Savaş Devlet yönetimi Osmanlı Devleti'nin temelleri Adalet İleri görüşlülük Vatanseverlik Türk boyları	Kayı boyu bayrağı Türk bayrağı Osmanlı arması Ertuğrul Gazi'nin minyatür portresi Belinde kılıcı ile Ertuğrul gazi	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-2 Ben Ertuğrul Gazi Öne çıkan değerler Özgüven Sorumluluk Liderlik Cesaret Adalet	Uyumlu

	Birlik ve beraberlik Kadına saygı ve sevgi Barış		Hoşgörü İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	
HK.19	Hoşgörü Hayvanseverlik Vatanseverlik Birlik ve beraberlik Türk birliği Dini değerler Çalışkanlık Divan-ı Hikmet Türk-İslam birliği	Ahmet Yesevi'nin portresi Türk bayrağı Kelebek, fare, arı, tavşan Çiçek	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-2 Ben Ahmet Yesevi Öne çıkan değerler Hoşgörü Saygı ve sevgi Birlik-bütünlük Adalet Dürüstlük Merhamet	Uyumlu
HK.20	Anadolu'nun Türkleşmesi Türk kültürü Sevgi ve saygı “Makalat” eseri çalışkanlık Birlik ve beraberlik Türk alimler Türkçe'nin önemi Toplumsal Barış	Elinde hayvanlar olan Hacı Bektaş-i veli Kuş Köpek At Horasan tabelası	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-2 Ben Hacı Bektaş-i veli Öne çıkan değerler Hoşgörü Saygı-sevgi Eş duyum Dostluk Adalet Birlik-bütünlük İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu
HK.21	Bilimin önemi İkinci öğretmen Müziğin insan psikolojisine faydası Türk Filozoflar Cesaret Ahlak	Elinde kopuzu ve asası olan Farabi Matematik terimler ağacı Farabi'nin portresi Bilgi Kaf dağında tabelası	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-1 Ben Farabi Öne çıkan değerler Değişim Bilgi-bilim Ustalık Çözüm Hoşgörü İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu
HK.22	Bilimin önemi “Tıbbın kanunları” eseri Kitap okuma Araştırma	Elinde deney tüpü olan İbn-i Sina Kitaplar Mum Ay	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-1 Ben İbn-i Sina Öne çıkan değerler Başarı	Uyumlu

	Cesaret Erdemli olmak Sağlıklı yaşam	Tıbbın simgesi İbn-i Sina'nın portresi	Keşif Yardımseverlik Çalışkanlık Bilgi-bilim İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	
HK.23	Birlik ve beraberlik Savaş Cesaret İş birliği Türk birliği Bilime ve ilime saygı Devlet kurmak ve yönetmek Liderlik	El ele vermiş Tuğrul ve Çağrı beyler Dandanakan tabelası Büyük Selçuklu bayrağı	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-1 Biz Tuğrul ve çağrı beyler Öne çıkan değerler Birlik, Bütünlük Özgüven Liderlik Cesaret İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu
HK.24	Türk birliği Savaş Devlet yönetimi “Fetihlerin babası” Birlik ve beraberlik Barış Merhamet	Savaş kıyafetleri giymiş Alparslan Anadolu tabelası	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-1 Ben Alparslan Öne çıkan değerler Liderlik Cesaret Özgüven Kararlılık Hoşgörü İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Kısmen uyumlu
HK.25	Birlik ve beraberlik İş birliği Adalet Kadınların iş hayatında yer alması Kadınların toplumdaki yerinin önemi İş ahlakı Dürüstlük Saygı ve sevgi Erdemli olmak Çalışkanlık Savaş Cesaret Vatanseverlik	Halı dokuma tezgahında halı dokuyan iki kadın Fatma bacı	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-1 Ben Fatma bacı Öne çıkan değerler Cesaret İş birliği Kahramanlık Üretim-ustalık Çalışkanlık İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu

HK.26	Birlik ve beraberlik İş birliği Adalet Erdemli olmak Dürüstlük Saygı ve sevgi Çalışkanlık İş ahlakı Vatanseverlik Türk kültürünün gelişimi Dayanışma Önderlik Yardımlaşma Kadınların iş hayatındaki yeri	Ahi Evran portresi Bir elinde terazi diğer elinde kumaş olan Ahi Evran Kumaşlar At arabasında bir adam	Adam olmuş çocuklar Yıldızlara ulaşmak serisi-1 Ben Ahi Evran Öne çıkan değerler Üretim Yardımlaşma Paylaşım Dürüstlük Adalet Vatanseverlik İçimizdeki çocuğun yaşı yoktur	Uyumlu
HK.27	Savaş Türk Birliği Çalışkanlık Cesaret Türk-İslam Birliği Hilal Taktiği Merhamet	At üzerinde ok yay ve kılıçla savaşan askerler	Kahramanlarımız Alparslan	Kısmen Uyumlu
HK.28	Türk-İslam birliği Hayvanseverlik Barış Sevgi ve saygı Yardımlaşma Birlik ve beraberlik	Kollarının altında hayvanlar olan hacı Bektaşî veli Aslan Geyik	İz bırakanlar Hacı Bektaş veli	Uyumlu
HK.29	Devlet Kurmak Devlet yönetimi Savaş Kadın Sultanlar	At üzerinde kılıçları olan iki asker	1001 destanlar Malazgirt Zaferi	Kısmen Uyumlu
HK.30	Devlet kurmak Devlet yönetimi Merhamet Savaş Kadın sultanlar Anadolu akınları	Nizamülmülk'ün portresi Elinde kâğıt ve kalem olan Nizamülmülk Mum Kur'an-ı Kerim	Nizamülmülk	Kısmen uyumlu

Tablo 4.2'nin devamı.

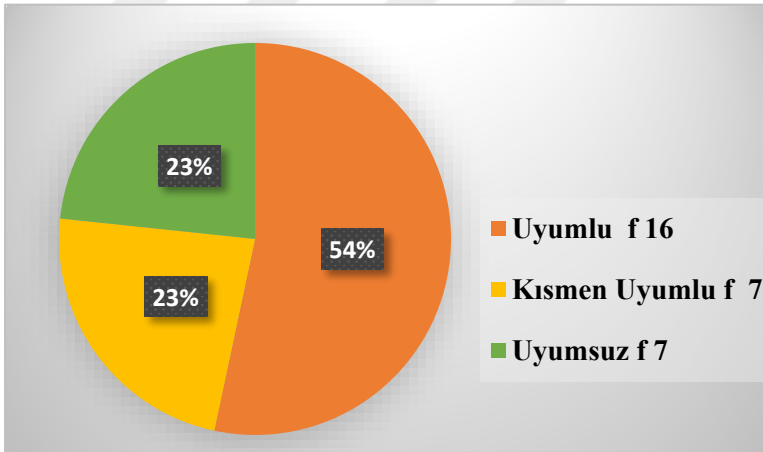
Hikâye kitaplarının hangilerinin kapak tasarımına uyumlu, kısmen uyumlu veya uyumsuz olduğu Tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4.3 Kapak tasarımının içeriğe uygunluğu

Uyumlu		Kısmen Uyumlu	Uyumsuz
HK.1	HK.2	HK.5	HK.10
HK.3	HK.4	HK.6	HK.12
HK.11	HK.16	HK.7	HK.13
HK.17	HK.18	HK.8	HK.14
HK.19	HK.20	HK.9	HK.15
HK.21	HK.22	HK.24	HK.27
HK.23	HK.25	HK.30	HK.29
HK.26	HK.28		

Kapak tasarımı ve içerik uyumunun oransal dağılımı, yüzde ve frekans değerleriyle aşağıda Grafik 4.1’de incelenebilir.

Grafik 4.1 Kapak tasarımının içeriğe uygunluğunun grafiği

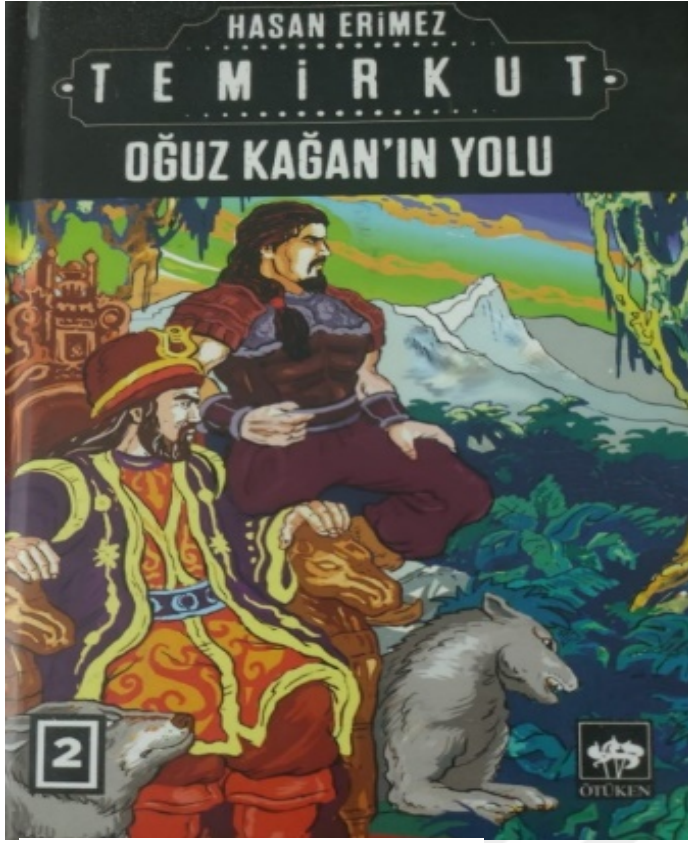

Grafik 4.1’e bakıldığında, incelenen hikâye kitaplarının kapak görselleri ve tasarımının %23’lük bir kısmının içerik ve kazanımla uyumsuz olduğu görülebilir. Nitekim “HK.10, HK.12, HK.13, HK.14, HK.15, HK.27, HK.29” hikâye kitaplarının kapak tasarımlarında içerik ile ilgili temalar/mesajlar ve imgeler tespit edilememiştir. %23’lük bir kısım ise kısmen uyumludur. Örneğin HK.5, HK.6, HK.7, HK.8, HK.9, HK.24, HK.30 hikâye kitaplarında yer alan konunun temelini savaşlar ve kahramanlıklar olduğu kapak tasarımında anlatılmaya çalışılsa da içerikte yer alan önemli mesajların kapağa

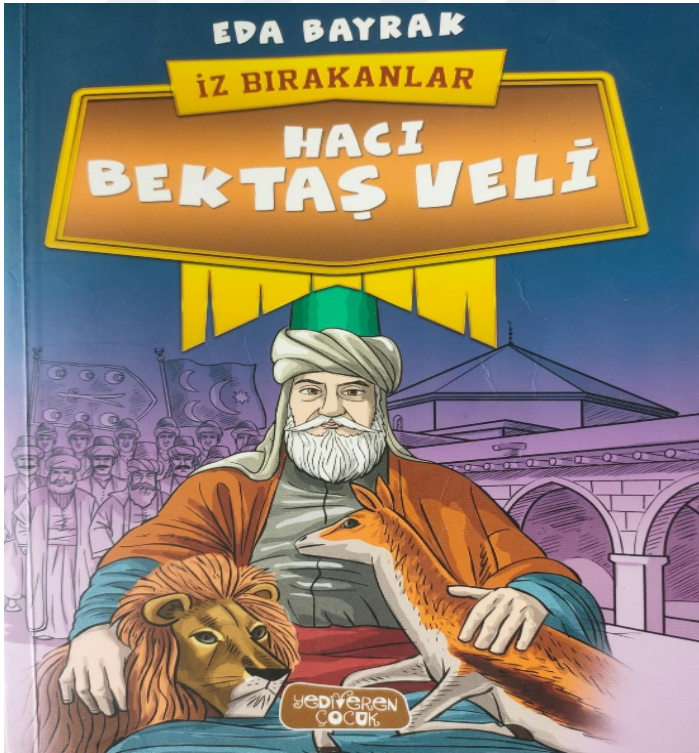
taşınmadığı fark edilmiştir, bundan dolayı kısmen uyumlu bulunmuştur. %54'lük kısmın ise kapak tasarımı içerik ve kazanım ile tamamen uyumlu olduğu saptanmıştır. HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.11, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.25, HK.26, HK.28'de kapak tasarımı ve içeriğin tamamen uyumlu olduğu, içerikte anlatılan olaylarla ilgili nesnelerin, sembollerin mesajların ve tarihsel karakterlerin kapakta yer almasından anlaşılmaktadır. İçerikteki duyguların ise kitap kapağında renklerle anlatıldığı düşünülmektedir. Nitekim içerikte kahramanlıktan, savaştan, Türklük 'ten, adalet gibi değerlerden bahsedildiğinde, kapak tasarımında Türklüğü simgeleyen bozkurt, savaşı simgeleyen kılıçlar, ok ve yay nesneleri, adaletin simgesi terazi gibi sembol imgelere yer verildiği görülmektedir. Milli değerlerin ağırlıklı olarak anlatıldığı hikâye kitaplarının kapağında daha keskin ve koyu renkler (koyu kahverengi, yeşil, kırmızı, mavi vb.) kullanılmıştır. Etik değerlerin ağırlıklı yer aldığı hikâye kitaplarında ise daha gözü yormayan renklerin (mavi, pembe, sarı, mor, yeşil, turuncu vb.) kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kapak tasarımlarında içerik ile ilişkili daha çok mesaj barındıran hikâye kitaplarının öğrenciler için dikkat çekici, aynı zamanda öğrenmeyi destekleyici olduğu ileri sürülebilir. İncelenen hikâye kitaplarına ait kapak tasarımlarından örnekler aşağıda sunulmuştur.

Şekil 4.1 HK.3 Kapak tasarımı

Şekil 4.2 HK.7 Kapak tasarımı

Şekil 4.3 HK.28 Kapak tasarımı

Şekil 4.4 HK.14 Kapak tasarımı

Şekil 4.1-HK.3'ün içeriğinde Metehan'ın at üzerinde savaştığı, Çinli prensesle diplomatik bir evlilik yaptığı bilgileri bulunmaktadır. Bu bilgilerle örtüşecek nitelikteki imgelerin kapak tasarımında gayet açık bir şekilde yer alması içerikle uyumlu olduğunu göstermektedir. Fakat Şekil 4.4-HK.14'ün kapağında yalnızca iki askerin savaş halinde olması, hikâye kitabının içeriğinde bulunan Anadolu Selçuklularının kuruluşu veya Selçuklu Devletinin yıkılışına yönelik yeterli öngörüü sağlayamadığından, bu kapak tasarımının içerikle uyumsuz olduğu ileri sürülebilir. Zira Selçuklu devletini çağrıştıran herhangi bir sembol veya imgeye yer verilmediğinden, kapaktaki yazıların yardımı olmadan kitabın Selçuklu tarihiyle bağlantısını kurmak oldukça güçtür. Ancak yazılarla birlikte değerlendirildiğinde içerikte Selçuklu tarihinin savaş/fetih odaklı bir anlatımının kurgulandığı öngörülebilir. Öte yandan kapağın üst kısmında görülen “neşeli, keyifli, macera ve bilgi dolu” ifadeleri, kitabı okumak için öğrencide merak ve motivasyon sağlayabilecek niteliktedir. Kitap içeriğinde, milli değerler yoğundur ve kapak tasarımında siyah, mavi, kırmızı, kahverengi gibi renklerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Şekil 4.2-HK.7'nin kapağında Oğuz Kağan'ın, Temirkut ile birlikte yaptığı mücadelelerini temsilen Oğuz Kağan ve Temirkut'un görselleri vardır. Hikâyenin kahramanları bir orman görüntüsü içerisinde ve ileriye doğru bakarken resmedilmiştir.

Fakat içerikle ilgili daha fazla imge bulunmadığından, kısmen uyumludur. Şekil 4.3-HK.28 etik değerlerin ağırlıkta olduğu bir kitaptır. Kapak tasarımında mor, pembe, turuncu, sarı gibi renklerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kahramanın hayvanları severken resmedilmiş olması, içerikteki hayvanseverlik temasını yansıtmaktadır. Yine arkada İslam'ı simgeleyen hilalli bayraklarla siluet şeklinde görünen insanlar, içerikteki Türk İslam birliği, birlik-beraberlik temalarını çağrıştırmaktadır. Kapak-içerik uyumu bağlamında tespit edilen bir diğer bulguya göre özellikle siyasi tarih konularının ön plana çıktığı kitap kapaklarında ok ve yay taşıyan, savaş halinde görünen atlılar ile belinde veya elinde kılıç olan kahramanlar/tarihsel aktörler en çok tekrar eden (17 kitap) ve bu çalışma kapsamında incelenen hemen hemen tüm kitaplarda birbirine çok benzeyen görüntülerdir. Kültür, sanat, sosyal yaşam konuları içerikte yer alsa bile, kapakta içeriği temsilen savaşçı atlı askerler resmedilmiştir.

Bu başlık altında çözümlenen veriler, incelenen kitapların yarıdan biraz fazlasının (%54) kapak ve içerik uyumunun yeterli; üçte birinin (%23) kısmen yeterli ve yine üçte birinin (%23) yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Uyumlu ve kısmen uyumlu veri oranları (sırasıyla %54 ve %23) birlikte düşünüldüğünde kitapların %77'sinin kapak-içerik uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğu ileri sürülebilir.

4.1.3. Hikâye kitaplarının yazı tasarımının incelenmesi

Bu başlık altında resimli tarih hikâye kitaplarının yazı tipi, yazı boyutu, her bir kitabın sistematik örneklemeğe göre ilk, orta ve son sayfalarının analizi sonucu elde edilen ortalama satır sayısı ve yazı tasarımı tutarlılığına ait veriler çözümlenerek Tablo 4.4'te sunulmuştur.

Tablo 4.4 Hikâye kitapları yazı tasarımı

Hikâye Kitabı	Yazı Tipi	Yazı Boyutu	Ortalama Satır Sayısı	Tasarım Tutarlılığı
HK.1	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	12	Tutarlı
HK.2	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	6	Tutarlı
HK.3	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	9	Tutarlı

HK.4	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	10	Tutarlı
HK.5	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	10	Tutarlı
HK.6	Kapak-Bölüm Ayrımı- Dharma Gothic P Metin- Volkorn Regular	10 Punto	16	Tutarlı
HK.7	Kapak-Bölüm Ayrımı- Dharma Gothic P Metin- Volkorn Regular	10 Punto	21	Tutarlı
HK.8	Kapak- Dreamwalker regular Başlık- Cataneo BT Metin- Sumana	10 Puntodan Büyük	13	Tutarsız
HK.9	Kapak- Dreamwalker regular Başlık- Cataneo BT Metin- Sumana	10 Puntodan Büyük	15	Tutarsız
HK.10	Kapak- Cali Brush Sayfa 5 ve 6- Akka Std Sayfa 7- Caveat Metin- Mukta Malar	10 Puntodan Büyük	12	Tutarsız
HK.11	Kapak- The Minion Bölüm Ayrımı- Guerrilla Font Metinlerin Aralarında- Dyeline -Soft Marshmallow Metin- Comenia Sans Cond Ek Bilgilerde- Seravek	10 Punto	15	Tutarsız
HK.12	Kapak- Ravie Bölüm Ayrımında- Başlıklarda Balton Metin- Garamond Not bölümünde- Woolwort	10 Puntodan Büyük	14	Tutarsız
HK.13	Kapak- Ravie Bölüm Ayrımında- Başlıklarda Balton Metin- Garamond Not bölümünde- Woolwort	10 Puntodan Büyük	13	Tutarsız
HK.14	Kapak- Ravie Bölüm Ayrımında- Başlıklarda Balton Metin- Garamond	10 Puntodan Büyük	9	Tutarsız

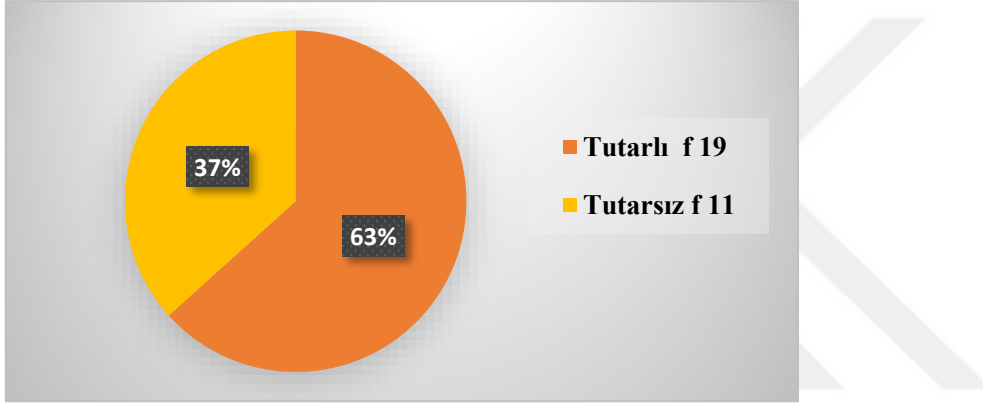
	Not bölümünde- Woolwort			
HK.15	Kapak- Ravie Bölüm Ayrımlarında- Başlıklarda Balton Metin- Garamond Not bölümünde- Woolwort	10 Puntodan Büyük	9	Tutarsız
HK.16	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	14	Tutarlı
HK.17	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	12	Tutarlı
HK.18	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	9	Tutarlı
HK.19	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	11	Tutarlı
HK.20	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	9	Tutarlı
HK.21	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	10	Tutarlı
HK.22	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	7	Tutarlı
HK.23	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	8	Tutarlı
HK.24	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	5	Tutarlı
HK.25	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	12	Tutarlı
HK.26	Kapak- Komika Title-Shadow Metin- Comic Sans MS	10 Puntodan Büyük	8	Tutarlı
HK.27	Metin- Tuff	10 Puntodan Büyük	8	Tutarlı
HK.28	Kapak- Otaku Rant Metin- Volkswagen TS Konuşma Metni- TR Kids	10 Puntodan Büyük	12	Tutarsız

HK.29	Kapak- Matura MT Script Capitals Başlık- OPTI Pegasus Metin- Arna Pro	10 Puntodan Büyük	15	Tutarsız
HK.30	Kapak- Cinematografica Başlık- Foglihtenno07 Metin- Goudy-Serial	10 Punto	15	Tutarsız

Tablo 4.4'ün devamı.

Tablo 4.4'ten elde edilen bulgular ışığında hikâye kitabının yazı tasarımının oransal dağılımı yüzde ve frekans değerleriyle aşağıda Grafik 4.2'te sunulmuştur.

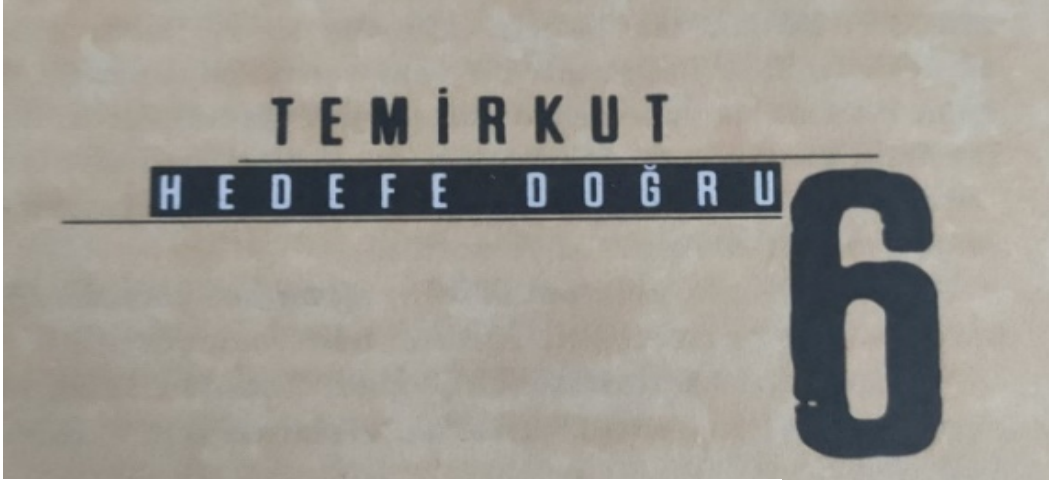
Grafik 4.2 Hikâye kitaplarının yazı tasarımı veri grafiği

Genel olarak kitap yazım kurallarında okuyucu tarafından anlaşılır bir yazı tipi kullanılması beklenir. Times new roman, Helvetica, Calibre gibi anlaşılır tema yazı tipleri kullanılması gerekmektedir (Usta, 2011). Yazı tiplerinin basit seçilmesi metnin öğrenci tarafından daha kolay ayırt edilmesi ve kolay okunmasını sağlamaktadır (Deniz ve Gönen, 2020). Hikâye kitaplarında kullanılan yazı tiplerine bakıldığında genel anlamda öğrencinin okuyabileceği düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Fakat kitap yazım kurallarında bahsedilen temel yazı tiplerine yer verilmediği gözlenmiştir.

Tablo 4.4'te görüldüğü gibi HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.6, HK.7, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26, Hk.27'nin yazı tiplerinin kendi içinde tutarlı olduğu gözlemlenmiştir. Fakat diğer kitapların yazımında birden fazla yazı tipi kullanılmıştır. HK.8, HK.9, HK.10, HK.11, HK.12, HK.13, HK.14, HK.15, HK.28, HK.29, HK.30'nin kendi içinde yazı tasarımı tutarsız olduğu tespit edilmiştir. Burada amaç kitabın albenisini yükselterek öğrencilerin dikkatini çekmek olsa da hikâye kitaplarını kendi içinde tutarsızlığa sürüklemiştir. İncelenen

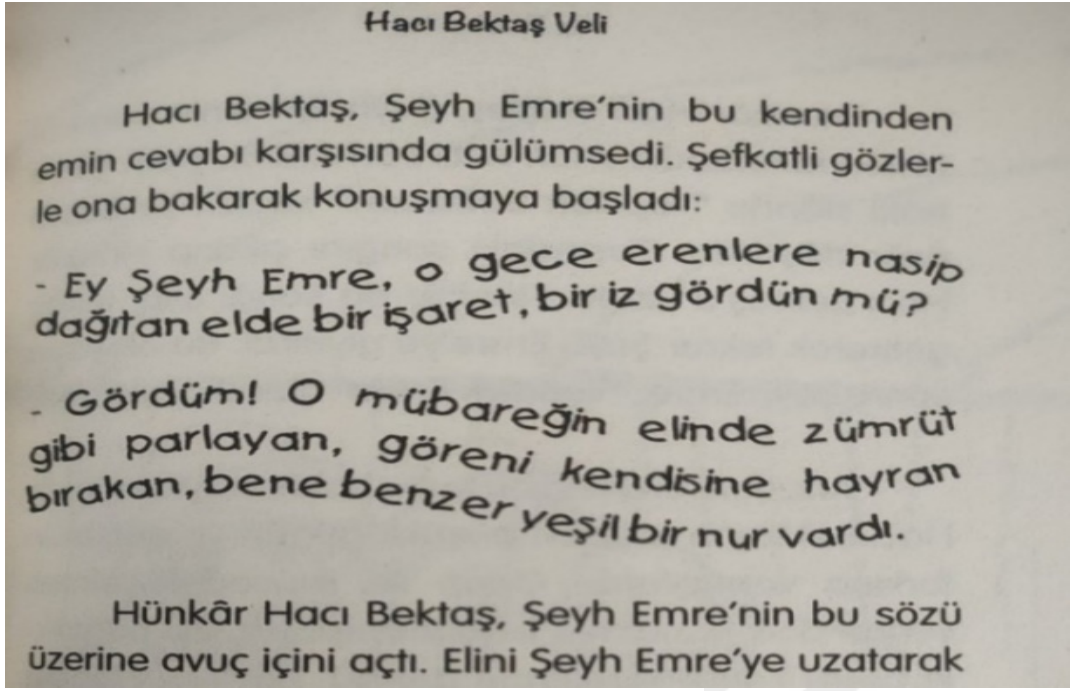
hikâye kitaplarının öğrencinin yaş düzeyine göre yazı boyutları değişmektedir. 6. Sınıf düzeyine göre 10 punto büyüklüğünde harfler kullanılması uygun görülmektedir (Gülersoy, 2013). Yazı boyutları genel olarak tüm kitaplarda 10 punto ve 10 puntunun üzerinde olarak belirlenmiştir. Yazı boyutunun yeterli büyüklükte olması, öğrenciler için hikâye kitaplarının anlaşılır ve okunaklı olmasını sağlamaktadır (Albayrak ve Yeşilyurt, 2020). İncelenen hikâye kitaplarında yazı boyutunun gerekli büyüklükte olduğu saptanmıştır. Satır sayısına bakıldığında Tertemiz vd. (2011)’e göre 6. Sınıf düzeyine göre 100 mm’lik kısımda en fazla 22 satır bulunmalıdır (Tertemiz vd., 2011 akt. Gülersoy, 2013). Elde edilen ortalamalara göre 6. Sınıf yaş düzeyine uygun olduğu belirlense de bazı hikâye kitaplarında satır sayılarının fazla olduğu bulgusu da göz ardı edilmemelidir. Aşağıda (Şekil 4.6 – Şekil 4.8), çalışmada incelenen hikâye kitaplarında yer verilen yazı tiplerinden örnekler sunulmuştur.

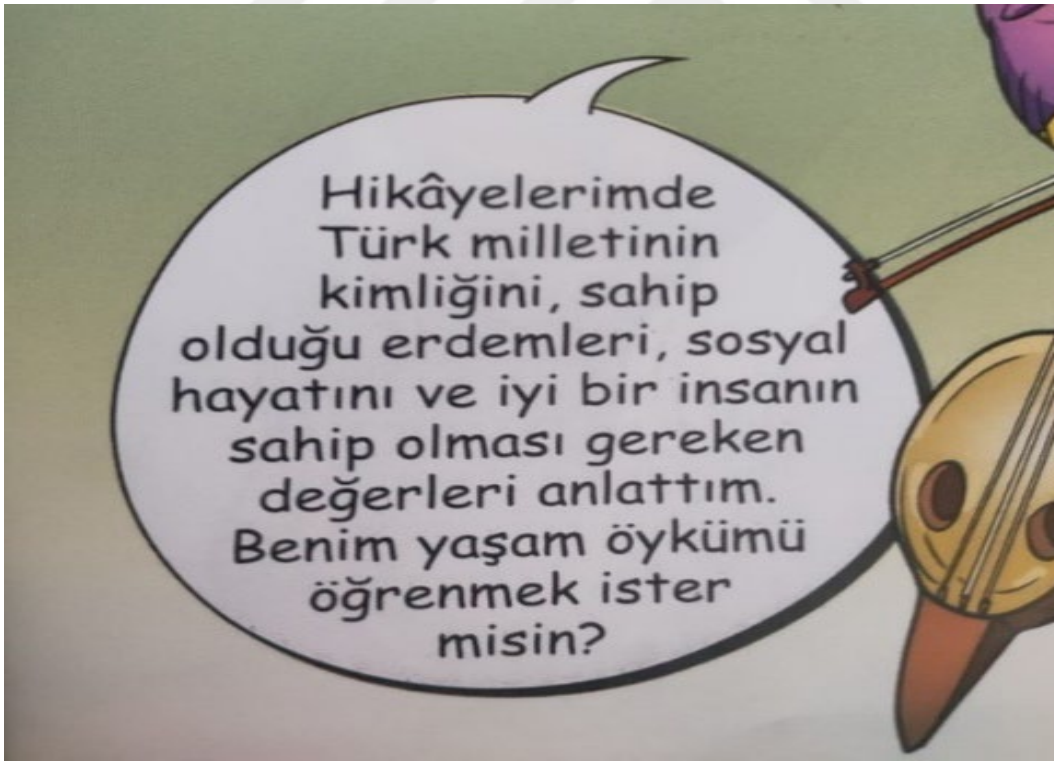
Şekil 4.5 HK.6 Bölüm arası yazı tipi örneği

Şekil 4.6 HK.11 Kapak yazı tipi örneği

Şekil 4.7 HK.28 Sayfa içi yazı tipi örneği

Şekil 4.8 HK.5 Sayfa içi yazı tipi örneği

Şekil 4.5- HK.6 örneğinde “Dharma Gothic P” yazı tipinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil4.6- HK.11 örneğinde “The Minion” yazı tipinin kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Şekil4.7- HK.28’de “Volkswagen TS ve TR Kids” yazı tipinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Şekil 4.8- HK.5’te “Comic Sans MS” yazı tipinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yazı tipinde öğrencilerin dikkatini çekmek amaçlı eğlenceli karakterler kullanılmıştır. Fakat hikâye kitabında kullanılan yazı tipi hikâye kitaplarında bulunması gereken özellikler dikkate alındığında uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Genel olarak hikâye kitaplarında Tablo 4.4 göz önüne alınarak yazı tasarımına bakıldığında tasarımın 6. sınıf öğrencisi için tamamen uygun olduğu veya tamamen uygun olmadığı söylenemez. Grafik 4.2’ye bakıldığında %63 oranla tutarlı, %37 oranla tutarsız bulgusuna ulaşıldığından, hikâye kitaplarının yarısından fazlasında yazı tasarımının tutarlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak hikâye kitaplarının %37’lik bir diliminde yazı tasarımının tutarsız olduğu bulgusu da dikkat çekmektedir. Bu başlık altında elde edilen bulgulara göre hikâye kitaplarının yazı tasarımının öğrenciler için kısmen uyumlu olduğu ileri sürülebilir.

4.2. GÖRSEL TASARIM ÖZELLİKLERİ

4.2.1. Görsellerin kullanım amacına göre incelenmesi

Bu başlık altında, resimli tarih hikâye kitaplarında yer alan kullanım amacına göre görseller, “süsleyici resim, açıklayıcı resim, metni tamamlayıcı resim” başlıklarında incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4.5’te incelenebilir.

Tablo 4.5 Hikâye kitapları görsellerinin kullanım amacı

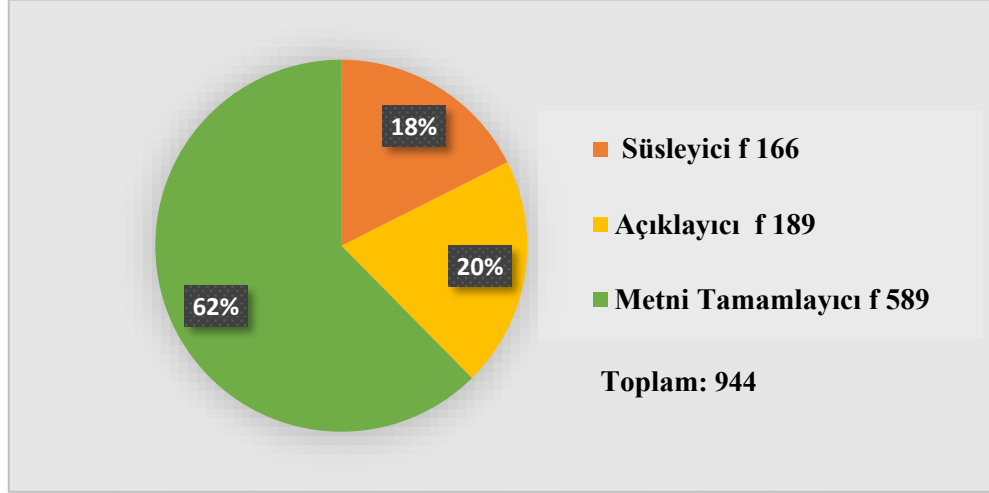
Hikâye Kitabı	Süsleyici	Açıklayıcı	Metni tamamlayıcı	Toplam
HK.1	10	5	17	32
HK.2	10	3	19	32
HK.3	10	5	17	32
HK.4	10	10	12	32
HK.5	9	3	18	31
HK.6	-	1	16	17

HK.7	-	2	12	14
HK.8	1	1	9	11
HK.9	1	2	8	11
HK.10	2	5	8	15
HK.11	1	5	27	33
HK.12	-	13	48	61
HK.13	-	6	54	60
HK.14	-	12	49	61
HK.15	-	12	51	63
HK.16	10	9	13	32
HK.17	10	5	16	31
HK.18	10	13	11	32
HK.19	9	9	13	29
HK.20	10	11	11	32
HK.21	9	9	13	31
HK.22	9	6	16	31
HK.23	11	6	16	32
HK.24	8	4	18	30
HK.25	9	9	13	31
HK.26	8	9	13	30
HK.27	1	3	22	25
HK.28	2	5	26	33
HK.29	1	3	13	17
HK.30	4	3	8	14

Tablo 4.5'in devamı.

Tablo 4.5’te sunulan bulguların (süsleyici, açıklayıcı ve metni tamamlayıcı resimlerin) oransal dağılımı yüzde ve frekans değerleriyle aşağıda Grafik 4.3’te sunulmuştur.

Grafik 4.3. Kullanım Amacına Göre Görseller Oranı

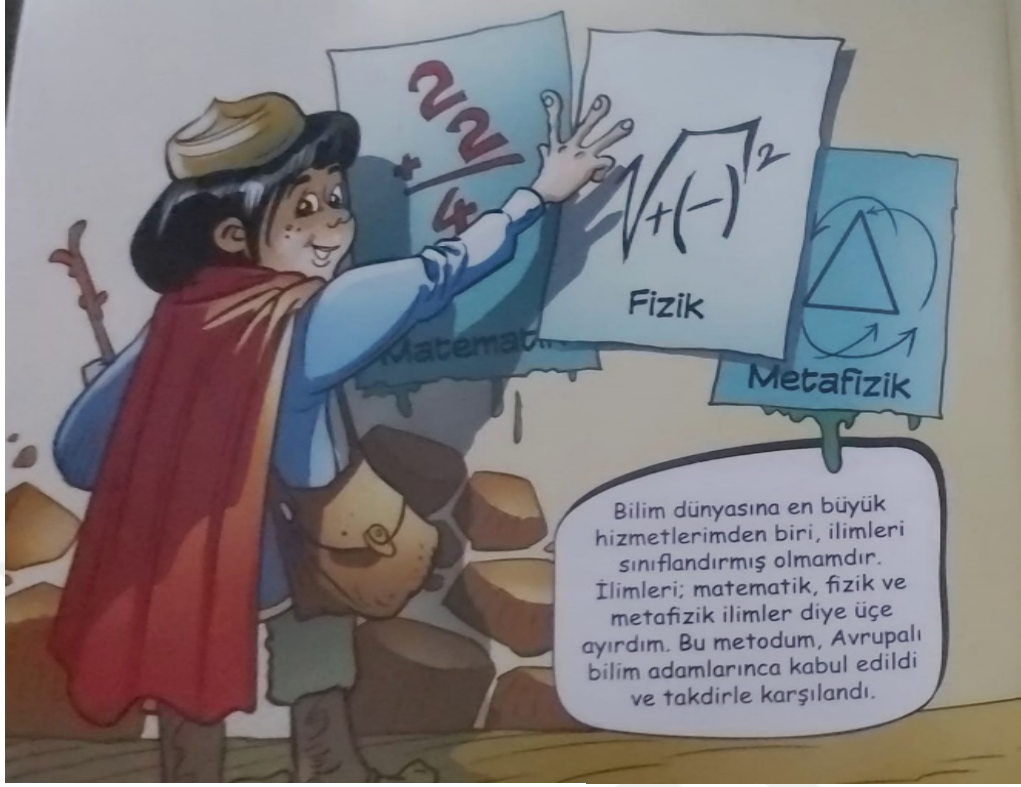
Resimli tarih hikâye kitaplarında metinlerle birlikte öğrenciler için açıklayıcı nitelikte, görsel estetik olarak veya bazen de anlatılmak istenen metni desteklemek amaçlı görseller kullanılmaktadır (Deniz ve Gönen, 2020). Hikâye kitapları öğrencinin metinleri zihinlerinde canlandırabilmesi için görsellerle zenginleştirilmiştir (Albayrak ve Yeşilyurt 2020). İncelenen hikâye kitaplarının büyük bir kısmında görseller kitaplara fiziksel çekicilik açısından büyük katkı sağlamıştır. Bu kitaplarda da öğrencinin tarihsel olayları, olguları, zihinlerinde daha iyi canlandırabileceği ve çağrışımsal düşünmeye katkı sunacak nitelikte görsellere çokça yer verilmiştir. Bu görsellerin her birinin hikâye kitabında kullanılmasının bir amacı vardır. Kullanım amacına göre görsellerde, süsleyici resimlerin kullanıldığı yerlerde bilgi verme amacı güdülmediği için bu tür resimler daha çok öğrenciyi hikâye kitabına yoğunlaştırmak için estetik anlamda; açıklayıcı resimler kelimelerle tam olarak anlatılamayacak veya zihinde çağrışım yapılamayacak anlatıları açıklamak amaçlı; metni tamamlayıcı resimler ise hikâye kitabında verilen metinleri destekleyici ve daha anlaşılır kılmak amacıyla kullanılmaktadır (Çetin, 2021). Grafik 4.3’te de gösterildiği gibi bu çalışmada incelenen resimli tarihsel hikâye kitaplarında toplam 944 resim kullanılmıştır.

Bu resimlerin 166’sı süsleyici, 189’u açıklayıcı, 589’u ise metni tamamlayıcı resim olarak kullanılmıştır. Tablo 4.5 ve Grafik 4.3 incelendiğinde resimli tarih hikâye kitaplarında kullanılan görseller arasında en yüksek oranın %62 ile metni tamamlayıcı resimlere ait olduğu görülmektedir. Hikâye kitaplarında en fazla metni tamamlayıcı resim kullanılması

hikayelerdeki tarihsel durumların veya olayların öğrencilerin zihinlerinde daha iyi canlandırabilmesi için kolaylık sağlaması ile ilişkilendirilebilir (Çetin, 2021). Öte yandan soyut bir alan olan geçmiş somut hale getirmede önemli roller üstlenebilecek resimli hikâye kitaplarının açıklayıcı resimlere yüksek oranda yer vermesi beklenirken, elde edilen veriler bunun aksini ortaya koymuştur. Zira açıklayıcı resimlerin oranı %20 ile düşük bir seviyededir. Daha fazla açıklayıcı resim kullanılması durumunda kitap içerisindeki olay, olgu ve kavramların öğrencilerin zihinlerinde canlandırılması, daha somut hale gelmesi ve kavranması sağlanabilirdi. Bu tema kapsamında tespit edilen görsellerden örnekler aşağıda (Şekil 4.9 – Şekil 4.11) sunulmuştur.

Şekil 4.9 HK.29 Süsleyici resim

Şekil 4.10 HK 21 Metni tamamlayıcı resim

Şekil 4.11 HK.4 Açıklayıcı resim

Şekil 4.9- HK.29’da metni tamamlayıcı veya açıklayıcı bir işlevi olmayan resim kullanılmıştır, birinin Alparslan olduğu tahmin edilebilen iki atlıyı göstermektedir. Metinle birlikte değerlendirildiğinde de görselde Alparslan’ın neyi işaret ettiği anlaşılamamaktadır. Bu yönleriyle resim süslememe amaçlı kullanılmıştır. Şekil 4.10- HK.21’de örneği verilen görselin metni tamamlayıcı nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Metinde Farabi’nin ilimleri sınıflandırdığı; matematik, fizik ve metafizik olarak üçe ayırdığı belirtilmiştir. Resimde ise bu üç ilim görselleştirilmiştir. Bu yolla görsel metni tamamlamıştır. Böylece Farabi’nin bilim dünyasına kazandırdığı bu yöntem (sınıflandırma) görselleştirilerek, kavranması ve hatırlanması kolay hale getirilmiştir. Şekil 4.11- HK.4 örneğinde yer alan görsel açıklayıcı resim niteliği taşımaktadır. Metinde bir savaş tekniği olan Hilal Taktiğinden bahsedilmiştir, fakat bu savaş tekniğinin bir görsel ile desteklenerek açıklanmadan öğrencinin zihninde canlandırılması güçtür. Bundan dolayı Hilal Taktiğinin kitapta şematize edilerek görsel yolla açıklanmış olmasının öğrenmeyi kolaylaştıracağı düşünülebilir.

4.2.2. Görsellerin estetik açıdan incelenmesi

Bu başlık altında görsellerin estetik boyutu incelenmiştir. Görseller netliği, boyutu, gerçekliği, renk uyumu açısından değerlendirilmiştir. İncelemelerde elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.6’da sunulmuştur.

Tablo 4.6 Hikâye kitapları görsel estetik durumu

Hikâye Kitabı	Görsellerin Netliği	Görseller Canlılığı	Görsellerin Rengi	Görsellerdeki Renk Uyumu
HK.1	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.2	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.3	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.4	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.5	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.6	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.7	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu

HK.8	Kısmen Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz
HK 9	Kısmen Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz
HK.10	Kısmen Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz
HK.11	Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz
HK 12	Kısmen Net	Belirsiz	Renksiz	Belirsiz
HK.13	Kısmen Net	Belirsiz	Renksiz	Belirsiz
HK14	Kısmen Net	Belirsiz	Renksiz	Belirsiz
HK.15	Kısmen Net	Belirsiz	Renksiz	Belirsiz
HK.16	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.17	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.18	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.19	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.20	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.21	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.22	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.23	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.24	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.25	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.26	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.27	Net	Canlı	Renkli	Uyumlu
HK.28	Kısmen Net	Belirsiz	Renksiz	Belirsiz
HK.29	Kısmen Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz
HK.30	Kısmen Net	Belirsiz	Siyah Beyaz	Belirsiz

Tablo 4.6'nın devamı.

HK1, HK2, HK3, HK4, HK5, HK16, HK17, HK18, HK19, HK20, HK21, HK22, HK23, HK24, HK25, HK26, HK.27 seri hikâye kitaplarının (Adam Olmuş Çocuklar, Yıldızlara Ulaşmak Serisi-1) resimlerinde oldukça çeşitli renkler kullanılmıştır.

Tablo 4.6'dan anlaşılabileceği gibi renkler canlı, resimler net bir şekilde görünmektedir. Çizimler karikatür tarzında ve boyutları öğrencilerin dikkatini çekecek ve anlamasına yardımcı olacak oranda büyük olarak resmedilmiştir. Yukarıda sıralanan hikâye kitaplarında birçok renk kullanılmış olsa bile aşırıya kaçılmayarak renkler arasında uyum sağlanmıştır. Bu verilere dayanarak kitap içerisinde kullanılan resimlerin öğrencinin dikkatini hikâye kitabına yoğunlaştırarak öğrenmeyi kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Görsellik içeren hikâye kitaplarında bulunması gereken özellikler mevcuttur. Hikâye kitabında bulunan metinlerin ve görsellerin sayfa düzenine göre yerleştirilmesi oldukça önemlidir (Albayrak ve Yeşilyurt, 2020). Sayfa düzeni öğrencinin yaş düzeyine göre özenle seçilerek tasarlanmalıdır (Deniz ve Gönen, 2020). Yaş düzeyi azaldıkça görsel tasarıma metinlerden daha fazla yer verilirken, yaş düzeyi arttıkça görsel öğelerin metinlerin önüne geçmesi engellenerek görsel uyumlu ve orantılı bir sayfa tasarımı yapılmalıdır (Deniz ve Gönen, 2020). Sözü edilen seri hikâye kitaplarının sayfa tasarımında görsellerin yerleştirilmesinde yaş düzeyine dikkat edilmediği gözlemlenmiştir. Zira bu hikâye kitaplarında metinlerden daha fazla görsel yer aldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan kitaplar 6. sınıf düzeyinin altına hitap ediyor görünse de ilgi ve öğrenme özelliklerine göre ve öğretim amaçları doğrultusunda 6. sınıf öğrencilerinin de yararlanabileceği niteliktedir. Bu yönüyle sözü edilen seri, ilkokuldan ortaokula kadar en azından tarihe ilgi ve merak duymayı teşvik edecek bir görsellik sunmaktadır. HK.8, HK 9, HK.10, HK.11, HK 12, HK.13, HK14, HK.15, HK.28, HK.29, HK.30 hikâye kitaplarında görseller siyah-beyaz ve renksiz olarak tasarlanmıştır. Bu durum görsellerin canlılığını ve renk uyumunu belirsiz duruma getirmektedir. Öğrenciler için resimli tarih hikâye kitaplarında görsellerin niteliğinin yüksek özelliklere sahip olması, görsel estetik açısından önemlidir (Deniz ve Gönen, 2020). HK6, HK7, hikâye kitaplarında kullanılan görseller renklidir. Renkler birbirleri ile uyumludur. Görseller canlı ve nettir. Öğrenciler için gayet anlaşılır ve dikkat çekici olduğu düşünülmektedir. Resimler büyüktür fakat birbirine çok yakın çizilmesi ve iç içe görünmesi, resimlerin tek olumsuz özelliği olarak değerlendirilebilir. Yaş düzeyine göre metin görsel oranına dikkat edilmiştir. Görseller metinlerin önüne geçmeyerek yalnızca öğrenciler için öğrenmeyi kolaylaştırma aracı olarak kullanılmıştır. İncelenen tema ile ilgili görsel örneklerine (Şekil 4.12- Şekil 4.14) aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 4.12 HK.8 Görsel örneği

Şekil 4.14 HK.5 Görsel örneği

Şekil 4.13 HK.12 Görsel örneği

Şekil 4.12- HK.8 örneğinde görüldüğü üzere görsel siyah-beyaz ve kısmen nettir. Görsel rengi ve canlılığı belirsiz olduğundan, görsellerdeki renk uyumu da belirsiz durum halini almaktadır. Şekil 4.13- HK.5 örneğinde ise görselin yeterince net, canlı, renkli ve kullanılan renklerin de uyumlu olduğu gözlenmektedir. Tarihsel hikâye kitaplarında görsel kullanımı öğrencilerin tarihsel imgeleri zihinlerinde canlandırmalarına, anlatılan tarihi dönemle ilgili nesneleri algılamalarına, tarihsel empati yapabilmelerine yardımcı olmaktadır (Arıkan, 2009). Şekil 4.14- HK.12 kitaplardaki renksiz resimlerin bir örneğidir. Çizgiler oldukça basittir; öyle ki öğrenciler tarafından çizilmiş izlenimi uyandırmaktadır. Çizimler detaysızdır, bu haliyle olayların/sahnelerin basit ve hızlıca en ekonomik şekilde çizilerek resmedilmesi hedeflenmiş gibidir. Aynı seriye ait HK.13, HK.14 ve HK.15 de bu özelliği taşımaktadır. Renksiz görsellenmiş bir diğer kitap HK.28 ise bu seriden farklı olarak daha profesyonel görünen, detay içeren çizimlere sahiptir. Bu başlık altında incelenen hikâye kitaplarının ne derece estetik kaygı ile tasarlandığı ve öğrenci için ne derece öğretici nitelik taşıyabileceği ortaya konulmuştur. HK1, HK2, HK3, HK4, HK5, HK16, HK17, HK18, HK19, HK20, HK21, HK22, HK23, HK24, HK25, HK26, HK.27, HK6, HK7 hikâye kitaplarının görsel estetiğe değer verilerek ve dikkat edilerek hazırlandığı tespit edilmiştir.

HK.8, HK 9, HK.10, HK.11, HK 12, HK.13, HK14, HK.15, HK.28, HK.29, HK.30 hikâye kitaplarında ise görsel estetiğe fazla dikkat edilmediği ve kitapların bu bakımdan yeterince ilgi çekici görünmekten uzak olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.3. Görsellerin ve metinlerin şiddet içerme durumu

Bu tema kapsamında, incelenen hikâye kitaplarında şiddet unsuru barındıran görseller ve metinlerin incelenmesi ile ulaşılan bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7 Görsellerin ve metinlerin şiddet içeriği

Hikâye Kitabı	Şiddet içeren görsel	Görsel Sayfa No	Şiddet içeren Metin	Metin Sayfa No
HK.1	At üzerinde ellerinde kılıç ve mızrakla savaşan erkekler vardır.	7	Kısa sürede baş kaldırana baş eğdirdik, ayaklanana diz çöktürdük.	12
HK.2	Savaş durumunda havada oklar ve kılıçlar uçuşuyor.	12	Ata binmekte, kılıç kullanmakta, ok atmakta ün saldım.	2

	-	-	Şöyle bir gerilip kalkanıma baş vurdu.	8
HK.3	At üzerinde iki asker ellerinde mızrak ve kılıç bulunmaktadır. Arka planda yangın çıkarmış görünmektedir.	9	Gönlü karalara, zulmedenlere, dağılıp ayrılanlara diz çöktürdüm.	18
HK.4	Ok ve yayla savaşan askerler	Kapak sayfası 9 10 18	Diz çökmeyene diz çöktürdüm. Kötülere aman vermedim	13
	Kağan'ın elçinin yakasına yapışıp tehdit etmesi	4	-	-
HK.5	Ok ve yay elinde olan at üzerinde talim yapan çocuk	5	-	-
	Ok ve yay ile savaşan erkek asker ve kılıç ve kalkan ile savaşan kadın asker vardır	9	-	-
HK.6	Boynu kırılmakta olan adam	44	Diğerini de Mete boynunu kırarak hakladı.	45
	Okla vurulan kadınlar (hatunlar)	85	Mete ise gözlerinde zerre tereddüt veya üzüntü belirmeden çocukluk sevdası Tayeçe'yi okladı [...] Bu kez alpların büyük kısmı hatunlarını okladı.	84
	Savaş sahnesi-kılıçla gövdeden koparılmış baş	109	Surun üzerinde kopan kelleler yuvarlanıyor ve kızıl kanlar akıyordu.	110
	At üstünde iki elinde kılıç olan kadın (konçuy Luoran) ve kanayan omuzunu tutan erkek (Temirkut)	Kapak sayfası 116	Louran [...] iki kılıcı iki yana kanat gibi açmış geliyordu. Temirkut yere eğilip kendini bir kenara çekti ve Louran tam yanından geçerken gök kılıcıyla atının boğazını kesti.	117
HK.7	Kılıçlarla mahluklar ile savaşan Temirkut.	43 84	[...] öz kanını dökmekten çekinmemiş, ata kellesini almaktan yerinmemişti.	11

	Temirkut mahlukların boğazını kılıcıyla kesiyor.	76	Kanının kokusuna gelip seni paramparça ederler.	42
	Temirkut, kanlar ve ateşler içinde savaşta kılıçlarla mahluklarla savaşıyor.	80	[...] sert bir kılıç darbesiyle birinin başını kopardı. Birin gırtlığına sol kolunu dolayıp sıkmaya başladı. Diğerinin gırtlığına da sağ elindeki kılıcı sapladı. Kılıcı gırtlığından çektiğinde o da fişkırarak kanlar içinde suya gömüldü.	44
			Temirkut, savaşçının gırtlığını iyice sıktı ve tek hamlede onun boynunu kırdı. [...] çelik dişleriyle cesetlerini paramparça yapıp yemilerdi.	45
			[...] ikinci savaşçıyı göğsünden yarararak biçti. Deniz Ecesi'nin kanlı cesedi yerde yatıyordu.	51
			Sert bir kılıç darbesiyle mahluklardan birinin göğsünü yarı. Göğsünden kan boşalıyordu ama hiç yara almamış gibiydi.	83
			Kılıcını yıldırım gibi indirdi ve mahlukun boğazını yarı. En nihayetinde kanlar içinde ona diz çöktürdü. Ve gök kılıcıyla gırtlığını keserek öldürdü.	85
			Deniz Han, yerde yatan bir mahlukun başına çöküp pençelerini ve postunu sökmeye başlarken [...]	86
HK.8	At üzerinde savaşan askerler ve Mete Han	Kapak sayfası	Lakin adamın göğsünü üç yerden delerek [...]	27
	Kılıç ile bir adamı esir alınması	91	[...] cesetlerinin ayaklar altında çiğnenmesi hiç Kabul edilebilir mi?	51

	At üzerinde kılıç ve kalkan ile savaşan askerler	111	-	-
	Elinde kılıç ve at üzerinde orduya konuşma yapan Attila	155	-	-
	Şehirler ortasında yangınlar çıkarılması	177	-	-
HK.9	At üzerinde savaşan askerler ve Mete Han	Kapak sayfası 79	[...] karşılarına çıkan herkesi kolaylıkla eziyorlardı.	28
	Ok ve yay ile savaşan askerler	105	[...] Teoman'ın kanlı cesedini görmek istedi.	77
	Ateş oku atan Mete Han	187	Askerlerimiz, inşaatta çalışan mahkûm ve kölelerin sırtlarından kırbacı eksik etmiyor.	143
HK.10	Ellerinde ok ve yay olan üç asker	Kapak sayfası	Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirip küçükleri tutsak etmişler.	9
	Kılıçları ile savaşa giden ordu	41	Çok kanlı savaşlar olacak.	32
	Kılıcı ile savaşan asker	66	-	-
HK.11	-	-	-	-
HK.12	Elinde kılıç ve mızrak olan iki asker	Kapak sayfası	-	-
	At üzerinde kılıcı oku olan Selçuk Bey	28	-	-
	At üzerinde kılıcıyla savaşan Mikail Bey	44	-	-
	Tahta kılıçlarla talim yapan çocuklar	48	-	-
	Ok ve yay ile talim yapan çocuk	48	-	-
	Kılıç, ok ve yayı ile Arslan Yabgu	56	-	-

	Elleri zincirli esir bir adam	63	-	-
	Kılıç, ok ve yayı olan Tuğrul ve Çağrı Beyler	66	-	-
	Yaralı askerler	93	Çabuk şu densizi yakalayın, zincire vurup hapse tıkın [...]	126
HK.13	Elinde kılıç ve mızrak olan iki asker	Kapak sayfası	Halkını da çoluk çocuk demeden zerre kadar merhamet göstermeden katletti.	31
	-	-	İşkencelerin türlüünü bedeninde denetir, çeşit çeşit acılar ve eziyetler altında inleterek öldürtürdüm, dedi.	44
HK 14	Elinde kılıç ve mızrak olan iki asker	Kapak sayfası	-	-
	Elinde kılıç olan iki adam (Haçlılar). Biri yere diz çökmüş bir elinde kılıç, diğerinde ateş (meşaleye benzer) olan Haçlının dişlerinin arasında çizme veya kopmuş bacak (ayırt edilemiyor). Elinde kılıcıyla koşmakta olan Haçlı.	60	Haçlılar [...] kalabalık ordularını doyurmak için vahşice bir yol buldular. İznik çevresinde yakaladıkları Müslüman çocukları parçalayıp, tuzlayarak şişlere geçirip kızarttılar. [...] Yamyamlar gibi insan etiyle kendilerine ziyafet çektiler.	61
	Yere düşmüş bir çocuk.	60	-	-
HK.15	Mızrak ve kılıç ile savaşa giden iki asker	Kapak sayfası	-	-
HK.16	-	-	-	-
HK.17	-	-	-	-
HK.18	Kılıcı ile at üzerinde savaşan Ertuğrul gazi	9	-	-
	Ok ve yay ile savaşan asker	10 11	-	-
HK.19	-	-	-	-

HK.20	At üzerinde ok ve yay ile savaşan asker	7	-	-
HK.21	Ok ve yay ile savaşan asker	3	-	-
HK.22	-	-	-	-
HK.23	Elinde balta ve kılıç kalkan olan iki asker	3 4	Bunu bilen Bizanslılar Anadolu'daki halkımıza eziyet ediyorlardı.	18
	Elinde kılıç ve at üstünde savaşan Tuğrul Bey	18	-	-
HK.24	Ellerinde tahta kılıç ile talim yapan Alparslan ve çocuklar	8 9 15 17	Senin canını ya çok acıttırdım ya da boynuna ip bağlayıp ülkende gezdirirdim.	18
	-	-	-	-
	Tahta kılıç ile asker kovalayan Türk asker çocuk	19	-	-
HK.25	Elinde kılıç ve kalkan bulunan savaşa hazır Fatma Bacı ve erkek asker	5 15	-	-
	Ellerinde savaş aletleri at üzerinde savaşan kadın ordusu	16	-	-
	Ellerinde savaş aletleri at üzerinde savaşan erkek ordusu	17	-	-
HK.26	Elinde yay ve ok ile at üzerinde asker	11	-	-
HK.27	Kılıç, ok, yay ve mızrak ile savaşan askerler	Kapak sayfası 6, 7 11, 13 15, 16 17	-	-
	Esir düşmüş ve elleri bağlanmış Romen Diyojen	18 23	-	-

HK.28	-	-	-	-
HK.29	Kılıç ve mızraklarla savaşan ordu	8	Fakat çevrende bulunan diğer hükümdarlar bu toprakları sana dar edecektir.	5
	Elinde kılıç olan bir asker	66	Alparslan'ın askerleri üzerine ateş yağdırıp, taş atıyorlardı.	27
	-	-	[...] boğazlanan insanların acı feryatları ile yankılanıyordu [...] kolunu bacağını kesmeye, canını almaya çalışıyordu.	73
	-	-	Birincisi öldürüp yok etmek; ikincisi ülkende aşağılayıp, gezdirmek [...]	80
HK.30	Ellerinde kılıçla savaşan askerler	13 20	-	-

Tablo 4.7'nin devamı.

Tablo 4.7'de HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.15, HK.18, HK.20, HK.21, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26, HK.27, HK.29, HK.30 hikâye kitaplarının görsellerine ait veriler incelendiğinde, açıkça şiddet belirtileri değil; savaşın olduğuna dair imgeler bulunmaktadır. Bu yüzden belirtilen hikâye kitaplarındaki görsellerin şiddet olgusunu doğrudan aktarma çabasında olmadığı gözlemlenmektedir. 6. sınıf yaş düzeyinde olan öğrenciler, soyut kavramları artık kavrayabilir hale geldikleri için bu kitaplardaki görsellerin doğrudan şiddete ait değil, savaşa ve barışa ait olgular olduğunu anlayabilmelidir (Albayrak ve Yeşilyurt, 2020). Tablo 4.7'de HK.1, HK.2, HK.3, HK.4'e ait metinler incelendiğinde ise şiddetin uygulandığı doğrudan anlatılmasa da şiddet söyleminin dolaylı yoldan var olduğu ilgili cümlelerden anlaşılmaktadır. Savaş bağlamında doğrudan olmasa da dolaylı bir şiddet mesajı içeriğinden söz edilebilir. Metinlerde bulunan, baş kaldıranların ve isyan çıkaranların nasıl pasif hale getirildikleri açıkça söylenmemekle birlikte bunun savaş yoluyla, yani kan dökerek olduğu anlaşılabilmektedir (Öngay, 2019). Tablo 27'de HK.8, HK.9, HK.10, HK.13, HK.14, HK.15, HK.23, HK.24, HK.29'a ait metinler incelendiğinde doğrudan şiddet içeren bir söylemin varlığı anlaşılmaktadır. HK.6, HK.7, HK.14'e şiddet içeriği bağlamında bakıldığında, açıkça ve kaygısız bir şekilde şiddet söylemi bulunan metinler ve bu metinleri destekleyen imgeler ve görseller yer almaktadır. Buradaki imgeler ve görseller

hikâye kitabında yalnızca savaşa ait olguları anlatma çabası değil, şiddetin kahramanları yücelttiği ve erkek kahramanların şiddeti güç gösterisi olarak kullandığı bir yapıdadır (Öngay, 2019). “Kişi veya toplum tarafından önem atfeden değerlere bir zarar geleceği zaman şiddet olağanlaştırılır, meşrulaştırılır, haklı gösterilir. Bir kişinin malına, ırzına, canına tehdit; terör, darbe, savaş gibi eylemler şiddetin meşrulaştığı, olağan gösterildiği zamanlardır” (Öngay, 2019, s. 52). Bu satırlardan hareketle, bu çalışmada incelenen hikâye kitaplarının bir kısmında şiddetin savaş, kahramanlık gibi bağlamlarda konumlandırılarak meşru ve olağan gösterildiği söylenebilir. Bu hikâye kitaplarında tarihsel gerçekliğin ve tarihsel var olma çabasının haricinde, toplum yararına gibi görünen bazı durumlarda şiddetin olumlandığı tespit edilmiştir. Günümüzde şiddetin artması durumu ile çocukların daha fazla şiddete yönelmesi düşünülmeksizin çocuklar/gençler için hazırlanan tarihsel resimli hikâye kitaplarında şiddet içeriğinin olumlanmasının, kahramanlık olarak gösterilmesinin çocukların etik ve milli değerlere verdiği önemin azalmasına yol açacağı düşünülmektedir (Güngör Akıncı ve Karadeniz, 2022).

Tablo 4.7’de görülebileceği gibi, şiddet olgusunun doğrudan veya dolaylı yoldan verilmediği, öğrencileri kendi değerlerine yabancılaştırmayan ve şiddeti meşrulaştırmayan hikâye kitapları da HK.11, HK.16, HK.17, HK.19, HK.22, HK.28 olarak tespit edilmiştir. Öte yandan savaş bağlamında düşük profilli ve dolaylı bir şiddet söyleminin görülebildiği bazı kitapların aynı zamanda savaşı sıradanlaştırma yaklaşımının uzağında olumlu mesajlar içerdiği bulgulanmıştır. Buna iki örnek HK.24 ‘te şöyle geçer: “Unutmayın; mecbur kalmadıkça savaş, çok kötü bir şeydir” ve “İyi bir komutan mecbur kalmadıkça savaşmaz” (Turgut, 2021a, s.9, 16). Bu cümleler savaşın arzu edilir durum olmadığına; ancak mecbur kalındığında pratiğe geçirilen bir eylem olduğuna işaret etmesi bakımından anlamlıdır. İncelenen hikâye kitaplarında yer alan şiddet görsellerinin örnekleri (Şekil 4.15 ve Şekil 4.16) aşağıda sunulmuştur.

Şekil 4.15 HK.14 Şiddet içeriği

Şekil 4.16 HK.7 Şiddet içeriği

Şekil 4.15- HK.14 örneğinde kopmuş bir bacak (ya da bir çizme?) askerin ağzında resmedilmiştir. Resme eşlik eden metinde Haçlı Seferleri esnasında yamyamlık yapan Haçlılardan söz edildiği Tablo 4.7’de görülebilir. Ancak HK.14’te bu örnek dışında bir şiddet unsuru tespit edilememiştir. Bu veriler hikâye kitaplarında şiddet içeriğinin en

yoğun olduğu örnekler arasındadır. Şekil 4.16- HK.7 örneği savaş olgularının dışında kanlı bir savaş görseli, ateşler içinde yanan askerler, kopmuş kafa imgeleri içermektedir. Hiç şiddet içermeyen kitapların haricinde yalnızca savaş olgularının olduğu görseller ve metinlerin yer aldığı hikâye kitapları da vardır. Bu kitapların dışında çalışma kapsamında incelenen hikâye kitapları içerisinde şiddetin bir kahramanlık olarak gösterildiği hikâye kitaplarının mevcut olduğu tespit edilmiştir.

4.3. DİL ve ANLATIM ÖZELLİKLERİ

4.3.1. Dil bilgisinin ve terimlerin öğrenme ve gelişim düzeyine uygunluğunun incelenmesi

Bu başlık altında hikâye kitaplarının dil bilgisi özelliklerinin öğrencilerin öğrenme ve gelişim düzeyine uygunluğu incelenmiştir. 6. sınıf gelişim düzeyine göre öğrencilerin anlamasını kolaylaştıracak, kavrama düzeyini üst seviyede tutacak özelliklere dikkat edilerek cümle yapılarının oluşturulması, öğrencilerin kitaba olan ilgisini azaltmadan, dikkatini dağıtmadan okuyabilmesi için cümlelerin kısa, net ve karmaşık olmayan kelimelerden oluşan yapılardan kurulmasına özen gösterilmelidir (Deniz ve Gönen, 2020). Hikâye kitaplarında bulunan cümlelerin uzunlukları 6. sınıf düzeyine göre 16 kelimeyi aşmamalıdır (Gülersoy, 2013). Tablo 4.8.'de hikâye kitaplarında bulunan cümlelerin uzunluğu incelenerek kelime sayılarının ortalaması sistematik örnekleme ile çözümlenmiştir.

Tablo 4.8 Dil bilgisinin ve terimlerin öğrenme ve gelişim düzeyine uygunluğu

Hikâye Kitabı	Örnek cümleler	Cümlelerin ortalama kelime sayısı
HK.1	Tarihin bütün devirlerine damgasını vurmuş yüce Türk milletinin büyük komutan ve hükümdarlarından biriyim. (1. sayfa) Düşmanlarımızın isteği de Türk birliğinin bozulasıydı. (11. sayfa) Ey Türk! (21. sayfa)	8

HK.2	Ben oğuz kağan. (1. sayfa) Yeryüzünün dört köşesine adalet ve barış götürecek bir kağan olacağımı bu toyla ilan ettim. (11. Sayfa) Güzel torunlarım, benim torunlarım olan dünyadaki bütün Türk kardeşlerinizi tanıyın. (21. Sayfa)	7
HK.3	Milletimin gücüne güç kattım, devletimi büyük bir imparatorluk haline getirdim. (1. Sayfa) Bir zaman sonra bizden çekinen Yüceiler savaş çıkma olasılığına karşılık beni babam Teoman Han'dan rehin olarak istediler. (11. Sayfa) Hayalleriniz büyük olsun. (21. Sayfa)	8
HK.4	Avrupalıların “Tanrı’nın Kırbağı” sıfatıyla andığı yenilmez Türk hakanıyım. (1. Sayfa) Hem Doğu Roma hem de Batı Roma, Hun Türklerinin gücü karşısında boyun eğdi. (11. Sayfa) Tarih, geçmişin geleceğe bir haykırışıdır. (21. Sayfa)	9
HK.5	Ben Ozanların Piri Dede Korkut. (1. Sayfa) İnsanlığın erdemlerini, geleceğe ibret olacak tecrübeleri, varlığın gerçeklerini hayatın sırlarını, gizlerini söyledim bir bir. (11 sayfa) Yerli kara dağların yıkılmasın. (21. Sayfa)	8
HK.6	Ötüken’in çevresinde gezinen atlı nöbetçiler şahin gözleriyle ufukları delip geçer gibi etrafı yokluyor, talim alplar birbiriyle vuruşup güreşerek ve deli aygırlarını dörtnala çarptırarak talim yapıyor, küçük çocuklar kısa ayaklı taylarının üzerine binmiş halde avlaklarda tavşan avlayıp birbirleriyle yarış tutuyor; Ötüken Yışı’ta on dört çangallı geyikler sekiyor, kurtlar tepe başlarına tüneyip uluyor, dağ doruklarındaki yuvalarından kalkan kartallar ısıklık gibi ötüşleriyle Ötüken bozkırının üzerinde süzülüyordu. (11. Sayfa) Mete, okunu Tayeçe’ye çevirdi. (64. Sayfa) Dünyanın sonuna kalacak kurdun ruhundan kut almış Temirkut, kutlu kayın ağacının kovuğuna girdi ve Türk’ün talihine yine kara bulutlar çöktüğü vakit dönmek üzere kayboldu. (128. Sayfa)	21
HK.7	Yüzü gökyüzüne benzer kut bezeli, ağzı volkana benzer kızıl alevli, yer titreten ayağı öküzce, mızrak delmez göğsü ayıca, samur omuzlu ve kurt belli Oğuz Kağan; anasından doğar doğmaz bir defa süt içmiş içmemiş, hemen “Et, ana! Kımız ana!” diye dillenmiş, kırk	12

	günlük olduğunda ayaklanıp yürümüş, at binip kılıç kuşanıp ne yaman bir yiğit olacağını göstermişti. (11. Sayfa) Temirkut ve Deniz Han dağa varmış, günlerdir iz aramaktalardı. (58. Sayfa) Oğuz Kağan, Temirkut'un durduğu doruğa geldi ve atından indi. (128. Sayfa)	
HK.8	Balamir, umutlu gözlerle bakıyordu ufka. (7. Sayfa) En dirayetli, en dayanıklı Bizans casuslarını bile konuşturuyordu Attila. (103. Sayfa) Vücudundan kanlar adeta ırmak gibi çağlarken, tüm bir ömrü, tüm seferleri ve zaferleri geçti gözünün önünden. (205. Sayfa)	11
HK.9	Bozkırda delicesine at sürüyordu süvari. (7. Sayfa) Öyle ki harp sırasında hiçbir neferi boşluğa düşüp ne yapacağını bilemez bir halde sinmiyor, her şey organize ve bir arada yapıldığı için çerilerin işleri daha kolay oluyordu. (103. Sayfa) Dağınık haldeki Hun birliklerine topluca saldırıyorlar, savaş meydanında çok iyi organize olup birbirlerini kolluyorlar ve yekvücut olup aynı anda ilerliyorlardı. (103. Sayfa) Ölüm meleği, son nefesini alırken bile aklında sefer vardı Mete Han'ın. (205. Sayfa)	14
HK.10	Emir her zaman olduğu gibi odasına çekilmiş, büyük kütüphanenin önünde duran çalışma masasının başında bir şeyler okuyor, bazı notlar alıyordu. (7. Sayfa) Bunlarda Çinliye benzemiyorlardı. (35. Sayfa) Gün ağarmış, güneş sıcak yüzünü herkes göstermeye başlamıştır. (71. Sayfa)	6
HK.11	Annem, kusursuz gözleriyle beni ağaçların arasında gördü. (8. Sayfa) Son sözcüğü yazdığımda kış güneşi Gümüş Sitesi'nin buğulu camlarını ısıtmaya başlamıştı. (81. Sayfa) Şakak: "Göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu bölge"ye denir. (160. Sayfa)	9
HK.12	Öğretmeninizi can kulağıyla dinliyor, edindiğiniz harika bilgileri ortalığa saçıvermek için uygun anı bekliyor, fırsat bulduğunuzda söz alabilmek için ince uzun parmağınızı tavanı delecek gibi havalara kaldırıp duruyormuşsunuz. (7. Sayfa) Devlet kurmak Kınık boyunun en büyük ülküsüydü ama aceleci olmamaları, sabretmeleri, düşmanlardan gelecek tehlikeleri bertaraf etmeleri gerekiyordu. (71. Sayfa)	20

	Sana deryanın damlaları, sahraların kumları adedince şükürler olsun ki, bu kutlu davada beni yalnız bırakmadın Rabbim. (143. Sayfa)	
HK.13	Henüz tam bir devlet kuramamış olan Kınık Boyu için yaşam çok zordu. (13. Sayfa) Melikşah yanındaki namlı komutanlarıyla beraber, onu sığındığı kalede kuşattı. (71. Sayfa) O, büyük saltanatına rağmen yumuşak huylu, yarım milyondan fazla askerini mükemmel idare edebilecek kadar da kabiliyetliydi. (143. Sayfa)	11
HK.14	Arada bir harem dairesinden aniden yükseliveren tiz çığlıkların dışında som bir sessizlik sofiy, selamlığı, taş avlular, koridorları, köşeyi bucağı, doldurdu. (13. Sayfa) Kılıçarslan'dan onları durdurmasını istedi. (71. Sayfa) II. Mesut'un 1308 yılında ölmesi üzerine Moğollar yeni bir Selçuklu Sultanı atamayınca devlet tamamen yıkılmış oldu. (143. Sayfa)	14
HK.15	Çin'den İstanbul Boğazı'na Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına, Mısır, Yemen, Hint sınırlarına kadar uzanan geniş topraklarda cami, medrese, kümbet (türbe), darüşşifa (hastane), kervansaray, kale ve köprüler inşa etmişlerdi. (13. Sayfa) Gürcü Hatun, Konya'ya büyük bir sevinçle geldi, ancak ne yazık ki o geldiğinde çok sevdiği şeyhi bu dünyadan ayrılmış, arkasında büyük bir hüznün dalgası bırakarak çok sevdiği Yaradan'ının katına yükselmişti. (72. Sayfa) Bu maya ile Anadolu insanı kardeşliği, sevgiyi, cömertliği, yardımseverliği, dostluk ve merhameti öğrenmiştir. (143. Sayfa)	16
HK.16	Akla, mantığa ve bilime aykırı davranışları mizahi bir dil ile ortaya koydum. (1. Sayfa) Bu fıkramla işine gelene doğru, gelmeyene yanlış diyen bencil ve dürüst olmayan kişilere uyarıda bulundum. (11. Sayfa) Bir defasında "Hocam eşeğe ters binmişsin!" diyerek beni uyarılara "Eşeğe bilerek ters bindim!" deyince "Peki neden?" diye sordular. (21. Sayfa)	7
HK.17	Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamış bir bilge şairim. (1. Sayfa) Diğer gönül erleriyle birlikte Anadolu'yu kavga değil bir sevgi ve barış yurdu haline getirmek için çalıştık. (11. Sayfa) Yaşamım; gerçeği arama ve bulma yolunda uzun bir yolculuktu. (21. Sayfa)	8

HK.18	Oğuzların 24 boyundan biri olan Kayı boyundanım. (1. Sayfa) Gazi Tuğrul Bey'in kurduğu büyük Türk devleti Selçuklu İmparatorluğu yaşadığı karışıklıklar nedeniyle güçten düşmüş, yıkılmaya yüz tutmuştu. (11. Sayfa) Kendi hayal ve hedeflerimiz olsun. (21. Sayfa)	10
HK.19	Dünyanın dört bir yanındaki bütün Türk yurtlarını kucaklayan "Divan-I Hikmet" adlı eserimle Türk milletinin birlik ve kardeşliğini sağlamlaştırmış manevi atası, bilgesiyim. (1. Sayfa) Kaşığın ücretini alana kadar da susmazdı. (11. Sayfa) Hepimiz aynı varlıktan geldik. (21. Sayfa)	8
HK.20	Gönülleri sevgi, saygı, birlik ve beraberlik ışıyla aydınlatan, Türk kültürü ve uygarlığı üzerinde büyük ve kalıcı izler bırakmış olan bir düşünce adamı ve filozofum. (1. Sayfa) Türk milletinin değerlerini ve hayat görüşünü anlatan düşüncelerim; adeta bir güneş gibi Anadolu'nun yanı sıra Balkanları, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Bosna, Kosova, Makedonya, Macaristan, Azerbaycan ve daha pek çok ülkeyi asırlar boyunca aydınlattı. (11. Sayfa) Size mutluluğun sırrını söyleyeceğim: Her zaman "bilim ve sevgi" yolunu izleyin. (21. Sayfa)	17
HK.21	Dünyada Aristo'dan sonraki en iyi düşünür olarak "İkinci Öğretmen" unvanıyla anılırım. (1. Sayfa) Çok sayıda besteler yaptım. (11. Sayfa) Bilgiyi talep edin ve bilim yolundan ayrılmayın! (21. Sayfa)	7
HK.22	"Doktorların Doktoru" diye bilinirim. (1. Sayfa) Sultan'ın fikirlerime çok değer vermesi, bazılarını rahatsız etmişti. (11. Sayfa) Benim güzel Dostum, mutluluğun anahtarı bilim öğrenmektir! (21. Sayfa)	7
HK.23	Benim adım Tuğrul Bey. (1. Sayfa) Sevgili Kardeşim Çağrı, senin de gördüğün gibi bir tek ok kolayca kırılıyor ama oklar 3 tane olunca kırılmıyor. (11. Sayfa) Birlik içinde olan, birbirine saygılı davranan, bilime değer veren, iyilik ve güzellikte yarışan çalışkan bir milletin huzurunu bozmaya hiç kimsenin gücü yetmez. (21. Sayfa)	7
HK.24	Benim adım Alparslan. (1. Sayfa)	6

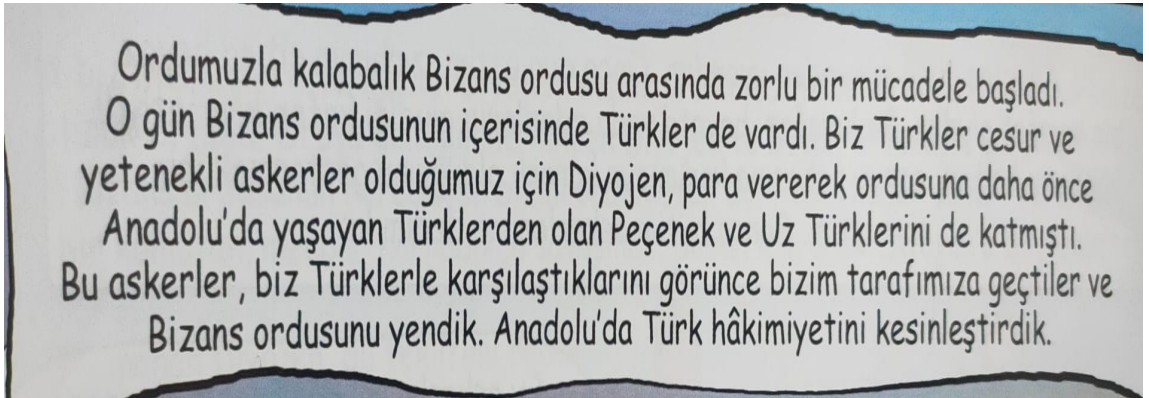
	O zamanlar bizim olan Horasan ve Irak'ın orduları da bize katıldı. (11. Sayfa) Babamın ve amcamın bana bıraktığı mirası sahiplendim. (21. Sayfa)	
HK.25	Bana “Kadın Ana”, “Hatun Ana” da derler. (1. Sayfa) Ahilik; disiplin, üretkenlik, helal kazanç, kaliteli üretim, dürüst ticaret ve adaletli yönetimdir. (11. Sayfa) Bizler kültürümüzü yaşatmak, sizlere güzel bir gelecek bırakabilmek için büyük zorluklarla mücadele etti. (21. Sayfa)	8
HK.26	Yüzyıllar sonrasını aydınlatan 20 kadar eser bıraktım. (1. Sayfa) Ahi teşkilatında sanat, iş ve ahlaki değerler yanında askeri eğitimde verilmekteydi. (11. Sayfa) 1261 yılında hayata gözlerimi yumdum. (21. Sayfa)	10
HK.27	Emekli öğretmen Rıza Bey, evinin rengarenk çiçeklerle dolu bahçesinde kendisini karşılayan ev halkına tebessümle bakıp elindeki kitabı gösterdi. (1. Sayfa) İşte bu örnek davranışlardan sonra Alparslan, elli bin kişilik ordusuyla Ahlat şehrine hareket etti. (12. Sayfa) Alparslan'ın bu davranışı İmparator'u çok etkiledi. (24. Sayfa)	9
HK.28	Kurulan devletler askeri olarak büyük güce sahip oldukları gibi, önemli şehirleri de hayli gelişmiş durumdaydı. (5. Sayfa) Karaca Ahmet Sultan, Hünkâr Hacı Bektaş'ın davetini Kabul etmekten başka çareleri olmadığını farkına varmıştı. (60. Sayfa) Hünkâr Hacı Bektaş Veli hazretlerine gönülden bağlı olanlar her yıl düzenlenen etkinliklere Hacı Bektaş'ı anmakta, hatırasını ve düşüncelerini yaşatmaya devam etmektedir. (119. Sayfa)	13
HK.29	915 yılıydı. (5. Sayfa) Ey Sultan, bütün ülkeni harap ve yağma etmek için, her türlü milletten sayısız asker ve ordu topladım, tarif edilemeyecek ve anlatılamayacak kadar hazineler harcadım. (80. Sayfa) Davud Bey2, vefatından önce Türk milletine; İran ve yakın doğu ülkeleri gibi çok geniş bir bölgeyi emanet etmiş; ayrıca İslamiyet'i üç kıt 'ada yayacak, Müslüman Türkleri i'lay-ı kelimetullah için cepheden cepheye koşturacak olan Muhammed Alparslan'ı bırakmıştı. (160. Sayfa)	13

HK.30	Nizamülmülk Horasan'ın Tus Şehri'nin Radikan köyünde 10 Nisan 1018 yılında doğdu. (7. Sayfa) Kazandığın dostun kadar da düşman kazanıyorsun. (33. Sayfa) Nizam'la yıllarca çekişmiş olan Hasan Sabbah, bir para ödeyerek, Nizam'ı öldürtmüştü. (77. Sayfa)	7
-------	--	---

Tablo 4.8'in devamı.

Tablo 4.8'de görüldüğü üzere incelenen HK.6, HK.12, HK.15, HK.20 hikâye kitaplarındaki cümlelerin kelime uzunluklarının 16 kelimeyi geçtiği tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerin cümleleri okurken anlatılmak istenen konudan kopmalarına neden olabilir. Bu hikâye kitapları dışındaki diğer 26 kitabın cümle yapılarının öğrencilerin dil gelişimine ve gelişim düzeyine uygun olduğu söylenebilir. HK.2, HK.5, HK.27'de devrik cümlelere fazlaca yer verilmiştir. HK.4'te kitabın iç sayfasında "Attila" yazarken kitabın kapağında "Atilla" olarak yanlış yazıldığı tespit edilmiştir. TDK'ye göre doğrusu Attila'dır. HK.28'de "Şeyh Kirmani'nin kızı Fatma" olarak yazım yanlışı yapılmıştır. HK.8'de "Atalet" kelimesi dikkat çekmiştir. Arapça kökenli bu kelimenin 6. sınıf yaş düzeyine uygun olmadığı düşünülmektedir.

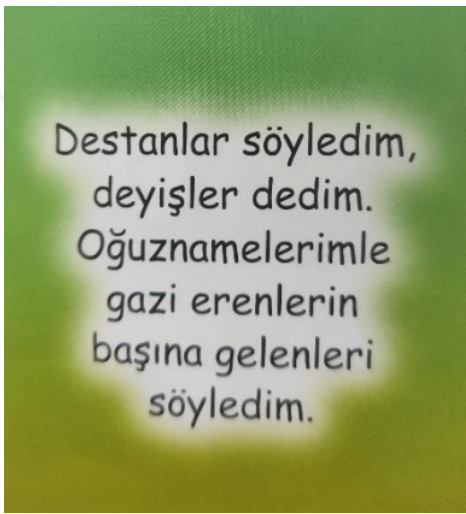
Kitaplarda genelde Türkçe kelimeler kullanılmıştır ve kullanılan bu kelimelerin 6. sınıf öğrencilerin yaş düzeyine uygun olduğu görülmüştür. İncelenen hikâye kitaplarından cümle yapısına ve yazım yanlışına örnekler (Şekil 4.17 – Şekil 4.19) aşağıda sunulmuştur.

Şekil 4.17 HK.20 Kelime sayısı

Şekil 4.18 HK.4 Yazım yanlışı

Şekil 4.19 HK.5 Kelime sayısı

Şekil 4.17- HK.20’de uzun cümlelerin örneği sunulmuştur. “Biz Türkler cesur ve [...]” ile başlayan cümlenin 24 kelimeden oluştuğu tespit edilmiştir. Şekil 4.19- HK.5 örneğinde ise 4 kelimelik bir kısa cümle örneği sunulmuştur. Şekil 4.18- HK.4’te yapılmış olan yazım yanlışı örneği verilmiştir. Genel olarak hikâye kitaplarında cümle yapılarının öğrencilerin gelişim düzeyleri göz önünde bulundurularak hazırlandığı söylenebilir.

4.3.2. Anlatım ilkeleri açısından incelenmesi

Bu balık altında, incelenen hikâye kitaplarının içeriğinin Anlatım İlkelerine uygunluğu incelenmiştir. İncelemelerde elde edilen veriler aşağıda bulunan Tablo 4.9’da yer almaktadır. Hikâye kitaplarının genel anlamda Anlatım ilkelerine olan uyumluluğu ve uyumsuzluğuna yönelik frekans değerleri Grafik 4.4 ve Grafik 4.5’te sunulmuştur.

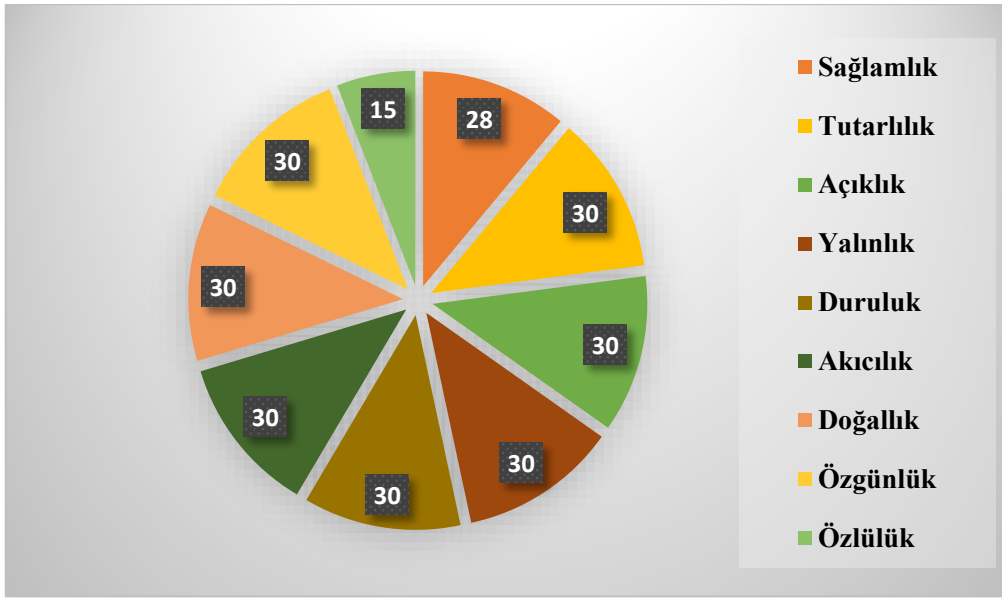
Tablo 4.9 Hikâye kitapları anlatım ilkeleri

Kitap	Anlatım İlkeleri								
	Sağlamlık	Tutarlılık	Açıklık	Yalınlık	Duruluk	Akıcılık	Doğallık	Özgünlük	Özlülük
HK.1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.3	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.4	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.6	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.7	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.8	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.9	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.10	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.11	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.12	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.13	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.14	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.15	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.16	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.17	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.18	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.19	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.20	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.21	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.22	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.23	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.24	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.25	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.26	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×

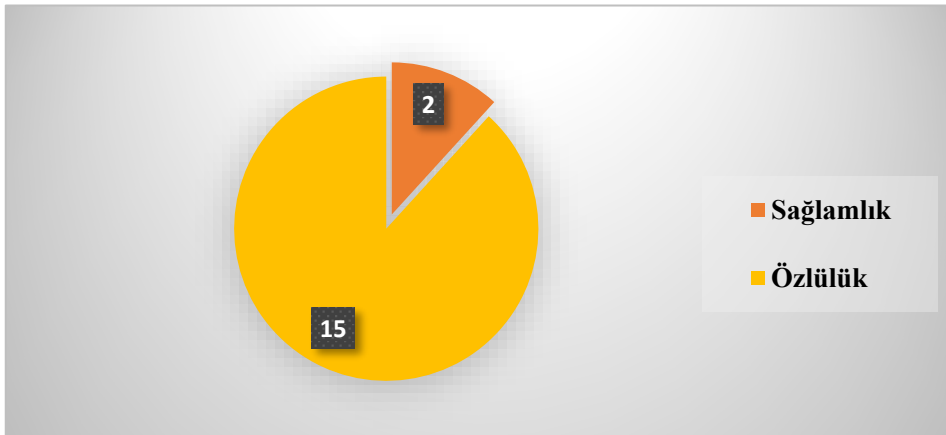
HK.27	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
HK.28	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.29	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
HK.30	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×

Tablo 4.9'un devamı.

Grafik 4.4. Anlatım ilkelerine uyumlu kitap sayısı

Grafik 4.5. Anlatım ilkelerine uyumsuz kitap sayısı

Edebi eserlerde anlatım ilkelerine uyulması, öğrencilerin metinleri daha çok içselleştirmesi ve kolay kavrayabilmesini sağlamaktadır (Akbayır, 2006). Hikâye kitapları Tablo 4.9'da görüldüğü gibi Anlatım İlkeleri yönünden çözümlenmiştir. Çözümleme sonucunda elde edilen bulgularda hikâye kitaplarında “Tutarlılık, Açıklık,

Özgünlük, Yalınlık, Duruluk, Akıcılık, Doğallık” ilkesine aykırılık tespit edilmemiştir. Okuyucuya başta bir fikri savunup sona doğru farklı fikirlerin yüklenmesi öğrenciler tarafından kafa karıştırıcı bir durum haline gelmektedir. İncelenen hikâye kitaplarında genel olarak başta ne anlatılıyorsa aynı kanıda devam edilmiştir. Gereksiz eklerden, sözcüklerden, tekrarlardan kaçınılmıştır.

Süslü kelimelerin ve söz sanatlarının fazlasından kaçınılarak, edebi eserlerde kullanılması gerektiği kadar söz sanatları kullanılmıştır. Hikâye kitaplarında duygular ve düşünceler net bir şekilde aktarılmıştır. Hikâye kitaplarının birçok duyguya ev sahipliği yapması gerekmektedir. Okuyucuyu duygudan duyguya geçirerek düşündürmesi amaçlanmaktadır. Bu kitaplarda kahramanlık, cesaret, merhamet gibi birçok duyguya yer verilmiştir. Aynı şekilde bu kitaplar kendilerine özgü duyguları aktarmaya çalışmıştır. Her kitabın ayrı bir fikir ayrı bir tema üzerinde yazıldığı anlaşılmıştır. Bu durum hikâye kitaplarının özgünlük ilkesi ile uyumlu olduğu anlamına gelmektedir. Hikâye kitaplarının yazı dilinde ve anlatımında içtenlik içerdiği tespit edilmiştir. HK.4 ve HK.28’de dil bilgisinde bazı yanlışlıklar ve cümlelerde devrik yapılar saptanmıştır. Grafik 4.4 ve Grafik 4.5’e bakıldığında bu iki hikâye kitabı dışındaki 28 kitapta sağlamlık ilkesine uyulduğu görülebilir. Özlülük ilkesine dikkat edilip uyulması, öğrencilerin hikâye kitaplarını okurken hikâyeden kopmamalarının sağlanması hikâye kitaplarının olumlu yönlerini betimlemektedir. Önceki başlık altında değinildiği gibi cümlelerin uzun olması, öğrencilerin hikâye kitaplarından kopmasına sebep olacak bir etkidir. Kitapların öğrencilere az kelime ile çok mesaj iletilebilmesi, daha özlü bir anlatım ile öğrenciyi hikâyeye tutundurması gerekmektedir. Tablo 4.9’da ilgili verilerin sunulduğu HK.6, HK.7, HK.8, HK.9, HK.10, HK.11, HK.12, HK.13, HK.14, HK.15, HK.20, HK.26, HK.28, HK.29, HK.30’da özlülük ilkesine çok dikkat edilmediği gözlemlenmiştir.

4.4. EĞİTSEL TASARIM ÖZELLİKLERİ

4.4.1. İçeriğin beceriler eğitimi açısından incelenmesi

Sosyal bilgiler eğitiminde kazandırılması beklenen yirmi yedi temel beceri olup öğretim programında kazandırılması hedeflenen temel beceriler aşağıda Tablo 4.10’da görülebilir.

Tablo 4.10 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında temel beceriler

Araştırma	Finansal okuryazarlık	Hukuk okuryazarlığı
Çevre okuryazarlığı	Empati	İletişim
Değişim ve sürekliliği algılama	Girişimcilik	Kanıt kullanma
Dijital okuryazarlık	Gözlem	İş birliği
Eleştirel düşünme	Harita okuryazarlığı	Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
Öz denetim	Medya okuryazarlığı	Konum analizi
Karar verme	Politik okuryazarlık	Problem çözme
Sosyal katılım	Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama	Mekânı algılama
Zaman ve kronolojiyi algılama	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	Yenilikçi düşünme

(MEB, 2018, s.9)

Bu başlık altında resimli tarih hikâye kitaplarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında yer alan becerilerinden hangilerine yer verildiği incelenmiştir. Sosyal bilgilerde tarih öğretimi kapsamındaki becerilerden yola çıkarak incelenen hikâye kitaplarının çözümlemesi aşağıda Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.11 Hikâye kitapları beceriler eğitimi

Hikâye Kitabı	Beceriler	
HK.1	- Öz Denetim - Karar Verme - Zaman ve Kronolojiyi Algılama	- Problem Çözme - İş Birliği - Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma
HK.2	- Öz Denetim - Problem Çözme - Gözlem	- Çevre Okuryazarlığı - İş Birliği
HK.3	- Karar Verme - Girişimcilik - Gözlem - Öz Denetim	- Problem Çözme - Yenilikçi Düşünme - Değişim ve Sürekliliği Algılama

HK.4	- Karar Verme - İş Birliği	- Sorumluluk - Öz Denetim - Zaman ve Kronolojiyi Algılama
HK.5	Türkçeyi Doğru, Güzel, Etkili Kullanma	- Zaman ve Kronolojiyi Algılama - İş Birliği
HK.6	- Problem Çözme - İş birliği	Karar Verme
HK.7	Karar Verme	- Problem Çözme - Gözlem
HK.8	Problem Çözme	Karar Verme
HK.9	- İş Birliği - Karar Verme	Problem Çözme
HK.10	- Araştırma - Zaman ve Kronolojiyi Algılama	- Problem Çözme - Gözlem - Yenilikçi Düşünme
HK.11	Araştırma	Problem Çözme
HK.12	- Problem Çözme - İş birliği	- Karar Verme - Yenilikçi Düşünme
HK.13	Problem Çözme	Karar Verme
HK.14	Problem Çözme	Karar Verme
HK.15	- Araştırma - Problem Çözme	- İş birliği - Yenilikçi Düşünme
HK.16	- Gözlem - Problem Çözme - Araştırma - İş Birliği	- Değişim ve Sürekliliği Algılama - Öz Denetim - Eleştirel Düşünme - Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark etme
HK.17	- Problem Çözme - Öz Denetim	- Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark etme - İş Birliği
HK.18	- İş Birliği - Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark etme	Girişimcilik
HK.19	Türkçeyi Doğru, Güzel, Etkili Kullanma	
HK.20	Araştırma	
HK.21	Problem Çözme	Araştırma
HK.22	- Araştırma - Problem Çözme - Gözlem	- Yenilikçi Düşünme - Öz Denetim
HK.23	Karar Verme	Problem Çözme
HK.24	Problem Çözme	Karar Verme
HK.25	- Sosyal Katılım - Girişimcilik	- Problem Çözme - Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark etme

HK.26	Girişimcilik	
HK.27	- Yenilikçi Düşünme - İş Birliği	- Gözlem - Karar Verme
HK.28	- İş Birliği - Problem Çözme - Öz Denetim	- İletişim - Araştırma - Karar Verme
HK.29	- Karar Verme - Değişim ve Sürekliliği Algılama - Gözlem	- Problem Çözme - İş Birliği - Yenilikçi Düşünme
HK.30	- Yenilikçi Düşünme - Karar Verme	Problem Çözme

Tablo 4.11’in devamı.

Tablo 4.11’de bu çalışma kapsamında incelenen hikâye kitaplarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında öğrencilere kazandırılmak istenen becerilerden birçoğunun yer aldığı görülmektedir. Hikâye kitaplarında, Finansal okuryazarlık, Hukuk okuryazarlığı, Dijital okuryazarlık, Medya okuryazarlığı, Politik okuryazarlık, Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerine yer verilmediği tespit edilmiştir. Kitapların tarih konulu ve hikâye formatında olması dolayısıyla daha çok güncel bağlamda değerlendirilebilecek bu becerilerin, içeriklerinde yer almaması anlaşılabilir bir durumdur. HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.10, HK.16, HK.17, HK.22, HK.28, HK.29’da incelenen diğer hikâye kitaplarına göre sayısal olarak daha fazla becerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu becerilerin öğrenciye kazandırılmasında etkisi olan hikâye kitapları beceriler ile öğrenmeyi destekleyici nitelikte olmalıdır (Deniz ve Gönen, 2020). İncelenen hikâye kitaplarında en fazla “Problem çözme” ardından da “iş birliği” becerisine yer verilmiştir. Yer verilen beceriler doğrudan kazandırılmak istenilen tarihin disiplin içi amaçlarına (Dilek, 2007) hizmet etmektedir. Özellikle bir seri hikâye kitabında (Hk.1, Hk.2, Hk.3, Hk.4, Hk.5, Hk.11, Hk.16, Hk.17, Hk.18, Hk.19, Hk.20, Hk.21, Hk.22, Hk.23, Hk.24, Hk.25, Hk.26), kitabın son üç sayfası değerlendirme ve yaratıcı düşünme etkinliklerine ayrılmıştır. Kitaplarda daha çok öğrencinin kendini geliştirmesini sağlayan, benliğini oluşturması için düşünerek, araştırarak çözümler bulmasını sağlayan becerilere yer verilmiştir. Kitaplar öğrencilere sosyal bilgiler öğretim programlarında da yer alan tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasını destekler niteliktedir. Bu bulgulara göre incelenen hikâye kitaplarının öğrencilerin kendilerini geliştirebilmesi için birçok alana ait beceriler içermesi, hikâye kitaplarının eğitsel değeri açısından dikkate değer bir özelliktir.

4.4.2. İeriğın değerler eğitimi açısından incelenmesi

Bu başlık altında hikâye kitaplarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerlerden hangilerine yer verildiği incelenmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi öğretim Programında öğrencilere kazandırılmak istenen değerler aşağıda Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı temel değerler

Adalet	Barış	Dayanışma
Aile birliğine önem verme	Bilimsellik	Duyarlılık
Bağımsızlık	alışkanlık	Dürüstlük
Estetik	Eşitlik	Özgürlük
Saygı	Sevgi	Sorumluluk
Tasarruf	Vatanseverlik	Yardımsverlik

(MEB, 2018, s.9)

Millî Eğitim Bakanlığının 2018 yılında revize ettiği Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 18 değere yer verilmiştir. Bu araştırma kapsamında değerler etik değerler ve milli değerler olarak iki aşamada incelenecektir. SBDÖP’da yer alan etik değerler aşağıda Tablo 4.13’te sunulmuştur. SBDÖP’da yer alan milli değerler aşağıda Tablo 4.14’te sunulmuştur.

Tablo 4.13. Etik değerler

Adalet	Aile birliğine önem verme	Bilimsellik
Çalışkanlık	Duyarlılık	Dürüstlük
Estetik	Eşitlik	Saygı
Sevgi	Sorumluluk	Tasarruf

Tablo 4.14. Milli değerler

Bağımsızlık	Dayanışma	Vatanseverlik
Barış	Özgürlük	Yardımsverlik

Aşağıdaki Tablo 4.15’te, incelenen hikâye kitaplarında tespit edilen değerlerin etik ve milli değerler başlığı altında çözümlemesi sunulmuştur.

Tablo 4.15 Hikâye kitapları değerler eğitimi

Hikâye Kitabı	Etik Değerler		Milli Değerler
HK.1	• Çalışkanlık • Sorumluluk • Adalet • Saygı • Sevgi • Bilimsellik		• Dayanışma • Bağımsızlık • Barış • Vatanseverlik • Dayanışma • Özgürlük
HK.2	• Çalışkanlık • Adalet • Dürüstlük • Sorumluluk • Saygı • Sevgi		• Yardımseverlik • Özgürlük • Barış • Vatanseverlik • Dayanışma
HK.3	• Adalet • Çalışkanlık		• Özgürlük • Vatanseverlik • Dayanışma • Bağımsızlık • Yardımseverlik
HK.4	• Çalışkanlık • Adalet • Aile Birliğine Önem Verme	• Saygı • Sevgi • Duyarlılık	• Barış • Yardımseverlik • Bağımsızlık • Vatanseverlik • Dayanışma
HK.5	• Çalışkanlık • Bilimsellik • Dürüstlük		• Vatanseverlik • Yardımseverlik • Dayanışma • Barış
HK.6	• Saygı		• Vatanseverlik • Yardımseverlik
HK.7	• Çalışkanlık • Adalet		• Yardımseverlik • Vatanseverlik • Bağımsızlık
HK.8	• Adalet		• Vatanseverlik • Yardımseverlik • Bağımsızlık • Özgürlük
HK.9	• Saygı • Adalet • Çalışkanlık		• Barış • Vatanseverlik • Yardımseverlik • Özgürlük • Bağımsızlık
HK.10	• Çalışkanlık • Saygı • Sevgi		• Bağımsızlık • Dayanışma • Vatanseverlik • Yardımseverlik

HK.11	• Sevgi • Saygı • Çalışkanlık	• Dayanışma • Yardımseverlik
HK.12	• Adalet • Dürüstlük • Çalışkanlık	• Yardımseverlik • Vatanseverlik • Özgürlük • Barış
HK.13	• Adalet • Bilimsellik • Duyarlılık	• Vatanseverlik • Yardımseverlik • Dayanışma • Barış
HK.14	• Dürüstlük • Çalışkanlık	• Vatanseverlik • Yardımseverlik • Özgürlük
HK.15	• Bilimsellik • Çalışkanlık • Adalet	• Yardımseverlik
HK.16	• Dürüstlük • Sorumluluk • Saygı • Sevgi • Adalet • Çalışkanlık	• Dayanışma • Vatanseverlik • Yardımseverlik
HK.17	• Saygı • Sevgi • Adalet • Dürüstlük	• Dayanışma • Barış • Yardımseverlik • Vatanseverlik
HK.18	• Adalet • Sevgi • Saygı • Çalışkanlık • Sorumluluk	• Dayanışma • Vatanseverlik • Barış
HK.19	• Bilimsellik • Saygı • Sevgi • Çalışkanlık • Dürüstlük • Adalet	• Dayanışma • Yardımseverlik • Vatanseverlik
HK.20	• Sevgi • Saygı • Dürüstlük • Sorumluluk • Çalışkanlık • Adalet	• Dayanışma • Barış • Vatanseverlik • Yardımseverlik
HK.21	• Bilimsellik • Çalışkanlık • Saygı	• Özgürlük • Duyarlılık
HK.22	• Çalışkanlık • Dürüstlük • Saygı • Bilimsellik	• Yardımseverlik
HK.23	• Çalışkanlık	• Dayanışma

	• Bilimsellik	• Bağımsızlık • Yardımseverlik • Vatanseverlik • Barış
HK.24	• Adalet • Çalışkanlık	• Barış • Vatanseverlik
HK.25	• Çalışkanlık • Dürüstlük • Saygı • Sevgi • Eşitlik	• Dayanışma • Yardımseverlik • Vatanseverlik • Bağımsızlık • Adalet
HK.26	• Çalışkanlık • Dürüstlük • Saygı • Sevgi • Adalet	• Dayanışma • Yardımseverlik • Vatanseverlik
HK.27	-	• Vatanseverlik • Dayanışma • Barış • Adalet • Bağımsızlık
HK.28	• Bilimsellik • Saygı • Sevgi	• Yardımseverlik • Dayanışma • Barış
HK.29	• Aile Birliğine Önem Verme • Adalet • Sevgi • Saygı	• Bağımsızlık • Yardımseverlik • Dayanışma
HK.30	• Adalet • Çalışkanlık • Saygı • Sevgi	• Vatanseverlik • Yardımseverlik • Dayanışma

Tablo 4.15'in devamı.

Sosyal Bilgiler tarih öğretiminde değerler eğitimi öğrencilerin kendilerini tanımaları, bilinçlenmeleri, toplum için faydalı bir birey durumuna gelmeleri için önemlidir ve değerler eğitimi öğrencinin kimlik gelişimini desteklemektedir (Güngör Akıncı ve Karadeniz, 2022). Tablo 4.15'te görüldüğü üzere elde edilen bulgulara göre milli değerlerin tümü bütün hikâye kitaplarında bulunmaktadır. Bu da hikâye kitaplarında, öğrencilere milli değerlerin kazandırılmasına daha fazla önem verildiğini göstermektedir. Milli değerler öğrencilerin vatan sevgisine sahip, yurttaşlık bilincinde olan, birlik ve beraberliğe önem veren kişiler olarak yetişmesini sağlama amacı gütmektedir. Sosyal Bilgilerde etik değerler tarih öğretiminin amaçlarından disiplin içi amaçlara, milli değerler ise disiplin dışı amaçlara hizmet etmektedir. İncelenen hikâye kitaplarında tarihin disiplin içi amaçlarına yer verildiği görülse de tarihin disiplin dışı amaçlarına

(Dilek, 2007) daha fazla yer verildiği bulgulanmıştır. Hikâye kitaplarında bulunan etik değerlerde ise “estetik ve tasarruf” değerlerine hikâye kitaplarında yer verilmediği gözlemlenmiştir. HK.27’de etik değerlerin hiçbirine yer verilmediği görülmektedir. HK.6’da yalnızca “saygı” değerine, HK.7’de etik değerlerden yalnızca “adalet ve çalışkanlık” değerlerine yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Etik değerler öğrencilerin kendilerini geliştirmeleri, iyi bir insan olmaları gibi noktalara değinmektedir. Değerler etik ve milli olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenmiş olsa da toplumsal olan tüm değerler bireyler ile toplum arasında bir köprü görevindedir ve toplumsal birlik ve beraberliği sağlamakta en önemli rolü oynamaktadır (Güngör Akıncı ve Karadeniz, 2022). Bu başlık altındaki bulgu ve argümanlardan hareketle, incelenen resimli tarih hikâye kitaplarında milli değerlerin yanında etik değerlerin de geniş ölçüde yer aldığı ve bu içeriğin öğrencilerin duyuşsal gelişimlerine olumlu katkılarda bulunabileceği ileri sürülebilir.

4.4.3. İçeriğin öğrenme ilkeleri açısından incelenmesi

Öğrencilerin bilgiyi ne şekilde öğrendikleri, öğrenirken nelerden faydalandıkları ve etkilendikleri büyük öneme sahiptir; bu bilgiler öğrenilirken gerekli kurallar sunulmaktadır ve bu konuda öğrenme ilkeleri öne çıkmaktadır (Yeşil, 2008). Bu başlık altında resimli tarih hikâye kitaplarının “hedefe görelilik, öğrenciye görelilik, hayatilik, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, açıklık, yakından uzağa, ekonomiklik, yaparak yaşayarak öğrenme, güncellik, transfer edilebilirlik” öğrenme ilkelerinden hangilerini içerdiği incelenmiştir. Çözümlemeler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.16’da sunulmuştur.

Tablo 4.16 Hikâye kitapları öğrenme ilkeleri

Hikâye Kitabı	Öğrenme İlkeleri	
HK.1	- Hedefe Görelilik - Öğrenciye Görelilik - Bilinenden Bilinmeyene	- Yakından Uzağa - Açıklık
HK.2	- Hedefe Görelilik - Öğrenciye Görelilik	- Bilinenden Bilinmeyene - Açıklık
HK.3	- Hedefe Görelilik - Öğrenciye Görelilik	- Bilinenden Bilinmeyene - Açıklık
HK.4	Hedefe Görelilik	Bilinenden Bilinmeyene

	• Öğrenciye Görelilik	• Açıklık
HK.5	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Bilinenden Bilinmeyene • Transfer Edilebilirlik	• Hayatilik • Açıklık • Yakından Uzağa • Güncellik
HK.6	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.7	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.8	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.9	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.10	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Güncellik • Bilinenden Bilinmeyene
HK.11	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Açıklık	• Güncellik • Bilinenden Bilinmeyene
HK.12	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Güncellik
HK.13	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Güncellik
HK.14	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Güncellik
HK.15	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.16	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik	• Transfer Edilebilirlik • Açıklık • Bilinenden Bilinmeyene
HK.17	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik	• Transfer Edilebilirlik • Açıklık • Bilinenden Bilinmeyene
HK.18	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Bilinenden Bilinmeyene • Açıklık
HK.19	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik	• Transfer Edilebilirlik • Açıklık • Bilinenden Bilinmeyene
HK.20	• Hedefe Görelilik	• Transfer Edilebilirlik

	• Öğrenciye Görelilik • Hayatilik	• Açıklık • Bilinenden Bilinmeyene
HK.21	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Bilinenden Bilinmeyene • Açıklık
HK.22	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik • Transfer Edilebilirlik	• Güncellik • Bilinenden Bilinmeyene • Açıklık
HK.23	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik • Transfer Edilebilirlik	• Güncellik • Bilinenden Bilinmeyene • Açıklık
HK.24	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik	• Açıklık • Bilinenden Bilinmeyene
HK.25	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik, Transfer Edilebilirlik	• Bilinenden Bilinmeyene • Açıklık
HK.26	• Hedefe Görelilik • Öğrenciye Görelilik • Hayatilik	• Transfer Edilebilirlik • Açıklık • Bilinenden Bilinmeyene
HK.27	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.28	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.29	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik
HK.30	• Hedefe Görelilik	• Öğrenciye Görelilik

Tablo 4.16'nın devamı.

Tablo 4.16'daki bulgular incelendiğinde tüm hikâye kitaplarının bu çalışma kapsamında seçilen “SB.6.2.1. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur” ve “Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusu ve “SB.6.2.4. Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder” kazanımlarıyla uyumlu hazırlandığı ve hedefe görelilik ilkesine uygun olduğu görülebilir. Aynı şekilde öğrenciye görelilik ilkesi de incelenen tüm hikâye kitaplarında gözlemlenmiştir. Hikâye kitaplarında kullanılan dilin yapısı, terimler, imgeler ve resimlerin 6.sınıf düzeyine uygun olduğu tespit edilerek, öğrenciye

görelilik ilkesine aykırı bir duruma rastlanmamıştır. HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.10, HK.11, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26’de bilinenden bilinmeyene ilkesi tespit edilmiştir. Hikâye kitaplarında önce kahramanlarla ilgili en belirgin ve yaygın bilinen bilgiler verilerek daha sonra içerikte onların bilinmeyen hayat hikayelerine, özelliklerine, eserlerine yer verilmiştir. Örnek olarak HK.5’te Dede Korkut’un ozanların piri, destanları ile geleceğe izler bırakmış Türk büyüğü olduğu ilk sayfada bahsedilirken içerikte, Dede Korkut’un nasıl büyüüp bu denli ünlü bir Türk büyüğü haline nasıl geldiği anlatılmaktadır. Öğrenciye önce bilinen bilgiler verilerek çağrışımlar yaptırılıp, hikâyeye odaklanmasını sağlanarak bilinmeyen bilgileri de aynı şekilde öğrenmesi için kolaylık sağlanmıştır. HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26’de açıklık ilkesi dikkat çekmiştir. Bilgiler açıkça, net ve olay örgüsüne göre sıralı bir şekilde verilmektedir. Diğer hikâye kitapları, yukarıda sayılan hikâye kitapları kadar fazla duyu organına hitap etmediği için açık ve net yazılmamış oldukları ileri sürülebilir. Tablo 4.16’da görülen transfer edilebilirlik ilkesine sahip hikâye kitaplarında verilen nasihatleri, değerleri, becerileri, bilgileri öğrencilerin günlük hayatında da kullanabileceği tespit edilmiştir. Transfer edilebilirlik ilkesine sahip olan hikâye kitaplarının dolaylı bir şekilde hayatilik ilkesi ile de iç içe olması mümkündür. Transfer ettiği bilgileri hayatının ve günlük yaşamının bir yerinde kullanması öğrencinin günlük hayatını kolaylaştırmasını sağlamaktadır (Yeşilyurt, 2020). İncelenen hikâye kitaplarının öğrenme ilkelerine dikkat edilerek özenle hazırlandığı bulgulanmıştır.

4.4.4. İçeriğin tarihsel bağlam ve tarihsel imgelem açısından incelenmesi

Bu çalışma kapsamında incelenen hikâye kitaplarının ilgili tarihsel dönemin koşullarını dikkate alarak tarihsel bağlama uygun kurgulandığı tespit edilmiştir. Tüm hikâye kitaplarının kendi döneminin şartlarına göre yazıldığı bulgulanmıştır. Kitaplarda günümüz penceresinden değerlendirilmeden, tarihsel bağlamdan kopmadan, öğrencilerin geçmişle bir bağ geliştirmelerine ve tarihsel kahramanlarla empati/özdeşim kurabilmelerine imkân tanıyacak nitelikte bir kurgusal yapıdan söz etmek mümkündür. Öte yandan bazı kitaplarda (HK.12, HK.13, HK.14) günümüze dair kavram ve olguların geçmişe dair anlatıya entegre edildiği, anakronizm (tarihsel bağlamından koparma) yoluyla esprili bir dil kullanıldığı görülmüştür. Öğrencilerin geçmişe ilgi duymalarını

sağlama amaçlı olduğu anlaşılan, anakronizm yoluyla yer yer mizahi bir anlatıya evrilen anlatılardan bazı örnekler aşağıda görülebilir:

HK.12 “Bu duruma pek sevinen Abbasi Halifesi onların onuruna ziyafetler verdirdi, şenlikler düzenledi. Gazeteciler Tuğrul Bey’le kısa bir röportaj yapabilmek için sarayın yüksek demir korkuluklarına tırmandı. Bütün kanalların akşam haberlerinde uzun uzun Tuğrul Bey’in ziyareti anlatıldı.

Bağdatlılar Altuncan Hatun gibi güzel ve kudretli bir hanım sultanın şehirlerine gelişinden pek memnun olup beraber selfie çekertirmek için sokaklara döküldü” (Aygül, 2019a, s. 121).

HK.13 “Bizans İmparatoru çoktan beridir Selçuklu akınlarından bunalmıştı. Çok sevdiği şehirlerin Türklerin eline geçmesi onu üzüntüden kahrediyordu. Artık ne doğru düzgün yemek yiyebiliyor ne de televizyonda en sevdiği dizileri seyredebiliyordu” (Aygül, 2019b, s.31).

Hikâye kitaplarının içerisinde bulunan kavramlar ve imgeler öğrencilerin geçmişi bir olay örgüsü şeklinde zihinlerinde canlandırabilecekleri nitelikte verilmiştir. HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.11, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26’da anlatı yazı dili birinci tekil şahıs şeklinde verilmiştir. Hikâye “ben/biz” diliyle anlatılmaktadır. Bu durum öğrencilerin hikâyeyi okurken kendilerini kahramanların yerine koymalarını, onlarla empati kurmalarını ve dönem koşullarını, tarihsel bağlamı anlamalarını destekleyici bir rol üstlenebilir.

Aşağıda sözü edilen kitaplarda ben/biz dilini örnekleyen bazı alıntılara yer verilmiştir.

HK.22 “Tıp araştırmalarımı yaparken bazı hastalıkların bulaşmasına mikropların sebep olduğunu buldum. Oysa yaşadığım dönemde mikroskop henüz icat edilmemişti. Gözle görülmeyen bu hastalık yapıcı mikroplardan eserlerimde sık sık bahsettim” (Turgut, 2018e, s.13)

HK.23 “Kardeşim Çağrı Bey ile beraber uyum içinde çalışmamız sonucunda Selçuklu Beyliği büyük bir devlet oldu. Devlet olarak bilim adamlarına, hekimlere ve öğretmenlere çok önem verdik” (Turgut, 2020e, s.15).

Suat Turgut tarafından kaleme alınan bu kitapların çizim özellikleri incelendiğinde, ana kahramanın/kahramanların çocuksu çizildiği görülmüştür. Kitapların bazı sayfalarında bu tarihsel aktörlerin yetişkin görünümlü resimleri de yer almaktadır; ancak, kitapların ana fikri seri başlığından (Adam Olmuş Çocuklar) da anlaşılacağı gibi geçmişte iz bırakmış tarihsel aktörlerin birer çocuk olmasıdır. Savaş gibi ağır olaylar anlatıldığında

bile çizimler çocuksu bir masumiyet taşımaktadır. Bu yolla kitapların, hitap ettiği yaş grubunu geçmişe yaklaştırma, tarihe ve tarihsel aktörlere sempati duyma, bu geçmişi ve tarihsel aktörleri benimsemelerini sağlama hedeflerine odaklandığı ileri sürülebilir. Kitaplardan bir kısmının (HK.1, HK.2, HK.5, HK.23, HK.24, HK.25) 5 ila 11 arasında değişen sayılarda baskı yapmış olması, çocuklar tarafından rağbet gördüğü ve bu yaklaşımın amacına ulaşmış olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Hk.1’den Hk.30’a kadar olan tüm hikâye kitaplarında tarihi olaylar kimi zaman karmaşık ve zor anlaşılır olduğu için yeniden tasarlanıp bir olay örgüsü kurgulanarak, yeniden yapılandırılarak öğrencilerin tarihi olayları kolay anlayabilecekleri bir hale getirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Kitapların olayları sunma yaklaşımları tarihsel olayları bir yetişkinin anlatması (HK.10, HK.27,), birinci tekil veya çoğu şahsın ağzından anlatılması (HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.8, HK.11, HK.16, HK.17, HK.18, HK.19, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.25, HK.26), yazarın okuyucuyla iletişim kurarak anlatması (HK.12, HK.13, HK.14, HK.15, HK.30) ve tarihsel olaylardan bir hikâye kurgulamaya (HK.6, HK.7, HK.9, HK.28, HK.29) kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu bulgulara göre, genel olarak içerdikleri metin ve resimler dikkate alındığında hikâye kitaplarının tarihsel bağlama uygun ve tarihsel imgelem becerilerine katkı sunar nitelikte hazırlandığı ileri sürülebilir. Öte yandan bazı kitaplarda (HK.7, HK.9) destan ve çeşitli efsanelerdeki metafizik unsurların yer yer anlatıya dahil edildiği tespit edilmiştir.

4.5. TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ

4.5.1. Cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyleri

Bu başlık altında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde cinsiyetlerin yer alma düzeyleri incelenmiştir. Görsellerde kadın, erkek, kız çocuk ve erkek çocuk sayısı incelenmiştir ve ulaşılan bulgular frekans değerleri olarak aşağıda Tablo 4.17 ve Grafik 4.6’da sunulmuştur.

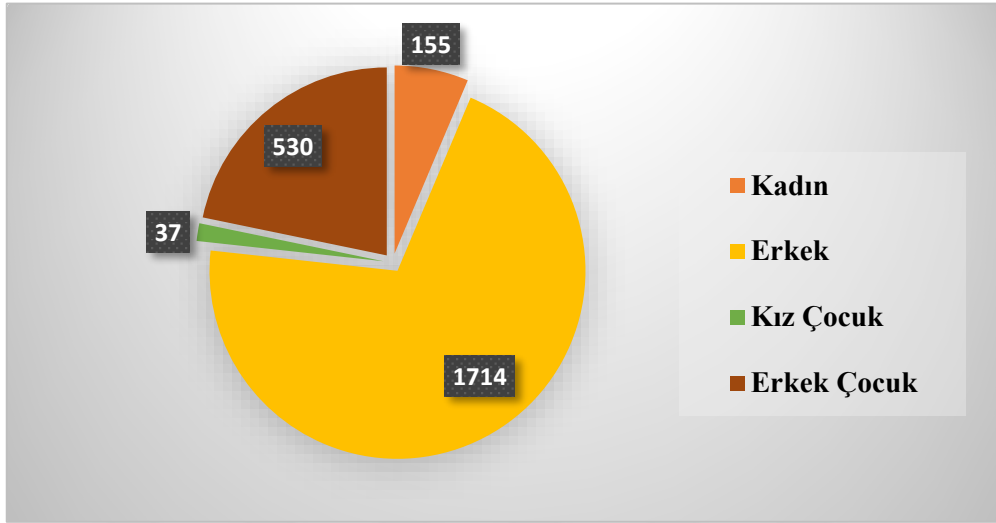
Tablo 4.17. Hikâye kitaplarında cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyi

Hikâye Kitabı	Cinsiyet			
	Kadın	Erkek	Kız çocuk	Erkek çocuk
HK.1	1	17	1	30

HK.2	3	20	1	29
HK.3	3	34	1	24
HK.4	2	33	1	18
HK.5	6	22	3	24
HK.6	12	126	-	-
HK.7	2	60	-	-
HK.8	-	39	-	1
HK.9	-	42	-	1
HK.10	3	52	-	1
HK.11	28	23	10	40
HK.12	7	80	-	14
HK.13	2	156	-	22
HK.14	6	205	-	11
HK.15	18	120	1	26
HK.16	3	17	3	27
HK.17	-	31	1	25
HK.18	4	13	1	31
HK.19	1	13	2	30
HK.20	-	38	1	3
HK.21	-	22	1	25
HK.22	2	15	1	24
HK.23	-	15	1	44
HK.24	-	14	1	34
HK.25	46	17	3	2
HK.26	1	34	5	36
HK.27	1	131	-	2
HK.28	4	94	-	6
HK.29	-	51	-	-
HK.30	-	25	-	-
Toplam	155	1714	37	530

Tablo 4.17'nin devamı.

Grafik 4.6. Hikâye kitaplarında cinsiyetlerin görsellerdeki yer alma düzeyi

Toplum içinde cinsiyetler kadın ve erkek olarak ikiye ayrılır. Erkekler toplumun her alanında varken, kadınların erkekler kadar görünür olmaması zaman içinde toplum tarafından oluşturulmuş kalıp yargılarla bağlantılıdır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını kırmada içinde bulunduğumuz 21. yüzyıla kadar epey yol alınmış olsa da tamamen eşitliğe doğru bir değişimin uzun soluklu ve sancılı bir süreç olacağı açıktır. Okullarda kullanılan materyallerde de bu durum farksız değildir. Ders kitapları haricinde yardımcı öğretim materyali olabilen hikâye kitaplarında erkekler kadınlardan daha fazla görünürlüğe sahiptir (Özdemir Yılmaz, 2019). Bu çalışmada incelenen hikâye kitaplarında da kadınların görsellerde yer alma düzeyi erkeklere göre neredeyse yok denecek kadar azdır. Tablo 4.17’de yer alan HK.8, HK.9, HK.17, HK.20, HK.21, HK.23, HK.24, HK.29, HK.30 hikâye kitaplarında bulunan görsellerde kadınlara hiç yer verilmediği bulgulanmıştır. Grafik 4.6’ya bakıldığında kadın görsellerinin yer aldığı hikâye kitaplarında %6 oranında ($f=155$) görsel bulunmaktadır. Erkeklerin bulunmadığı hikâye kitabı yoktur. Erkekler hikâye kitaplarında %70 oranında ($f=1714$) görsel ile yer almaktadır. Erkek görselleri kadın görsellerinin neredeyse on iki katıdır. Bu oranlar kız çocuk ve erkek çocuk görsel sayılarında da aynı benzerliktedir. Hikâye kitaplarında %2 oran ile 38 kız çocuk görseli bulunmaktadır. %22 oran ile ($f=530$) erkek çocuk görseli kız çocuk görsellerinin on bir katı olarak bulunmuştur. Hikâye kitaplarında da toplumun çeşitli alanlarında olduğu gibi kadınların görünürlüğünün erkeklerin görünürlüğünden daha az olduğu saptanmıştır. Fakat öğrencilerin okuyup kendilerine rol model

bulabilecekleri materyaller olan hikâye kitaplarında bu durum eşitlenmeli ve öğrencilere örnek olabilecek tarihsel kadın karakterler sunulmalıdır. (Konür, 2021).

4.5.2. Meslekler ve kişilik özellikleri

Bu başlık altında çalışma kapsamında ele alınan hikâye kitaplarında bulunan meslekler ve kişilik özellikleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.18 Hikâye kitapları meslekler ve cinsiyetler

Hikâye Kitabı	Cinsiyetler ve Meslekler		Cinsiyetler ve Kişilik Özellikleri	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
HK.1	-	- Komutan - Hükümdar	-	- Cesur - Güçlü - Kararlı
HK.2	-	Komutan	-	- Cesur - Güçlü
HK.3	-	- Savaşçı - Kurucu - Asker - Boy Beyi	Casus	- Kararlı - Azimli - İleri Görüşlü - Adil - Güçlü
HK.4	-	- Savaşçı - Asker - Komutan - Hükümdar	-	- Merhametli - Kudretli - Güçlü - Kızgın
HK.5	-	- Ozan - Doktor - Tarihçi	Sevecen	- Cesur - Güçlü - Azimli - Bilgili - Çalışkan
HK.6	-	Hükümdar	-	- Savaşçı - Aslan - Yürekli - Yiğit - Asil - Sadık
HK.7	-	- Asker - Kağan	-	- Öfkeli - Cesur
HK.8	-	- Hükümdar - Tüccar - Hakan	-	- Kudretli - Cengâver - Cesur
HK.9	- Prenses - Hizmetçi	- Süvari - Asker - İmparator - Hekim	- Sinsi - Meraklı	- Öfkeli - Kindar - Kudretli - Merhametli - Cesur
HK.10	Hizmetçi	Asker	-	Cesur

	• Prenses	• Muhafız		• Yiğit • Lider Ruhlu
HK.11	• Öğretmen	• Müdür Yard. • Öğretmen	• Neşeli	• Güvenilir
HK.12	• Asker	• Komutan • Asker • Prens • Ozan • Vali • Halife	• Yol Gösterici • Yiğit • Cesur	• Yiğit • Merhametli • Kuvvetli • Adil • Hırslı • Zeki
HK.13	• Ev Hanımı	• Komutan • Asker • İmparator • Elçi, Vezir	-	• Cesur • Yiğit • Merhametli • Şefkatli • Adil
HK.14	• Cariye	• Hükümdar • Lala (Öğretmen) • Devlet Memuru • Asker	• Hırslı	• Vefalı • Zalim
HK.15	• Hizmetçi • Valide Sultan • Nedime	• Komutan • Hükümdar • Alim • Derviş	• Merhametli • Cesur • Çalışkan • Zeki • Kültürlü • Nezaketli	• Cömert
HK.16	-	• Hükümdar • Yazar • Hoca	-	• Yol Gösterici
HK.17	-	• Rehber • Bilim İnsanı • Devlet Memuru	-	• Yol Gösterici • Önder
HK.18	• Öğretmen	• Asker • Lider	-	• Adil • Cesur • Güçlü
HK.19	-	• Öğretmen • Kurucu	• Saygılı • Hoşgörülü • Yardımsever	• Yol Gösterici • Önder • Güvenilir
HK.20	-	• Filozof • Ozan • Eğitimci	-	• Önder • Sabırlı • Adil
HK.21	-	• Komutan • Doktor • Hükümdar • Mucit • Eğitimci • Filozof	-	• Zeki • Duygusal • Cesur • Yetenekli • Çalışkan
HK.22	-	• Doktor • Filozof • Yazar	-	• Zeki • Çalışkan • Azimli

		• Vezir • Sultan		• Kararlı
HK.23	-	• Komutan • Asker	-	• Yiğit • Cesur • Merhametli
HK.24	-	• Komutan • Asker • Öğretmen • Hükümdar	-	• Cesur
HK.25	• Kurucu • İş Kadını • Sanatkâr • Hükümdar • Asker	• Eğitimci • Kurucu	• Önder • Güçlü • Cesur • Vefalı • Şefkatli	-
HK.26	• Kurucu (Anadolu Bacıları)	• Kurucu • Usta • Eğitimci	• Cesur	• Cömert • Ahlaklı • Görgülü • Misafirperver
HK.27	-	• Öğretmen • Sultan • Asker • Komutan	-	• Yiğit • Savaşçı • Sabırlı
HK.28	-	• Asker • Derviş • Çoban	• Cahil	• Bilgili • Cesur • Merhametli
HK.29	• Komutan	• Asker • Hükümdar • Komutan • Vezir • Elçi	• Cesur • Akıllı	• Cesur • Çevik
HK.30	-	• Asker • Vezir • Sultan	-	• Casus • Cesur • Yiğit

Tablo 4.18'in devamı.

Tablo 4. 18'de görüldüğü üzere HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.6, HK.7, HK.8, HK.16, HK.17, HK.20, HK.21, HK.22, HK.23, HK.24, HK.27, HK.28'de kadınların mesleki alanlarda görünürlüğü olmadığı tespit edilmiştir. Mesleki alanlarda olmadığı, hikâye kitaplarında yalnızca anne rolünde var olduğu gözlemlenmiştir. Belirtilen bu kitaplarda kadınların “sevecen, saygılı, hoşgörülü, yardımsever, cahil” kişilik özellikleri ile yer aldığı görülmüştür. HK.11, HK.12, HK.18, HK.25, HK.26, HK.29'da kadınlar “öğretmen, komutan, asker” gibi erkeklere atfedilen mesleklerde yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu hikâye kitaplarında kadınların “cesur, akıllı, zeki, vefalı, şefkatli, güçlü” gibi çoğu geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkekler için kullanılan kişilik özellikleri ile anıldığı görülmüştür. Diğer hikâye kitaplarında yine kadının;

hizmetçi, cariyeye, ev hanımı gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun mesleklerle temsil edildiği tespit edilmiştir. İncelenen hikâye kitaplarının hepsinde erkekler daha çok güç isteyen, cesaret isteyen, sabır ve kuvvet gerektiren mesleklerle yer almıştır. “Komutan, asker, vezir, yazar, doktor, bilim insanı” gibi mesleklerde var olduğu gözlemlenmiştir. Erkeklerin, tüm hikâye kitaplarında, cesur, zeki, bilgili, adil, güçlü, ileri görüşlü gibi kişilik özellikleri ile gösterilmesi dikkat çekmektedir. Tablo 4.18’e bakıldığında HK.4, HK.9, HK.12, HK.13, HK.21’de erkek karakterlere “merhametli ve duygusal” gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında çoklukla kadınlara atfedilen kişilik özellikleri yüklendiği tespit edilmiştir. Hikâye kitaplarına genel anlamda bakıldığında kadınlara, erkeklere göre daha az yer verilmiştir. Yer verilen kadınlar da genelde duyguların ön plana çıktığı meslekler ve kişilik özelliklerine sahiptir. Erkeklerin ise güç ve dayanıklılık gerektiren meslekler ve kişilik özellikleri ile ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Aşağıda incelenen hikâye kitaplarında bulunan meslekler ve toplumsal cinsiyet temsili ile ilgili örnek görseller (Şekil 4.20 – Şekil 4.21) sunulmuştur.

Şekil 4.20 HK.4 Erkek- Asker

Şekil 4.21 HK.25 Kadın- Asker

Şekil 18, HK.4'te erkek asker örneği verilmiştir. İncelenen hikâye kitaplarının genelinde erkekler asker ve güçlü karakter olarak betimlenmiştir. Şekil 19-HK.25'te daha nadir bir temsil olarak kadın asker örneği verilmiştir. Hikâye kitaplarının genelinde kadınların daha çok ev hanımı, anne gibi rollerde bulunduğu tespit edilmiştir, fakat HK.25'te kadın asker ve güçlü, çalışkan rolde gözlemlenmiştir. Bu tür örnekler incelemede önemli yere sahiptir, fakat bu örnekler hikâye kitaplarının genelinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat edilmediği gerçeğini değiştirmemektedir.

4.5.3. Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Günümüzde bebekler doğmadan önce kutlamalar olmaktadır. Balonlarla beraber cinsiyet partileri yapılır. Eğer balonun içinde pembe renk varsa kız, mavi renk varsa erkektir ve pembe ve mavi toplumda bebeklerin doğumu ile beraber kimliği gibi olmaya başlayan renkler haline gelmiştir (Özdemir Yılmaz, 2019). Bazı nesneler de tıpkı bu renkler gibi bireylerle özdeşleştirilmiştir. Bu nesneler ve renkler insanların üzerine elbise gibi giydirilmiştir ki artık çıkarılması mümkün değilmişçesine renkler ve nesneler bebek doğduğu andan itibaren kimliği haline gelemektedir (Konür, 2021). Aslında bu durumu değiştirmek eğitim ile olasıdır.

Birey, okul sürecinde bu renk ve nesneler ile ilgili kalıpları ve önyargıları aşabilirse kendinden sonra gelecek nesilleri de bu kalıplardan kurtarabilecektir. Buradaki önemli noktalar, öğretmenler ve eğitimde kullanılan materyallerdir. Toplumdaki olay ve olguların, tarihin, kültürün ve yaşanan coğrafyanın öğrenildiği ders Sosyal Bilgiler dersidir. Öğrenciler bu dersten olumlu etkilenebileceği gibi olumsuz etkilenebileceği durumlar da olabilmektedir. Derslerde ders kitapları gibi yardımcı materyaller bu konuda önemli bir yerdedir. Hikaye kitapları hazırlanırken eğer toplumsal cinsiyetten (cinsiyetçilikten/cinsiyet eşitsizliğinden) arındırılmamış ise öğrenciler bu kalıpları öğrenerek ve bu kalıpları kendinden sonraki nesillere aktararak yaşamaya devam etmektedir (Konür, 2021). Bu durum öğrencileri çok yakından ilgilendirdiği için bu başlık altında hikaye kitaplarında cinsiyetler ile bağdaştırılan nesne ve renkleri tespit ederek oluşan kalıpları değiştirebilmek için öneriler getirmek amaçlanmıştır. Bu başlık altında elde edilen veriler aşağıda (Tablo 4.19 – 4.48) sunulmuştur.

Tablo 4.19 HK.1 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Ok Yay Kılıç Mızrak Miğfer Kalkan Zırh	-	Kılıç Zırh Miğfer Kalkan
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Yeşil Mavi	Mavi Yeşil Sarı Kırmızı Pembe Turuncu Kahverengi	-	Sarı Beyaz Mavi Turuncu Yeşil Mor Kırmızı

Tablo 4.20 HK.2 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Tüylü Şapka	Sarı Mızrak Kalkan Miğfer	-	Kılıç Ok Yay Miğfer
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Mavi Sarı Beyaz Kırmızı Kahverengi	Kahverengi Gri Yeşil Mor Sarı Kırmızı Mavi	-	Kırmızı Mavi Kahverengi Sarı Turuncu Yeşil

Tablo 4.21 HK.3 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Altın Toka Küpe	Kılıç Mızrak Kalkan	-	Kılıç Kalkan
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kırmızı Sarı Beyaz	Sarı Kahverengi Kırmızı Mavi	-	Kahverengi Mavi Sarı

Tablo 4.22 HK.4 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Süslü Elbise Küpe	Zırh Miğfer Kılıç Ok Yay Kalkan Mızrak	-	Zırh Kılıç Kalkan Miğfer
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Mavi Kırmızı	Sarı Turuncu Mavi Kırmızı Yeşil Gri Kahverengi	-	Kahverengi Sarı Kırmızı Mavi Yeşil Turuncu

Tablo 4.23 HK.5 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kılıç Kalkan Çamaşır (Kıyafet)	Mızrak Ok Yay Müzik Aleti	-	Müzik Aleti Ok Yay
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Mavi Gri	Kahverengi Kırmızı Sarı Turuncu	Yeşil Kahverengi	Mor Yeşil Sarı Kırmızı Kahverengi

Tablo 4.24 HK.6 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kılıç	At Kılıç Zırh Miğfer	Kalkan Ok Yay Taht	-	-
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kırmızı Sarı Bordo Mavi Gri Yeşil	Mor Kırmızı Kahverengi Bordo Sarı Gri	Turuncu Yeşil Mavi Pembe Beyaz Siyah	-	-

Pembe				
Turuncu				
Mor				

Tablo 4.24'ün devamı.

Tablo 4.25 HK.7 Cinsiyetlerle Bağdaştırılan Nesneler ve Renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Zırh Taht Miğfer Kalkan	Kılıç Ok Yay Bayrak	-	-
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kırmızı Pembe Yeşil Turuncu	Sarı Kırmızı Kahverengi Turuncu Mor	Mavi Bordo Yeşil Gri	-	-

Tablo 4.26 HK.8 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kılıç Kalkan Zırh Miğfer Balta	Mızrak Tesbih Ok Yay Kâğıt	-	Kılıç
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Siyah Beyaz	Siyah Beyaz		Siyah Beyaz	Siyah Beyaz

Tablo 4.27 HK.9 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Ok Yay Mızrak Kılıç Zırh	Miğfer Taht Kalkan Bayrak	-	Kılıç
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Yeşil Beyaz Kahverengi Kırmızı		-	-

	Mavi		
--	------	--	--

Tablo 4.27'nin devamı.

Tablo 4.28. HK.10 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Zırh Miğfer Ok Yay Kılıç Mızrak Çekiç	-	Şapka
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Kırmızı Siyah Beyaz	-	Kırmızı Mavi Yeşil

Tablo 4.29 HK.11 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Tencere Tabak	Gazete	Okul çantası Telefon Kulaklık	-
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Yeşil Mor Kahverengi	Gri Mavi Kahve	Yeşil Mavi	Kırmızı Mavi

Tablo 4.30 HK.12 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Baş Örtüsü Taht Taç	Kılıç Kalkan Mızrak Zırh Miğfer Şapka Kepçe Taht	Kâğıt Kalem Ok Yay Kitap Müzik Aleti Kazan	-	
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Kahverengi Mavi Kırmızı Gri		-	-

Tablo 4.31 HK.13 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Değnek Baş Örtüsü	Kılıç Kalkan Zırh Miğfer Mızrak Değnek Taht	Taç Ok Yay Hançer Kâğıt Kitap	-	Kırbaç Sepet
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Kahverengi Mavi Kırmızı		-	-

Tablo 4.32 HK.14 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Baş Örtüsü Taht	Mızrak Zırh Kalem Miğfer Kılıç Kitap Taht Ok	Yay Kazma Kürek Taç Kitap Kalem Kazan Kepçe	-	Sarı Yelek
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Kahverengi Mavi Kırmızı		-	-

Tablo 4.33 HK.15 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kâğıt Dokuma Makinesi Baş Örtüsü	Kalkan Mızrak Miğfer Kılıç Zırh	Bayrak Kâğıt Kalem Kitap	-	Çanta Kâğıt Kitap Oyuncak
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Kahverengi Mavi Gri Kırmızı Sarı		-	-

Tablo 4.34 HK.16 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne	
Un Şeker Yağ	-	-	Kitap Ok Yay Miğfer	Un Şeker Yağ
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk	
Mor Sarı	Sarı Pembe Mavi Yeşil Kahverengi	Turuncu Kırmızı	Mavi Kahverengi Kırmızı Sarı	

Tablo 4.35 HK.17 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kitap		-	Gül Çiçek Kitap Kalem
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Beyaz Kahverengi Mavi Gri	Turuncu, Mor Pembe Yeşil	-	Kahverengi Kırmızı Mavi Sarı

Tablo 4.36 HK.18 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kılıç	Kılıç Miğfer Ok Yay	-	Bayrak Kılıç Tencere
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Mavi Kırmızı Sarı	Mavi Sarı Yeşil	-	Yeşil Mavi Sarı Kahverengi

Tablo 4.37 HK.19 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Küpe Kolye	Kılıç Bayrak	Hançer	Mektup Kalem Kağıt

			Oyuncak at
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Yeşil Sarı Kırmızı	Mavi Kahverengi	Mor Sarı Kırmızı	Mor Pembe Sarı, Mavi Kırmızı Kahverengi

Tablo 4.37'nin devamı

Tablo 4.38 Hk.20 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Ok Yay Kalem Mürekkep	-	-
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Sarı Mor Kırmızı	Yeşil Kırmızı Mavi Sarı Mor Gri Kahverengi	-	Turuncu Yeşil Pembe

Tablo 4.39 HK.21 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kılıç Mızrak	-	Müzik Aleti Kitap
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Mavi Kahverengi Sarı Kırmızı Yeşil	-	Mavi Yeşil Sarı Kırmızı Kahverengi

Tablo 4.40 Hk.22 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	-	-	Kitap Deney Tüpü Kalem Mürekkep
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Mavi	Yeşil	Sarı	Mavi

Kahverengi	Mavi Sarı Kahverengi	Mor Kırmızı	Sarı Kırmızı Beyaz Turuncu
------------	----------------------------	----------------	-------------------------------------

Tablo 4.40'ın devamı

Tablo 4.41 Hk.23 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kılıç Miğfer Kalkan	-	Miğfer Kılıç Ok Yay
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Bordo Kahverengi Gri Siyah Kırmızı Mavi	Sarı Mor Kırmızı	Pembe Turuncu Kahverengi Gri Yeşil Kırmızı Mavi

Tablo 4.42 Hk.24 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kılıç Mızrak	-	Kılıç Ok Yay Miğfer
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Mavi Bordo Kırmızı Sarı Yeşil Kahverengi Pembe	-	Yeşil Sarı Mavi Gri Kırmızı Kahverengi Pembe

Tablo 4.43 Hk.25 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne		Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Dokuma Tezgâhı İp Kilim Testi Ok Yay	Kalkan Kitap Kalem Müzik Aleti Kılıç Tepsi	Kılıç Kalkan	-	-
Kadın Renk		Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Yeşil Mavi Sarı Kahverengi	Yeşil Sarı Kahverengi Kırmızı Mavi	Kahverengi Mavi Sarı Mor Kırmızı	Gri Mavi Kırmızı	

Tablo 4.44 Hk.26 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Baş Örtüsü	Kitap Kalem Çekiç Kılıç Miğfer Zırh	-	Terazi Kitap Kalem Ok Yay Zırh
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kırmızı Sarı Beyaz	Kırmızı Beyaz Mor Mavi Yeşil Kahverengi Sarı	Mor Beyaz Kırmızı Sarı Mavi	Kahverengi Sarı Yeşil Kırmızı Mavi Beyaz Turuncu Mor

Tablo 4.45 Hk.27 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kılıç Yay Ok Kitap	-	-
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Yeşil Mavi	Mor Yeşil Mavi Sarı Gri Kahverengi Bordo Beyaz	-	Yeşil Kahverengi

Tablo 4.46 Hk.28 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Baş Örtüsü Kazan Kepçe Su Testisi	Sarık Kuşak Cübbe Kitap Kılıç Değnek Tesbih	-	Sarık Kuşak
Kadın – Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Kahverengi Yeşil Mavi Kırmızı Gri	-	-

Tablo 4.47 Hk.29 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kılıç Ok Yay Mızrak Miğfer	Zırh Hançer Kalkan Bayrak	-	-
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Yeşil Kırmızı Mavi		-	-

	Kahverengi Beyaz		
--	---------------------	--	--

Tablo 4.47'nin devamı.

Tablo 4.48 Hk.30 Cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler

Kadın Nesne	Erkek Nesne		Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
-	Kalkan Zırh Miğfer Cübbe	Kâğıt Kalem Kılıç Mızrak	-	-
Kadın Renk	Erkek Renk		Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
-	Beyaz Kırmızı Mavi Yeşil		-	-

Tablo 4.19–Tablo 4.48'deki veriler incelendiğinde HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.6, HK.7'de kadınların yeterince görünür olduğu söylenemez. Kadınların olduğu kısımlarda genel olarak kullanılan nesneler süs eşyalarıdır. Yalnızca Hk.5 ve Hk.6'da kadınlarla birlikte sunulan nesneler erkekler ile benzerlik göstermiştir.

HK.1, HK.2, HK.3, HK.4, HK.5, HK.6, HK.7'de, yetişkin erkek ve erkek çocuk görsellerinde geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınlara atfedilen pembe, mor gibi renkler kullanıldığı gözlemlenmiştir. Erkeklerle sunulan nesnelerin genelde güç ve kuvvet ile özdeşleşen nesneler olduğu saptanmıştır.

HK8, HK.9, HK.10'da kadınlar ve kız çocukları ile ilgili nesne ve renk bilgilerine ulaşılamamaktadır, çünkü kadınlar hikâye kitaplarında erkekler kadar yer almamaktadır. HK.12, HK.14, HK.18'de kadınlarla bağdaştırılan nesnelerin taht ve kılıç olması bu hikâye kitaplarında kadınların güçlü kişilik özelliklerinde gösterilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Fakat diğer hikâye kitaplarında genelde kadınlarla tasvir edilen nesneler vardır. Tencere, tabak, tepsi, yemek malzemeleri, küpe, kolye, ip, kilim, kazan, kepçe vb. nesnelerle kadınlar yine iç içedir. Erkeklerle bağdaştırılan nesneler ise genel olarak ok, yay, kılıç, kalkan gibi savaş aletleridir.

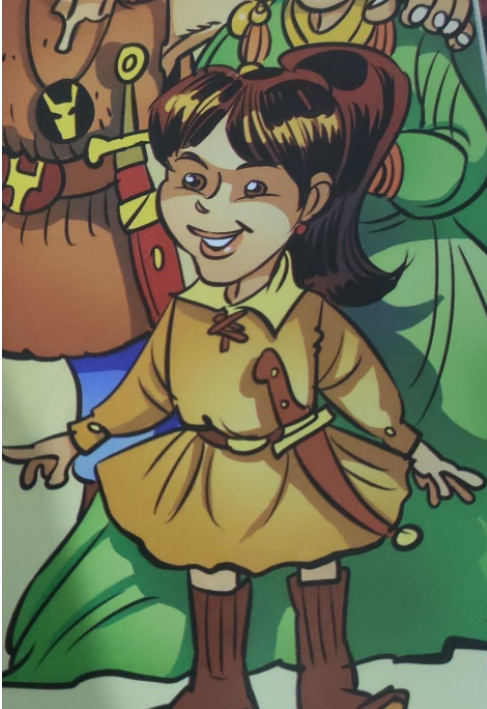
Hikâye kitaplarında erkeklerde genel olarak toplum içinde erkeklerle bağdaştırılan renklere ve nesnelere yer verildiği tespit edilmiştir. İncelenen hikâye kitaplarında ulaşılan bu bulgular ile ilgili örnek görseller (Şekil 4.22 – Şekil 4.25) aşağıda sunulmuştur.

Şekil 4.23 HK.2 Erkek çocuk-nesne

Şekil 4.22 HK.3 Kadın-nesne

Şekil 4.24 HK.19 Kız çocuk-nesne

Şekil 4.25 HK.2 Erkek-nesne

Şekil 4.22- HK.2’de erkek çocuklarında betimlenen nesnelerin kılıç, ok ve yay olduğu görülmektedir. Mavi, kahve rengi, sarı renklerin ağırlıklı kullanıldığı tespit edilmiştir. Şekil 4.23-HK.3’te kadın ile bağdaştırılan nesne ve renkler genellikle toplum içinde kadına atfedilen nesne ve renklerle benzerlik göstermektedir. Kadın süslü kıyafetler, takılar ve yanında bir bebek ile resmedilmiştir. Renkler ise kırmızı, pembe, sarı, resimdeki erkek bebeğin ise kıyafetinin yine erkeklerle bağdaştırılan mavi rengi dikkat çekmektedir. Tablo 4.19’den 4.48’ e kadar tüm tablolar incelendiğinde anlaşılabileceği gibi, kız çocuk-nesne bağlamında yalnızca 2 veri tespit edilebilmiştir. Şekil 4.24-HK.16’da kız çocuğunun belinde bir hançer görülmektedir. Şekil 4.25-HK2’de erkek asker yine kılıcı ve asker kıyafeti ile resmedilmiştir. HK.17 ve HK.20’deki bulgulara erkek görsellerinde mor, pembe gibi renklerle tespit edilmiştir. Fakat genele bakıldığında yine hikâye kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun olarak kadınlarda toplum içinde kadın için belirlenen renk ve nesneler, erkek için ise erkekler için belirlenen nesne ve renklerin ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir.

4.5.4. Dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Dil iletişimde en önemli araçlardan biridir. Türkçede yapısal olarak dişil ve eril olarak ayrımcılık görünmese de dil içinde toplumsal olarak oluşturulmuş ve yıllardır süregelen cinsiyetçi yapılar vardır ve bazı dillerde yapısal olarak eril ve dişil olarak ayrımcılık belirli bir şekilde öne çıkarılmıştır (Konür, 2019). Toplum içinde eril sözcükler oluşturulmuştur. Örneğin, TDK’ye göre oğul kelimesi erkek evlat olarak geçmektedir fakat erkek evlat kelimesi anlamına gelen kelime ile tüm insanlık için geçerli olan kelimeler oluşturulmuştur. Örneğin; İnsanoğlu, Ademoğlu gibi kelimeler aslında hem kadın hem de erkek için söylenir fakat kelimenin kendisi erkek evlat anlamına gelen oğul kelimesinden oluşturulmuştur (Güden, 2006). Bunlara ek örnek olarak, “sözünün eri, atasözü” kelimeleri de vardır. Eril sözcükler bulunduğu gibi toplum içinde dişil sözcükler de mevcuttur. Aslında “kadın” kelimesi kadını anlatmaya yeten kelimedir, fakat toplum içinde kadın kelimesi cinsel bir algı yarattığı için kadınlar için dişil sözcükler yaratılmıştır ve bu sözcüklere, “hanım, bayan, hanımefendi” örnek olarak verilebilir (Güden, 2006). Toplum içinde bir çok cinsiyetçi kelimeler türetilmiştir. “Çocuk edebiyatı eserleri ister istemez toplumda var olan kadın ve erkek kalıp yargılarını içerebilmektedir. Bu nedenle çocuklar için seçilen kitaplarda cinsiyetçi tutumların olmaması, olumsuz toplumsal

cinsiyet kalıp yargılarını barındırmaması çocuğu önyargısız ve barışçıl bir hayata hazırlamak için gereklidir” (Konür, 2019, s. 47).

Dile toplum içinde dikkat edilmediği gibi eğitim ve öğretim hayatında da dikkat edilmediğinde farketmeden öğrencilere de cinsiyetçi kelimeler kazandırılabilir. Çalışmanın bu aşamasında belirlenen hikaye kitaplarının yazı dilinde cinsiyetçi kelimelerin ne derecede var olduğu incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.49 – 4.55’te sunulmuştur.

Tablo 4.49. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeren Örnek Cümleler
“... annem İlbilge Hatun’dur.” (Hk.1, s. 3)
“Ak bürçekli anamı, ak sakallı babamı soracak olursanız onlar da bana bakar; baktıkça...” (Hk.5, s.5)
“Kızı sevmiş, almış, ona “Gök Kızı” demiş, o Gök Kızı’ndan üç oğlu olmuştu.” (Hk.7, s.18) “Buna da “Yer Kızı” demişti. Bu Yer Kızı’ndan üç oğlu olmuştu.” (Hk.7, s.18)
“... Banu hatun nur topu gibi sağlıklı bir erkek bebek dünyaya getirmişti.” (Hk.12, s.47)
“Tarihçiler bu muazzam kadını Büyük Türk Anası ve Devlet Ana gibi isimlerle anmışlardır.” (Hk.12, s.130)
“Kanaviçe işlediği kasnağı elinden bırakıp bahçeye hava almaya çıktı.” (Hk.15, s.22)
“Milletimizin geleceği için kadın erkek el ele, çok çalışmalı ve üremeliydik.” (Hk.26, s.12)
“Bana “Kadın ana”, “Hatun ana” da derler.” (Hk.25, s.1)
Kadınlar, Hk.1, Hk.5, Hk.12, Hk.15, Hk.18, Hk.25’te cümlelerden anlaşılacağı üzere yalnızca anne rolündedir. Kadının annelikten önemli görevi yoktur, doğurmak ve çocuk büyütmek en kutsal görev olarak kabul edilmiştir.

Tablo 4.50 Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

“Annem büyük bir boy beyinin kızı Ay Kağan’dır.” (Hk.3, s.3)
“Han’ın ilk eşi olduğu için kendisi “Ulu Hatun” olarak anılır.” (Hk.3, s.3)
“Sıradan bir esirken, dünyanın en güçlü hükümdarının eşi olmuştu Nakata.” (Hk.8, s.196)

“... dul kalmıştı.” (Hk.12, s.118)

“II. Kılıçaslan’ın biricik kızı Gevher Nesibe Sultan, güzellikte misilsiz, şefkatte emsalsiz idi.” (Hk.14, s.21)

“Behramşah’ın kızı Melek Turan...” (Hk.15, s.47)

“Kapıda Taptuk Emre’nin karısı Ana Bacı ile karşılaştı.” (Hk.15, s.105)

“Annem Nişabur şehri bilginlerinden birinin kızı olan Hatem Hatun’dur” (Hk.20, s.3)

“... Ahilik Teşkilatı’nın kurucusu Ahi Evran’ın eşi ve destekçisiyim.” (Hk.25, s.1)

“... Şeyh Kirmani’nin kızı Fatma Sultan birden ayağa kalktı.” (Hk.28, s.50)

“Altun Can Hatun Büyük Selçuklu Devletinin kurucusu ve hükümdarı Tuğrul Bey’in eşidir.” (Hk.29, s.103)

Hk.3, Hk.8, Hk.14, Hk.15, Hk.20, Hk.25, Hk.28, Hk.29’da kadınların tek başına var olabilmeleri ve isimlerinden tek başına söz edilebilmesi mümkün olmamıştır. Hangi kadından bahsedilecekse isminin önüne bir beyin kızı olarak babası veya eşi olarak kocası getirilerek anılmaktadır. Bu durum kadınların toplum içinde her zaman erkeklerden bir basamak alt statüde olduğunu göstermektedir. Eğer kadın varsa bir erkek sayesinde varlığını devam ettirmekte anlamı çıkmaktadır.

Tablo 4.50’nin devamı.

Tablo 4.51 Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

“Bazen gönlünü eğlendirsın diye yanına kızlar göndeririz.” (Hk.6, s.43)

“Mete’yi yola getirdiklerini, Mete’nin kendilerinin gönlünü hoş etmek için kadınları getirmek zorunda kaldığını düşünüyorlar ve böbürleniyorlardı.” (Hk.6, s.60)

“Yiyip içip hatunlarıyla oynaşan adamlar gitmiş, yerlerine her şeyini kaybetmiş insanların korkusuzluğu ve gözü karalığına bürünmüş birer çelik ruhlu ordu gelmişti.” (Hk.6, s.64)

Hk.6’da kadınlar soylu erkekleri eğlendirmesi için getirilen nesne konumundadır. Burada kadının nesneleştirilmesi söz konusudur.

Tablo 4.52 Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

“Zaten evlenmek de istemiyordu düşman hükümdarın kızıyla.” (Hk.8, s.196) “...onu Yenişi (Yen-Sih) adlı bir Çinli prensesle evlenmeye ikna etmişlerdi.” (Hk.9, s.28) “Allah ona yardımda bulunmak için Altuncan kulunu kendisine yoldaş eylemişti.” (Hk.12, s.117) “... babası gibi, faziletli bir bey olan Ahmet Şah ile evlendi.” (Hk.15, s.50) “Genç kızların evlendirilmesi, yaşlı kadınların bakımı gibi sosyal hizmetlerde bulunurduk.” (Hk.25, s.14) “Alparslan’ın beylerinden Er-Basgan, Sultan’ın kız kardeşiyle evlenmiş, bu suretle Sultan ile akraba olmuştu.” (Hk.29, s.22)
Hk.8, Hk.9, Hk.12, Hk.15, Hk.25, Hk.29’da erkeklerin soylu ailelerle akrabalık yapabilmek ve çıkarlarını koruyabilmek amacı ile kadınlarla diplomatik evlilik yaptıkları anlamı çıkarılmaktadır. Yapılan bu evlilikler bir antlaşma niteliğinde olup kadın yalnızca alınıp verilen bir nesne konumunda gözlemlenmiştir. Kadınların bu evlilikleri sayesinde statülerinin yükseldiği söylenerek kadınların aslında bir önemi yokken evlendikleri erkek sayesinde belirli statülere ulaştıkları algısı yaratılmaktadır.

Tablo 4.53 Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

“... pek çok karışık devlet meselesinde onun fikrini almıştı.” (Hk.12, s.118) “Kadın erkek ayrımı olmadan eğitilirdik.” (Hk.18, s.5) “Türk kadınları iş hayatında çok başarılı oldular.” (Hk.25, s.9)
Hk.12’de nadir görölse de kadınların fikirlerine danışıldığı ve kadınların düşüncelerinin önemsendiğinden bahsedilmiştir.

Tablo 4.54 Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

“Kadınlar da erkekler gibi mükemmel bir şekilde ata binerlerdi.” (Hk.13, s.19) “Kızlarımız da erkek çocuklar gibi güçlü yetiştirilirdi.” (Hk.18, s.5) “Bacılar Birliği, aynı zamanda askeri eğitim de alırdı.” (Hk.25, s.2)
--

“Babam bir toplumun gelişmesi ve ilerlemesinde kadınların çok büyük rolü olduğuna inanan bir kimseydi. Bu yüzden kız çocuklarının eğitime büyük önem verirdi.” (Hk.25, s.4)

“Kadınlarımız, gerektiğinde vatan savunmasına katılırdı.” (Hk.25, s.5)

“Anadolu Bacıları da askeri eğitim almıştı.” (Hk.26, s.12)

Hk.13 ve Hk.18’de kadınların da erkeklerin aldığı eğitimleri alması erkeklerin yaptığı işleri yapmasından bahsedilmektedir. Fakat burada aslında kadınlar eğitimleri alırken veya işleri yaparken erkekler gibi ibaresi kullanılarak aslında bu işlerin ve eğitimin erkeklere özgü olduğunu, fakat kadınlara da bir ödül gibi verildiği ve yaptırıldığı anlamı da çıkmaktadır. Kadınların aslında hakları olan eğitime ve çalışma yaşamına erkeklerin onlara bu hakları tanımaları sayesinde erişebilecekleri, kadınların toplum içinde erkekler izin vermezse yalnızca ev işi ve annelik yapacağı algısını oluşturmaktadır. Hk.25’te yine kız çocukların eğitime önem veren bir erkek, yani babadır. Hk.25’teki kadınların askeri eğitim almaları bilgisi cinsiyetsiz bir dil kullanılarak verilmiş olması bakımından dikkate değerdir.

Tablo 4.54’ün devamı.

Tablo 4.55. Hikâye kitapları dil ve anlatımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği

“Din adamı” (Hk.10, s.26)

“Din adamı” (Hk.29, s.48)

“İlim adamı” (Hk.29, s. 120)

“İlim adamı” (Hk.16, s.4) (Hk.16, s.13) (İki kez tekrar edilmiştir.)

“İlim adamı” (Hk.17, s.4)

“İlim adamı” (Hk.19, s.2, s.3, s.5) (İki kez tekrar edilmiştir.)

“İlim adamı” (Hk.20, s.4)

“İlim adamı” (Hk.26, s.1, s.2, s.5) (İki kez tekrar edilmiştir.)

“İlim adamı” (Hk.25, s.19)

“Bilim adamı” (Hk.23, s.15)

“Bilim adamı” (Hk.22, s.1, s.5, s.13, s.19) (İki kez tekrar edilmiştir.)

“Bilim adamı” (Hk.21, s.6)

“Bilim adamı” (Hk.13, s.87)

“Devlet adamı” (Hk.14, s.16)

“Devlet adamları” (Hk.15, s.65)

“Devlet adamları” (Hk.17, s.20)

“Devlet adamı” (Hk.18, s.1)

“Devlet adamları” (Hk.22, s.18)

“Devlet adamı” (Hk.29, s.111, s.129) (İki kez tekrar edilmiştir.)

“Devlet adamı” (Hk.30, s.19)

“Düşünce adamı” (Hk.20, s.1)

“Fikir adamı” (Hk.25, s.3), (Hk.25, s.19) (İki kez tekrar edilmiştir.)

Hk.10, Hk.13, Hk.14, Hk.15, Hk.16, Hk.17, Hk.18, Hk.19, Hk.20, Hk.21, Hk.22, Hk.22, Hk.23, Hk.25, Hk.26, Hk.29 Hk.30’da bazı kelimelerin ardına “adamı” kelimesi getirilerek bu mesleklerin erkeklere ait olduğunu ve bu mesleklerin erkekler tarafından yapıldığını düşündüren ibareler getirilerek meslekler cinsiyetçi bir kodla sunulmuştur. Din işleri ile bilim ve ilim ile, devlet işleri ile erkekler bağdaştırılarak kadınların bu mesleklerin dışında olduğu algısı yaratılmaktadır. Bu durum dilde cinsiyetçi bir yaklaşım olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Bu ifadelerin kullanımında “bilim insanı” gibi cinsiyetsiz kelimelerin tercih edilmesi toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 4.55’in devamı.

Araştırmanın bir sonraki bölümünde elde edilen sonuçlar tartışılmış ve elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler getirilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgular, sosyal bilgiler tarih öğretimine destek olabilecek bir grup resimli tarih hikâye kitabının niteliğini ve tarih konularının öğrenimine sağlayabileceği olası katkıları ortaya koymuştur.

Araştırmada 30 resimli tarih hikâye kitabı incelemeye alınmıştır. Fiziksel özellik kategorisinin birinci alt temasında resimli hikâye kitaplarının künyesine yer verilmiştir. Hikâye kitaplarının künyesi incelendiğinde yazarların ve resimleyenlerin genellikle erkek olduğu; en çok baskı yapan kitapların, renkli resimlere ve daha az metne yer verilmiş ürünler olduğu; bu ürünlerde yine en çok baskı yapan kitapların devlet yöneticilerinin yaşamlarına odaklananlar olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak tarih hikâye kitaplarının yazımında ve resimlenmesinde kadın yazar ve çizerlerin geri planda kaldığı, renkli resimlere ve daha az metne yer veren; devlet yöneticilerinin biyografisine yönelen kitapların çocuk okurlar tarafından daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen ve/veya ebeveynlerin de çocukları bu kitaplara yönlendirmiş olabileceği düşünülebilir. Konür (2021)'e göre çocuk edebiyatında kadın yazarların sayısı fazla olmakla birlikte bu çalışmanın bulguları, bu durumun çocuklara yönelik tarihsel hikâye kitaplarında farklılaştığını ortaya koymuştur.

İkinci alt temasında resimli tarih hikâye kitaplarında kapak tasarımının içeriğe uygunluğuna bakıldığında kitapların %77'sinin kapak-içerik uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğu bulgulanmıştır. Uyumlu olan tasarımlarda içeriğe ait birçok mesaj, nesne bulunmaktayken, kısmen uyumlu ve uyumsuz olan tasarımlarda ise içeriğe ait mesaj ve nesneler içeriği yansıtmada yeterli düzeyde değildir. Özellikle siyasi tarih konularının ön plana çıktığı kitap kapaklarında ok ve yay taşıyan, savaş halinde görünen atlılar ile belinde veya elinde kılıç olan kahramanlar/tarihsel aktörler en çok tekrar eden ve hemen hemen tüm kitaplarda birbirine çok benzeyen görüntülerdir. Kültür, sanat, sosyal yaşam konuları içerikte yer alsa bile, kapakta içeriği temsilen savaşçı atlı askerler resmedilmiştir. Bu bulgulardan hareketle, resimli tarih hikâye kitaplarının geniş ölçüde savaş/fetih temasını kapağa taşımaya değer bulduğu sonucu çıkarılabilir.

Üçüncü alt temasında ise yazı tasarımına ait özellikler incelendiğinde kitap yazım kuralına uygun yazı tipi kullanılmadığı fakat yazı tiplerinin genel olarak anlaşılır, okunabilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yazı boyutları net anlaşılır boyuttadır. Kitap yazım kuralına göre 100 mm'de kullanılması gereken satır sayısına genel anlamda uyulduğu tespit edilmiştir.

İkinci kategori olan görsel tasarım özelliklerinin birinci alt temasında görsellerin kullanım amacına uygunluğu incelenmiştir. Elde edilen bulgular % 18 oranla süsleyici, %20 oranla açıklayıcı ve %62 oranla metni tamamlayıcı resim kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu bulgulara göre incelenen resimli tarih hikâye kitaplarında ağırlıklı olarak metni tamamlayan ve açıklayan resimler kullanılmıştır ki bu da kitaplarda, daha pasif nitelikteki süsleyici görsellerden ziyade tarihsel öğrenme/imgelem süreçlerini destekleyici görsellerin yer aldığı anlamına gelmektedir. Metni tamamlayıcı ve açıklayıcı resimlerin, süsleyici resimlere oranla daha fazla kullanılması, öğrencilerin bilgileri daha kolay algılamalarını sağlayabilir. Öte yandan açıklayıcı resimlerin oranı, metni tamamlayıcı resimlerin gerisinde kalmıştır. Oysa açıklayıcı resimlerin tarihsel olay, olgu ve kavramların öğrenimini desteklemede önemli roller üstleneceği düşünülebilir.

İkinci alt temasında görseller estetik açıdan incelenmiştir. Elde edilen verilerde genel olarak canlı renkler, net, büyük resimler tercih edilse de bazı resimli hikâye kitaplarının renksiz olduğu, net ve anlaşılır olmadığı tespit edilmiştir. Bir seri hikâye kitabında (Hk. 12, Hk.13, Hk. 14 ve Hk.15) çizimler renksizdir ve adeta öğrenciler tarafından çizilmiş izlenimi uyandıran basit bir çizim tekniğine sahiptir. Bu durum sözü edilen seri kitaplardaki okuyucuyla iletişim kuran, yer yer mizahi bir dil kullanarak tarihi sevdirmeyi ve öğrenci okuyucuya ulaşmayı hedeflediği değerlendirilen bir yaklaşımla ilişkilendirilebilir. Bu doğrultuda resimler estetik açıdan yetersiz görünmekle birlikte, öğrenci elinden çıkmış izlenimi uyandırması, kitaplardaki okuyucuyla diyalog kuran, mizahi bir dil kullanarak samimi bir atmosfer yaratan, bu yolla tarihsel bilgileri aktaran yaklaşımı tamamlar görünmektedir.

Üçüncü alt temada hikâye kitaplarında bulunan görseller ve metinlerin şiddet içeriğinin düzeyine bakılmıştır. İncelemeler sonucunda şiddet unsurlarına hikâye kitaplarında yer verildiği sonucuna varılmıştır. HK.6, HK.7 ve HK.13'te şiddet unsurları içeren görsel ve metinler tespit edilmiştir. Bunların bir kısmında savaş ve şiddet kahramanlık bağlamında olumlu bir görünümde sunulurken, HK.13'te bir istila sürecinde istilacıların (Haçlıların) yerel halka uyguladığı şiddet betimlenmiştir. HK.16, HK.17, HK.22, HK.28'deki bulgulara bakıldığında ise hem görsellerinde hem de metinlerinde şiddet unsuruna yer verilmeyen hikâye kitaplarının da olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü kategori olan Dil ve Anlatım özelliklerinde birinci alt temada dil bilgisinin ve terimlerin gelişim düzeyine uygunluğu analiz edilmiş, cümle yapılarında kelime sayısının gelişim düzeyine uygun olduğu bulgulanmıştır. "HK.6, HK.12, HK.15, HK.20" olmak

üzere dört hikâye kitabında cümlelerin yaş düzeyine uygun olmadığı, fakat diğer yirmi altı hikâye kitabında bu kurala uyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre, incelenen hikâye kitaplarının geniş ölçüde gelişim düzeyine uygun bir dil kullandığı ileri sürülebilir.

İkinci temasında anlatım ilkeleri açısından incelendiğinde, hikâye kitaplarının Tutarlılık, Açıklık, Yalınlık, Duruluk, Akıcılık, Doğallık, Özgünlük ilkelerine yeterince uyum sağladığı, öte yandan bazı kitapların Sağlamlık (HK.4 ve HK.28) ve Özlülük (HK.6, HK.7, HK.8, HK.9, HK.10, HK.11, HK.12, HK.13, HK.14, HK.15, HK.20, HK.26, HK.28, HK.29, HK.30) ilkelerine tam anlamıyla uyum sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dördüncü kategori olan eğitsel tasarım özelliklerinin birinci alt teması olan içeriğin beceriler eğitimi yönünden incelenmesi sonucunda hikâye kitaplarında en fazla “Problem çözme” ardından da “iş birliği” becerisine yer verildiği bulgulanmıştır. Bu tema kapsamında tespit edilen beceriler, öğrencinin doğrudan bu becerileri kazanmasına yönelik bir içerik olmaktan çok, genellikle hikâye kitaplarındaki olay örgüsü ve kahramanların eylemlilikleri üzerinden teorik olarak sunulan becerilerdir. Buna göre, sözgelimi, hikâye kahramanları olan tarihsel aktörler problem çözerler ve iş birliği yaparlar. Bu tema kapsamında tarihin disiplin içi amacına hizmet eden becerilerin ağırlıkta olduğu, ulaşılan bulgular arasındadır. Özellikle bir seri hikâye kitabında (Hk.1, Hk.2, Hk.3, Hk.4, Hk.5, Hk.11, Hk.16, Hk.17, Hk.18, Hk.19, Hk.20, Hk.21, Hk.22, Hk.23, Hk.24, Hk.25, Hk.26), kitabın son üç sayfası değerlendirme ve yaratıcı düşünme etkinliklerine ayrılmıştır. Buradaki yaratıcı düşünme etkinliklerinin bir kısmı aktif/uygulamalı olarak tarihsel imgelem becerisini işe koşmayı gerektirmektedir. İncelenen hikâye kitaplarında öğrencinin kimlik gelişimini destekleyici becerilerin de yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak, incelenen resimli tarih hikâye kitaplarının SBDÖP’da yer alan becerileri, teorik yapı ağırlıklı olmak üzere içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu ise öğrencilerin bu becerilere yönelik bir farkındalık geliştirmelerine ve onları kazanmaya yönelik olarak güdülenmelerine katkı sağlayabilir. İkinci alt temada içerik değerler eğitimi açısından incelenmiştir. İnceleme etik değerler ve milli değerler olarak iki başlık altında yapılmıştır. İncelenen resimli tarih hikâye kitaplarında genel düzeyde milli değerlerin oranının etik değerlere göre fazla olduğu tespit edilmiştir. Kitaplarda tarihin disiplin içi amacına hizmet eden değerler verilmiş olsa da genel tabloya bakıldığında verilen değerlerin tarihin disiplin dışı amaçlarına hizmet

ettiği tespit edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak incelenen hikâye kitaplarında öğrencilere daha çok vatan ve millet sevgisi kazandırma, geçmişini ve atalarını tanıma gibi tarihin disiplin dışı amaçlarına uygun değerlerin ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü alt temada içerik öğrenme ilkeleri açısından incelenmiştir. İncelenen tüm kitapların belirlenen kazanımlara uygun hazırlandığı ve dolayısıyla hedefe görelilik ilkesine uygunluğu tespit edilmiştir. Kitapların 6. Sınıf yaş düzeyine uygun olduğu bundan dolayı öğrenciye görelilik ilkesine de uygun olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak incelenen hikâye kitaplarından 6. Sınıf yaş düzeyinde ilgili kazanımların içeriğini kazandırmaya dönük olarak yararlanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kitaplar resimleme, dil ve metin bakımından farklılıklar gösterse de, kimi hikâye kitapları görece romana daha yakın özellikler taşısa da öğrencilerin bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak bu kitapların tümü tarih öğretimi kapsamında yararlanılabilir niteliktedir denilebilir. Zira her 6. Sınıf öğrencisinin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgileri, dil becerileri, öğrenme hızı gibi bireysel özelliklerinin birbirinden farklı olabileceği dikkate alındığında öğrenciler kendilerine uygun olan kitaplara yönlendirilebilirler.

Dördüncü alt tema kapsamında içerik tarihsel bağlam ve tarihsel imgelem açısından incelenmiştir. İncelenen resimli tarih hikâye kitaplarının içerik anlamında tarihsel bağlama ve tarihsel imgeleme uygun olduğu tespit edilmiştir. İçerik öğrencilerin tarihsel olayları o dönemin şartlarına uygun olarak değerlendirilebileceği şekilde düzenlenmiştir. Soyut kavramları somutlaştırarak tarihsel imgeleme uygun bir içerik hazırlandığı gözlemlenmiştir.

Beşinci kategoride resimli tarih hikâye kitapları toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmiştir. Birinci alt temada cinsiyetlerin görsellerde yer alma düzeyine bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla görünür olduğu tespit edilmiştir. %70 erkek görseli, %6 kadın görseli, %22 erkek çocuk görseli, %2 kız çocuk görseli bulgulanmıştır. Erkek ve erkek çocuk görseli kadın ve kız çocuğu görsellerinden sayısal oranla daha fazladır. İkinci alt tema olan meslekler ve kişilik özelliklerinde kadınlar ve erkeklerin öğretmenlik, askerlik gibi benzer mesleklerde yer aldığı gözlemlenmiş olsa da bu veriler oranlandığında erkeklerin tüm incelenen resimli tarih hikâye kitaplarında asker, öğretmen, hükümdar, devlet kurucusu gibi güç ve zekâ kabiliyeti gerektiren meleklerde ve güçlü, sabırlı, dayanıklı gibi kişilik özelliklerinde gösterildiği tespit edilmiştir. Fakat

kadınlar daha az kitapta asker ve öğretmen olarak temsil edilirken geri kalan kitaplarda annelik rolünde ve merhamet, sevecenlik gibi kişilik özellikleri ile bağdaştırılarak tasvir edilmiştir. Kadınların geçmişte savaş alanlarında erkeklerden çok daha az bulunmuş olması tarihsel gerçekliğe uygun olmakla birlikte, ağırlıklı olarak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun meslek ve kişilik özelliklerinde sunulmaları, kitapların bu rolleri pekiştirici bir rol üstlenmesi sonucuna yol açabilir.

Üçüncü alt tema olan cinsiyetlerle bağdaştırılan nesneler ve renkler incelendiğinde erkeklerin daha çok savaş aletleri ve soğuk renklerle tasvir edildiği, kadınların ise genelde nesne olarak yemek malzemeleri, takı vb. süs eşyaları ve renk olarak da sıcak renklerle bağdaştırıldığı tespit edilmiştir.

Dördüncü alt temada resimli tarih hikâye kitaplarında kullanılan dil yapısındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan ifadeler incelenmiştir. Kullanılan dilde genelde erkek egemen ve eril (bilim adamı gibi) ifadeler olduğu tespit edilmiştir. Kadın genelde anne olarak ifade edilmiştir. Kadınların yaptığı bir işten bahsedilirken “erkekler gibi” ifadeleri sık kullanılmıştır. Bu durum, kadınların erkeklerin her zaman bir adım gerisinde görüldüğü gibi bir algı yarattığı şeklinde değerlendirilebilir.

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında incelenen resimli tarih hikâye kitaplarının, öğrencilerin tarihsel öğrenmelerini destekleyici nitelikte olduğu, bu çalışma kapsamında ortaya koyulan, kitapların güçlü ve zayıf yönleri dikkate alınarak SBDÖP programının ilgili kazanımları doğrultusunda öğrenciler için derslere yardımcı kaynak olarak veya ders dışı süreçlerde öğrenmeyi desteklemek üzere kullanılabileceği; görselleri, dili, olay kurgusu yoluyla tarihe ilgi ve merak duymayı sağlayabileceği; öte yandan toplumsal cinsiyet açısından eril bir dille yazıldığından ve kadın tarihsel aktörlerin/karakterlerin erkeklere oranla son derece sınırlı bir görünürlüğe sahip olmaları nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliğine yeterince katkı sunmaktan uzak bir nitelik taşıdığı ileri sürülebilir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak şu önerilerde bulunulabilir;

- Resimli tarih hikâye kitaplarının basımında erkek yazarlara yer verildiği düzeyde kadın yazarların da eserlerinin basımının fazlaştırılmasına özen gösterilmesi önerilmektedir.
- Resimli tarih hikâye kitaplarında yazı tasarımlarında yazım kurallarına uygun olan “Times New Roman” yazı tipinin kullanılması önerilmektedir.

- Resimli tarih hikâye kitaplarında görsellere yer verilirken daha anlaşılır, öğrencilerin dikkatini çekebilecek renklerde ve büyüklükte görsellerin kullanılması önerilmektedir.
- Resimli tarih hikâye kitaplarında metni açıklayıcı resimlere daha geniş oranda yer verilmesi önerilmektedir.
- Resimli tarih hikâye kitaplarında dil bilgisi kurallarına ve cümle yapılarında öğrencilerin yaş düzeylerine uygun olarak yazı ve dil yapısında anlatım ilkelerinden Sağlamlık ve Özlülük ilkelerine daha özen gösterilmesi önerilmektedir.
- Resimli tarih hikâye kitaplarının içerdiği değer ve becerilerin tarihin yalnızca disiplin dışı veya yalnızca disiplin içi amaçlarına katkı sunmakla sınırlı kalmayıp öğrencilerin kişilik özelliklerinin gelişimine katkıda bulunacak nitelikte değer ve becerilere de yeterli düzeyde yer verilmesi önerilmektedir.
- Resimli tarih hikâye kitaplarının cinsiyetçi ifadelerden arındırılması ve dilin cinsiyetsiz bir yapıda kullanımı hedeflenmelidir. Kitaplarda kadın görünürlüğünün artması ve tarihin kadın aktörlerini merkeze alan daha fazla sayıda hikâye kitabı yazılması; kitapların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmek yerine, öğrencinin dönem koşullarında kadınların konumunu algılayabileceği bir yaklaşım benimsenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, H. (2019). Türk Kültür ve Geleceğinde Kadın. *İnsan & İnsan Dergisi*, (21), 395-411.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2018). *Orta Asya Türk Tarihi*. TC. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Akbayır, S. (2006). *Yazılı anlatım biçimlerinin yazma becerisi edinimindeki işlevleri*. [Yüksek Lisans Tezi], Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Akdağ, H. (2020). Hikayeler (öyküler) ile sosyal bilgiler öğretimi. (H. Tokcan (Ed.), *Sosyal bilgilerde sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri* (2. Baskı, ss. 153-181) içinde. Pegem Akademi.
- Akdemir, A.B ve Kılıç, A. (2021). Nitel Makalelerin Yöntem Analizi. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 486-502.
- Aktın, K. (2016). Sosyal bilgiler derslerinde tarih konularının öğretimi. D. Dilek (Ed.),
- Albayrak, K. ve Yeşilyurt, H. (2020). Çocuk edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özelliklerin Umberto Eco' nun cecü'nün yer cüceleri örneğinde analizi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 233-248.
- Altın, B. (2014). *Kadınlarda Benimsenen Cinsiyet Rollerine Göre Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıkan, A. (2009). Edebiyat öğretiminde görsel araç kullanımı: kısa öykü örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27), 1-16.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilgiler. D. Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı, ss. 3-52) içinde Pegem Akademi.
- Atalay, C. (2014). Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(2), 107-109.
- Aygül, Z. (2016a). *Selçuklu Tarihi I. Selçuk Bey – Tuğrul ve Çağrı Bey Dönemleri*. (3. Baskı). Uğurböceği Yayınları, İstanbul.

- Aygül, Z. (2016b). *Selçuklu Tarihi 2. Alparslan ve Melikşah Dönemleri*. (3. Baskı). Uğurböceği Yayınları, İstanbul.
- Aygül, Z. (2016c). *Selçuklu Tarihi 3. Selçuklu'nun Yıkılışı – Anadolu Selçukluları*. (3. Baskı). Uğurböceği Yayınları, İstanbul.
- Aygül, Z. (2016d). *Selçuklu Tarihi 4. Selçuklularda Kültür ve Medeniyet, Hanım Sultanlar, Büyük Alimler ve Ahilik Teşkilatı*. (3. Baskı). Uğurböceği Yayınları, İstanbul.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma süreci: Nitel Araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bars, M. E. (2014). Türk kahramanlık destanlarında kadın tipleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, (3). 122-140.
- Baykuzu, T.D. (2006). Çin Topraklarındaki Bazı Türk Soylularının Kurganları (VII.-VIII. Yüzyıl). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (1), 1-18.
- Bayrak, E. (2018). *Hacı Bektaş Veli*. Yediveren Yayınları, İstanbul.
- Bayram, M. (2016). *Fatma Bacı ve Bacıyan-I Rum Anadolu Bacıları Teşkilatı*. Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Benzer, G. O. (2011). Terken Hatun. *TDV İslam Ansiklopedisi*. *TDV İslam Araştırmaları Merkezi* (C 40, 510). <https://islamansiklopedisi.org.tr/terken-hatun>
- Bıçak, S. (2007). *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın (XI-XIV. yy)*. [Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgili, A.S. (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. A.S. Bilgili (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (8. Baskı, ss. 1-33). Pegem Akademi.
- Bindebir, M. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Nizamülmülk' E Ait Siyasetname İsimli Eserinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Büyüktuncay, M. (2014). İmgelemden Anlatıya Tarihsel Düşünmenin Formları. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (23), 49-74.
- Cooper, H. (2016). Kanıta dayalı tarihsel kurgu yazma. D. Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı, ss. 121-133) içinde Pegem Akademi.

- Çetin, H. (2021). Resimli Çocuk Kitaplarında Resim-Metin İlişkileri ve Bazı Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 533-545.
- Demircioğlu, İ. H. (2015). Tarih öğretimi ve öğrenme teorileri M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* (2. Baskı, ss. 167-188) içinde Pegem Akademi.
- Demirkent, I. (2022). Kılıçarslan I. *TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi* (C 25, 396-398). <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilicarslan-i>
- Deniz, A., Gönen, M.S. (2020). Resimli öykü kitaplarını değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Erken Çocukluk Dergisi*. 4(2), 88-116.
- Deveci Bozkuş, Y. (2022). İslamiyet Öncesi Dönemin Türk Kültür ve Uygarlığına Genel Bir Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 335-349.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. (3. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Dilek, D. ve Dilek, G. (2015). Tarihsel becerilerin öğretimi. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* (2. Baskı, ss.135-152) içinde Pegem Akademi
- Dilek, D. ve Yapıcı, G. (2005). Öykülerle tarih öğretimi yaklaşımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 115-130.
- Efe, Y.R. (2022a). *Kumandan Attila*. (Özel Baskı). Acayip Yayıncılık, Ankara.
- Efe, Y.R. (2022b). *Kumandan Mete Han*. (Özel Baskı). Acayip Yayıncılık, Ankara.
- Egan, K. (2010). Eğitimli zihin bilişsel araçlar anlama sürecinizi nasıl şekillendirir. (1. Baskı). Filiz Keser (çev.), Pegem Akademi.
- Ekinci, Y. (2022). *Anadolu Bacıları Ahilik ve Bacıyan-I Rum*. (1.Baskı). Mihrabad Yayınları.
- Ergin, M. (2003). Orhun Abideleri. *Hisar Kültür Gönüllüleri*. www.hisargazetesi.com.
- Erimez, H. (2019a). *Temirkut Oğuz Kağan'ın Yolu*. Ötüken Yayıncılık, İstanbul.
- Erimez, H. (2019b). *Temirkut Mete Han Kut Kılıcı*. Ötüken Yayıncılık, İstanbul.
- Ertimar, A. (1999). *Orhun Kitabeleri'nin Tarih Öğretimindeki Yeri ve Önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Fidan, T. (2023). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Tarihsel Empati Algısı ve Tarihsel Empatinin Öğretimde Kullanılmasına İlişkin Görüş ve Değerlendirmeleri*. [Yüksek Lisans Tezi], Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Gökçen, M. ve Büyükgöze Kavas, A. (2018). Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1(1), 48-67.
- Gömeç, S. (1996). Kağan ve katun. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 18(29), 81-90.
- Güden, M.P. (2006). *Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçe'nin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülersoy, A.E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Güngör Akıncı, B.A ve Karadeniz M. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Metin ve Hikâye Kullanılarak Değerlerin Öğrencilere Kazandırılması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3), 633-641
- Hatamova, M. (2020). Ötüken. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 321-332.
- Ilgaz, S. ve Akdoğan, E. (2016). Sosyal bilgiler programında sosyal bilimlerin yeri. A. S. Bilgili (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (8. Baskı, ss.152-166). Pegem Akademi.
- Kafesoğlu, İ. (2016). *Türk milli kültürü*. (40. Basım). Ötüken.
- Kalkan, İ. (2008). *Kahramanlarımız Alparslan*. Semerkand Yayın, İstanbul.
- Kanlıdere A. (2013). *Orta Asya Türk Tarihi*. TC. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Kaplan, K. (2017). Kitapların kapak tasarımlarındaki mesajlarda kullanılan propaganda teknikleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), 1574-1589.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim Bilimleri Doktora Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri: Nitelik Düzeyleri ve Analitik Hata Tipleri. *Educational Administration: Theory and Practice*, 16(1), 49-71.

- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Keskin, S. C. (2016). Sosyal bilgiler programı (2004). A. S. Bilgili (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (8. Baskı, ss.35-59). Pegem Akademi.
- Keskin, S.C. ve Kaplan, E. (2012). Sosyal Bilgiler ve Tarih Eğitiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamı Olarak Oyuncak Müzeleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 95-115.
- Keskin, Y. (2016). Değerler eğitimi. D.Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı, ss. 311- 331) içinde Pegem Akademi.
- Konür, E. (2021). *Çocuk edebiyatındaki toplumsal cinsiyet kod ve öğretilerinin eğitime yansımaları*. [Yüksek Lisans Tezi], Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas
- Köksal, H. (2011). Ders kitaplarında görsel materyaller. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (3. Baskı, ss. 105-113) içinde. Nobel Yayın Dağıtım.
- Köksel, B. (2011). Orhon yazıtları'nda kadın. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 331-341.
- Köymen, M.A. (2019). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. (7.Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köymen, M.A. (2021). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. (6. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kuşçu, A.D. (2016). Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (1), 173-191.
- Küçükahmet, L. (2011). Eğitim programında ders kitabının yeri. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (3. Baskı, ss. 1-16) içinde. Nobel Yayın Dağıtım.
- MEB (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Erişim: 13 Nisan 2024, <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-sosyal%20b%20lg%20b0ler%20c3%96%20c4%9eret%20c4%b0m%20program%20.pdf>

- MEB (2023). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Erişim: 13 Nisan 2024, https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2023428142532575-2023_sosyal_bilgiler.pdf
- Mutlu Uzun, H. (2020). *Orhun abideleri ve Kutadgu Bilig’de kadın*. [İhtisas Semineri I], Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Öngay, C. (2019). *Türk atasözlerinde şiddet olgusu*. [Yüksek Lisans Tezi], Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Öngül, A. (2018): *Anadolu Selçukluları*. (2.Baskı). Çamlıca Basım Yayın.
- Öngül, A. (2022). *Büyük Selçuklular*. (3. Basım). Çamlıca Basım Yayın.
- Özaydın, A. (1992). Berkyaruk. TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi (C 5, 514-516). <https://islamansiklopedisi.org.tr/berkyaruk>
- Özaydın, A. (2022). Kılıçarslan II. TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi (C 25, 398-402). <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilicarslan-ii>
- Özaydın, A. (2004). Melikşah. TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi (C 29, 54-57). <https://islamansiklopedisi.org.tr/meliksah--buyuk-selcuklu>
- Özdemir Yılmaz, E. (2019). *Sosyal bilgiler dersi ile bütünleştirilmiş toplumsal cinsiyet temelli etkinliklerin toplumsal cinsiyete dayalı meslek seçimine yönelik tutumlara etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi], Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Öztürk, S. (2019). Bilge Kağan & Kül-Tigin “Göktürklerin Yükselişi”. (1. Baskı). Anatolia Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Y. (2021). *Orhan Yazıtları*. (1.Baskı). Cezve Çocuk Yayınları, İstanbul.
- Pamir, A. (2022). *Mete han ve eski Türk Orta-Asya kamu hukukundaki yeri*. (e-ISSN: 2822-4809) [Araştırma Makalesi], Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Adana.
- Safran, M. (2015). Türkiye’de tarih öğretiminin gelişimi. M. Demirel (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* (2. Baskı, ss. 9-24) içinde Pegem Akademi.

- Safran, M. ve Ata, B. (2016a). Yapılandırmacı eğitim tartışmaları ışığında sosyal bilgiler. D.Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı, ss. 55-87) içinde Pegem Akademi.
- Safran, M. ve Ata, B. (2016b). Okul Dışı Tarih Öğretimi. <https://silo.tips/download/okul-d-tarih-retimi-do-dr-mustafa-safran-ar-gr-bahri-ata#modals>
- Seçgin, F. ve Doğan, M. (2019). Sosyal bilgiler dersi 5. Sınıf “ilkçağ uygarlıkları” konularının öğretiminde hikâye destekli öğretim yönteminin etkililiği. *Turkish History Education Journal*, 8(1), 290-316.
- Selçuk, H. (2014). *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*. Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Seven, M. A. ve Engin, A. O. (2008). Öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 189-212.
- Sevim, A. (2010). Süleyman Şah I. *TDV İslam Ansiklopedisi*. *TDV İslam Araştırmaları Merkezi* (C 38, 103-105). <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-sah-i>
- Sevim, A. (2022). Keyhüsrev II. *TDV İslam Ansiklopedisi*. *TDV İslam Araştırmaları Merkezi* (C 25, 348-350). <https://islamansiklopedisi.org.tr/keyhusrev-ii>
- Sevim, A. ve Merçil, E. (2020). *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*. (3. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı, ss. 91-120) içinde Pegem Akademi.
- Sünbül, A. M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (5. Baskı). Eğitim Akdemi.
- Şıvgın, H. (2009). Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi. *Akademik Bakış*. 2(4), 35-52.
- Şimşek, (2004). İlköğretim okulu sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde hikâye anlatım yönteminin etkililiği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 495-509.
- Taşagıl, A. (2017). *Kök Tengri'nin Çocukları*. (10. Basım). Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Taşagıl, A. (2022). *İlk Türkler bozkırlardan dünyaya yayılanlar*. (5. Baskı). Kronik Yayıncılık.
- Taşdelen, V. (2005). Çocuk edebiyatında yalınlık ilkesi. *Hece*, (104), 332-361).
- Taşyürek, M. (2017). *Malazgirt Zaferi*. Parıltı Yayıncılık, İstanbul, İstanbul.
- TDK (2022a). Edebiyat. Erişim: 13.04.2024, <https://sozluk.gov.tr/>

TDK (2022b). Öykü. Erişim: 13.04.2024, <https://sozluk.gov.tr/>

Tekin, E. (2017). *Süleyman Bulut'un çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Tertemiz, N. vd. (2011). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. (3. Basım, ss. 33-74). Nobel Yayın Dağıtım.

Tokcan, H. (2020). Sosyal bilgiler ve edebiyat. H. Tokcan (Ed.), *Sosyal bilgilerde sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri* (2. Baskı, ss. 1-22) içinde. Pegem Akademi.

Turgut, S. (2018a). *Ben Ahi Evran*. (3. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018b). *Ben Atilla Han*. (1. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018c). *Ben Ertuğrul*. (1. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018d). *Ben Farabi*. (4. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018e). *Ben İbn-i Sina*. (4. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018f). *Ben Oğuz Kağan*. (6. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018g). *Ben Yunus Emre*. (2. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2018h). *Ben Hacı Bektaş-i Veli*. (1. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2019). *Ben Nasreddin Hoca*. (3. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2020a). *Ben Ahmet Yesevi*. (3. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2020b). *Ben Bilge Kağan*. (6. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2020c). *Ben Dede Korkut*. (1. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2020d). *Ben Mete Han*. (3. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2020e). *Ben Tuğrul ve Çağrı Beyler*. (10. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2021a). *Ben Alparslan* (11. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Turgut, S. (2021b). *Ben Fatma Bacı*. (8. Baskı). Güneşyolu Yayın & Yapım, İstanbul.

Ummanel, A. ve Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. S. Çelenk (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (5. Baskı, ss. 35-51). Pegem Akademi.

- Usta, E. (2011). Ders kitaplarında yenilikler. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. (3. Basım, ss. 67-74). Nobel Yayın Dağıtım.
- Ültay, E. ve Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.
- Veziroğlu, B. B. (2020). *Sosyal bilgiler dersinde Orhun abidelerinin değer kazanımına etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi], Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Yalçın, A. ve Akhan, N.E. (2019). Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(3), 842-873.
- Yapıcı, G. (2006). *Dört Kültürde Tarih Öğretimi Yaklaşımı: İngiltere, Fransa, İsviçre ve Türkiye Örnekleri*. [Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşar, K. (2013). *Erich Kästner'in Hayvanlar Toplantısı Adlı Eserinin Çocuğa Göreliği ve Çocuk Edebiyatı İlkelerine Uygunluğu*. [Yüksek Lisans Tezi], Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Yeşil, R. (2008). Aday öğretmenlerin öğrenme-öğretme ilkelerini uygulama yeterlilikleri Kırşehir örneği. *Selçuk Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 637-652.
- Yeşilyurt, E. (2020). Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri. *Ekev Akademi Dergisi*, (83), 263-288.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (11. Baskı). Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yiğit, H. (2017). *Nizamülmülk*. Maviçatı Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK 1. Hikâye Kitapları Künyesi Veri Formu

[illegible]

EK 2. Hikâye Kitapları Kapak Tasarımı Veri Formu

[illegible]

EK 3. Hikâye Kitapları Yazı Tasarımı Veri Formu

EK 4. Hikâye Kitapları Görsellerinin Kullanım Amacı Veri Formu

EK 5. Hikâye Kitapları Görsel Estetik Veri Formu

[illegible]

EK 6. Hikâye Kitapları Şiddet İçeriği Veri Formu

[illegible]

EK 7. Hikâye Kitapları Dil Bilgisi ve Terimlerin Öğrenme ve Gelişim Düzeyi Veri Formu

EK 8. Hikâye Kitapları Anlatım İlkeleri Veri Formu

[illegible]

EK 9. Hikâye Kitapları Beceriler Eğitimi Veri Formu

EK 10. Hikâye Kitapları Değerler Eğitimi Veri Formu

EK 11. Hikâye Kitapları Öğrenme İlkeleri Veri Formu

EK 12. Hikâye Kitaplarında Cinsiyetlerin Görsellerde Yer Alma Düzeyi Veri Formu

EK 13. Hikâye Kitapları Meslekler ve Cinsiyetler Veri Formu

[illegible]

EK 14. Hikâye Kitapları Cinsiyetlerle Bağdaştırılan Nesne ve Renkler Veri Formu

Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk
Kadın Nesne	Erkek Nesne	Kız Çocuk Nesne	Erkek Çocuk Nesne
Kadın Renk	Erkek Renk	Kız Çocuk Renk	Erkek Çocuk Renk

EK 15. Hikâye Kitapları Dil ve Anlatımda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Veri Formu

[illegible]

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Sündüs Tuçe GEMİCİOĞLU

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : Bahattin Sevim Köksal Anadolu Lisesi, 2014

Lisans : Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği,
2020

Yüksek Lisans : Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi.